BERÄTTELSER

UR

SVENSKA HISTORIEN.

TRETTIONDE-FÖRSTA DELEN.

FREDRIKS REGERING.

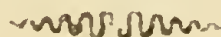
FÖRSTA HÄFTET.

TIDEN FRÅN 1720 TILL 1734.

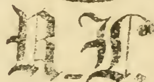
TILL UNGDOMENS TJENST UTGIFVEN

AF

AND. FRYXELL.

STOCKHOLM,
HOS L. J. HJERTA.

STOCKHOLM,
TRYCKT HOS JOH. BECKMAN, 1863.

Innehåll.

FREDRIKS REGERING.

FÖRSTA HÄFTET.

1720—1734.

FÖRSTA KAPITLET.

FREDRIK AF HESSEN FÖRE ANKOMSTEN TILL SVERGE.

Slägten härstammade från en grefve i Hennegau, vid namn Raginerius, hvilken lefde omkring år 898. Hans ättling i tredje led ärfde med sin gemål landet Brabant, hvarefter deras efterkommande kallades först grefvar af Löwen, sedermera hertigar af Brabant. En bland dessa sednare lyckades att genom giftermål ytterligare förvärfva landtgrefskapen Hessen och Thüringen. Hans äldre son blef hertig af Brabant, den yngre landtgrefve af Hessen, och tillika ättefader för det furstehus som sedermera regerade öfver sistnämnde lend. Delningen i de två grenarna Hessen-Kassel och Hessen-Darmstadt skedde på femtonhundratalet.

Under trettioåriga kriget kom det förra i nära beröring med Sverge, dels genom långvarigt statsförbund, dels genom personliga förhållanden, nämligen Karl Gustafs kärlekshandel med hessiska prinsessan Emilia, och hans systers, Eleonora Katarinas, äktenskap med landtgrefven Fredrik af Hessen-Eschwege [1]. Måhända var det efter samme konung,

---

1) 3 uppl. s. 9, 61, 62.

som en någon tid derefter född hessisk prins erhöll det inom samma furstehus förut ovanliga namnet Karl.

Denne, sedermera regerande landtgrefve, åtnjöt som sådan mycket anseende. Under en långvarig styrelse, främjade han näringar och fabriker samt mottog för sådant ändamål många flyktingar, dels Hugenotter från Frankrike, dels Valdenser från Piemont och Savojen. Men å en annan sida var det samme herre, som började åt främmande regeringar sälja sitt lands soldater; ett förvärf, som sedermera flere hessiska furstar tillåtit sig, ehuru det föranledt både allmänt och högljudt ogillande. Med sin gemål, Maria Amalia, dotter till hertig Jakob af Kurland [1]), hade bemälte landtgrefve åtta söner och fyra döttrar. Äldsta sonen dog snart och flere bland slägtens manliga medlemmar voro svaga och sjukliga. Så mycket större blef glädjen när den 28 April 1676 landtgrefvens gemål skänkte honom en son, hvilken befanns vara ett välväxt, stort och starkt barn. Fadern kallade honom Fredrik och inbjöd till dopvittnen blott sådana furstar, som buro samma namn, ehvad troslära de ock bekände.

Såsom landets framtida regent, erhöll Fredrik en för sin tid vårdad uppfostran samt inhemtade åtskilliga kunskaper i geometri, geografi, historia, statskunskap samt i fransyska och italienska språken jemnte något latin. Man märkte dock, att han visade föga benägenhet för sistnämnda tungomål; men så mycket mer för geografien med dess kartor och för geometrien med dess instrumenter och figurer; men allra mest för kropps- och krigsöfningar, i hvilka han uppnådde stor färdighet. Han ansågs för en utmärkt ryttare och hade redan som gosse ett kompani jemnåringar, med hvilka på slottsgården allehanda krigiska lekar anställdes.

---

1) **12.** 3 uppl. 108—115.

Fadern hyste, som vi hafva sett, en viss fördragsamhet mot olika trosbekännare. I öfverensstämmelse med dylika tänkesätt, valde han till lärare för sin son några bland de inkomna Hugenotterna samt en hessisk vetenskapsman, som blifvit bildad efter och af de i Helmstadt anställda professorerna Calixtus, fader och son, samt i enlighet med dessas fördragsamma åsigter. Häri torde orsaken ligga till de skenbart stridiga rigtningar, som sedermera hos konung Fredrik uppenbarade sig; nämligen den lätthet, hvarmed han från reformerta öfvergick till lutherska läran; och å andra sidan den uppmärksamhet, han tidtals egnade än åt Dippel, än åt Tollstadius.

Tre af sina ungdomsår använde prinsen på resor i Holland, Schweitz, Italien, Danmark och Preussen, öfverallt utmärkt och omtyckt för sin vackra växt, sitt vackra utseende, sitt glada lynne, sitt angenäma umgängessätt, sin stora frikostighet; denna sednare så stor, att fadern slutligen måste skicka efter honom en person, med serskildt uppdrag att taga närmare vård om reskassan. Från nittonde året stannade prinsen i Kassel för att inhemta närmare kännedom om regeringsärenderna, och under en faderns resa till Italien år 1699 fick han sig anförtrodd ledningen af hemlandets styrelse. År 1700 förmäldes han med sitt syskonbarn, den sköna då tjuguåriga prinsessan Lovisa Dorotea af Preussen, densamma som 1698 föreslogs till brud åt Karl den tolfte [1]. Också enklingen, konung Wilhelm den tredje af England, skall hafva kastat sina blickar åt samma håll; men vid närmare besinnande dragit sig tillbaka, emedan prinsessan ansågs alltför svag och sjuklig. Hon var det äfven, och dog redan 1705 och utan att efterlemna arfvingar. Äktenskapet mellan henne och Fredrik

---

1) **II.** 56.

skall hafva varit utmärkt af inbördes förtroende och tillgifvenhet.

Hessens folk och furstehus voro vid denna tid kända för tapperhet och krigaresinne. Alla landtgrefve Karls söner, han hade sex, som uppnådde mognare år, utmärkte sig ock genom vapenbragder. En bland dem hade år 1701 erbjudit Karl den tolfte sin tjenst [1]; tvänne föllo offer för sitt i striderna visade mod, och den ifrågavarande arfprinsen Fredrik var redan vid 18 års ålder anställd som frivillig uti konung Wilhelm den tredjes här. När sedermera spanska tronföljarekriget öppnades, vidhöll landtgrefve Karl den förbindelse, han länge haft med holländarna, och skickade till deras understöd en betydlig hessisk tropp. Till befälhafvare utsågs ifrågavarande arfprins, hvilken sålunda deltog i hela detta långvariga krig; stundom med lycka, stundom med olycka, men alltid med utmärkt mod. Under belägringen af Lüttich år 1702, vid hvilket företag en hans broder blef sårad till döds, ådagalade han mycken tapperhet och skall hafva varit den förste, som genom murbrottet inträngde i staden. År 1703 skulle han tillika med en österrikisk fältmarskalk undsätta det af fransmännen belägrade Landau. På ditvägen företogo sig de båda fältherrarna att med ett stort gästabud fira kejsar Leopolds namnsdag; men blefvo dervid öfverraskade och angripna af en betydlig fransk här under fältmarskalken Tallard. Fredrik, en bland de första, som kommit i sadeln, uppmanade sina troppar till tappert motstånd och lyckades att i början hejda fienden; men när andra flygeln snart skingrades, måste äfven Fredrik vika tillbaka, och fick derunder af en fransk husar två djupa sabelhugg öfver nackbenet; men lyckades komma undan. Striden har sitt namn efter Speyerbach, ett vattendrag, vid hvilket sammandrabbningen egde rum.

---

1) *Dansk. min. br.* Febr. 1701.

I en träffning vid Schellenberg år 1704 erhöll Fredrik tvänne sår; det ena, som man tyckte, af nästan gåtolik beskaffenhet. Kulan gick nämligen in genom bröstet och ut genom ryggen; dock utan att förorsaka någon svårare skada. Sjelf aktade dock Fredrik saken så ringa, att han fortsatte sin ridt, tills adjutanten Boyneburg med förskräckelse blef varse hålet på ryggen och det derigenom utsipprande blodet. En hvar trodde arfprinsen förlorad. Men den något förlupna kulan hade ej mägtat krossa refbenet, utan halkat efter detsamma och slutligen trängt ut genom ryggen. Efter några veckor var ock helsan nästan alldeles återvunnen. Men då inträffade det stora och afgörande slaget vid Höchstädt. Fredrik deltog derunder i rörelserna med sådan ifver, att det icke fullkomligt läkta såret gick upp och började blöda. I hast lät han pålägga ett hämmande plåster och skyndade ånyo till striden, hvilken ansträngning likväl ådrog honom en kort derefter utbrytande feber [1]). Mot slutet af nämnde fältslag fick förbemälde Boyneburg, hans adjutant, se bland de flyende fienderna en herre, som bar fransyska helgeandsorden. Han ville igenkänna fältmarskalken Tallard, skyndade efter och lyckades tillfångataga mannen. Tallard, det var verkligen han, erbjöd sina juveler och sin väl späckade börs för att återbekomma friheten; men Boyneburg var obeveklig, och förde sin fånge till Fredrik. *Ni är mig mycket välkommen, herr fältmarskalk!* sade denne, *ty jag får nu upprättelse för olyckan vid Speyerbach.* Drottning Anna af England anslog åt Boyneburg och hans kamrater 2,000 pund sterling till belöning. Det säges dock, att Marlkoraugh sjelf behöll penningarna, och att Fredrik längre fram af egna medel godtgjorde Boyneburgs så uppkomna förlust. Efter bemälte seger visade Fredrik mycken hjelpsamhet mot de franska

---

1) *Kassel.* Statsrath Rommels anteckningar.

fångarna, och längre fram på hösten eröfrade han några smärre fästen. Så slutades detta fälttåg. Fredriks välförhållande framkallade beröm och tacksägelsebref från kejsaren, från drottningen af England och till och med från fienden, konungen af Frankrike.

År 1705 stod han under Marlboroughs befäl och bidrog genom tappra och förnyade rytterianfall till sprängande af fransyska linierna vid Tirlemont, erhållande, säger man, också vid detta tillfälle ett sår. År 1706 gjorde han tjenst i norra Italien. Ehuru varnad af öfverbefälhafvaren, prins Eugene, lät han sig dock af hetta och öfvermod förledas, att vid Castiglione, i trakten af Solferino, angripa en öfverlägsen fransysk styrka. I början kröntes företaget med framgång; men sedermera blefvo hans troppar öfvermannade och började gifva vika. Fredrik fattade sjelf en fana, ställde sig mot de flyende soldaterna och uppmanade dem till tapperhet och motstånd, men fåfängt. Slaget var förloradt, och likaså tretusen soldater, dels fallna dels tillfångatagna [1]).

År 1707 och vid belägringen af Toulon, inlade han i spetsen för sina dragoner nya tapperhetsprof; likaså åren 1708 och 1709 under nederländska fälttågen och i slagen vid Oudenarde och Malplaquet. Hans mest lysande vapenbragd inföll nu och under angreppet mot Mons. Belägringen af nämnde stad försvårades genom några befästade linier, som franske

---

1) Konung Fredrik den andre af Preussen har berättat, det ifrågavarande arfprins vid något tillfälle inlåtit sig uti en drabbning, endast för att skaffa sin till lägret ankomna fader nöjet af ett så storartadt skådespel; men att nöjet förvandlades till sorg, emedan försöket slutade med nederlag Man har ej ännu funnit någon historisk grund för denna berättelse, hvilken således torde vara tvifvel underkastad. Ett par andra sägner innehålla, att arfprinsen med utmärkelse deltagit i slaget vid Ramilies, samt der blifvit sårad. Att döma af åtskilliga omständigheter, tyckes dock äfven denna uppgift vara föranledd af något misstag.

generalen Villars uppdraget. Med befallning att desamma genombryta hade Marlborough sändt en bland sina generaler, hvilken dock misslyckades. Fredrik, ehuru varnad för svårigheten, gjorde andra försöket. Efter ett för den tiden ovanligt snabbt iltåg, och detta anställdt med med mycken och klok beräkning, lyckades han att öfverraska fransmännen och bryta deras linie. Följden blef, att Mons eröfrades, och att arfprinsen skördade mycken ära samt uppriktiga tacksägelser från både Eugene och Marlborough. »*Min förtjenst härutinnan*, svarade han, *hafva fransmännen mycket förminskat; emedan de icke ville invänta min ankomst och den egentliga striden.*»

Följande årens fälttåg voro mindre vigtiga, och år 1713 blef det långvariga kriget genom freden i Utrecht afslutadt.

Vid denna tid stod Fredriks ära på sin höjdpunkt. De fel, hvilka framdeles densamma nedsatte, hade ännu icke hunnit till någon märkligare grad utveckla sig. Här och der talades väl om obetänksamhet, lättsinne, lösmunthet samt brist på ihärdighet och drift. Men hvarken felen eller klandret hade tagit någon större fart. Fredriks glada lynne, otvungna umgängessätt och stora frikostighet voro deremot allmänneligen omtyckta, och hans i hvarje fara ådagalaggda mod allmänneligen erkändt. Eugene anmärkte väl, huru just detta sednare stundom lockade honom att försumma nödig omtanka och försigtighet. Men hos soldater, underbefäl och den stora allmänheten var Fredrik ganska väl anskrifven. Äfven Torcy på sin upphöjda plats intygade, huru *arfprinsen af Hessen ådagalaggt dygder, värdiga hans börd, och att hans beröm hördes från alla fransyska officerares läppar* [1]. Sådant var det anseende, bemälte furste åtnjöt, när han år 1715 anlände till Sverge och blef med Ulrika Eleonora förmäld.

---

1) *Fransk. min. br.* d. 28 Febr. 1715.

Hela detta frieri, samt arfprinsens och hans gemåls förhållande till den hemkomne Karl den tolfte, och slutligen det sätt, hvarpå regeringen öfverflyttades från Ulrika och till Fredrik, dessa ämnen äro redan i föregående delar afhandlade. Här följer således i ordningen att berätta, huru Fredrik förvaltade den honom anförtrodda styrelsen, samt denna sednares märkligaste företeelser.

ANDRA KAPITLET.

FREDEN MED DANMARK.

Under åren 1719 och 1720 befunno sig fäderneslandet och dess angelägenheter i ett vacklande tills-vidare skick; detta såsom en följd dels af några ännu fortfarande krig, dels af tronföljdens osäkerhet. Ändtligen blef genom Fredriks utväljande till konung sistnämnde olägenhet afhjelpt, och man skyndade derefter att genom fredsslut med Danmark och Ryssland undanrödja också den förra.

Vi hafva redan omtalat det stillestånd, som hösten 1719 mellan Sverge och Danmark ingicks; och huru det sedermera förlängdes. Båda partierna, med uttömda krafter, kände sig till krigets fortsättande oförmögna. Sådant ville likväl ingendera erkänna; emedan ingendera ville underkasta sig de eftergifter, som ett slikt erkännande tycktes fordra. Uppeggadt genom tsaren, framställde Danmark mycket öfverdrifna anspråk, nämligen, som förbemält är, att få behålla alla de landskap och fästen, det eröfrat eller öfversvämmat; det vill säga För-Pommern, Rügen, Wismar, Bohuslän och Marstrand, samt tillika, att Sverge skulle afsäga sig tullfriheten i Öresund och betala 6 millioner R:dr i krigsomkostnader [1]. Upp-

---

1) Några författare angifva andra summor.

satsen härom anförtroddes åt ena fredsmedlaren, engelsmannen Carteret. Denne fann villkoren så oskäligt höga, att han icke meddelade dem åt svenskarna af fruktan, att dessa skulle genast och med harm afbryta underhandlingen. Danska konungen skref till den engelske och klagade öfver Carterets beteende; men Georg svarade i snäf och öfverlägsen ton, gillade sändebudets åtgerd, omtalade, huru Englands flotta hade nu i fem år skyddat Danmarks kuster [1]), och huru Englands konung hade åt Danmarks förskaffat flere fördelar; samt *bad denne sednare också hädanefter förlita sig på Georgs benägenhet och understöd;* och, hette det slutligen, *då jag nu af alla krafter sträfvar att förskaffa eders majestät en god fred, så hoppas jag ock, att eders majestät begagnar tillfället och icke framlägger sådana villkor, som omöjligen kunna antagas* o. s. v. Danmark svarade väl undfallande; men fordrade ännu Marstrand och Bohuslän. Frankrike och England vidhöllo dock orubbligen sitt en gång fattade beslut, nämligen att åt Sverge återförskaffa alla dess af danska troppar öfversvämmade besittningar.

Också hofvet i Stockholm sökte komma ifrån några bland de punkter, medlarne föreslagit. En sådan var att afstå från tullfriheten i Öresund. Den vinst, svenska handeln af besagde företrädesrätt hemtat, hade länge väckt sjömagternas afund [2]) och tillika deras önskan att få samma frihet upphäfd. Nu ändtligen hade ett gynnande tillfälle kommit, och det blef ej heller försummadt. Efter mycken motsträfvighet nödgades Sverge gifva efter, häldst man ville uträkna, att dess blifvande utgifter i sundstull skulle årligen stiga till endast 40,000, men kostnaderna för blott

---

1) *Bergshammar.* Fol.-Utkast till en berättelse om underhandlingarne 1719.

2) *Preuss. min. br.* d. 10 Febr. 1720.

ett enda års nytt fälttåg till minst en million R:dr[1]), d. v. s. till sundstullens belopp för 25 års tid. — En annan tvistepunkt var, att Sverge önskade åt Karl Fredrik förskaffa den andel i Sleswig, som förra hertigarna af Holstein-Gottorp innehaft, men som Danmark 1713 eröfrat och nu ville behålla. Sverge måste doek gifva efter, som det tyckes, till följe af Englands hotelse att i ett annat fall icke längre skydda svenska kusterna mot rysska härjningar[2]). — Tredje punkten rörde krigskostnaden; emedan regeringen i Stockholm till en början erbjöd endast 400,000 R:dr. Man nödgades dock slutligen att också härutinnan jemnka sig efter Englands önskningar och höja summan till 600,000. Mot dessa tre medgifvanden förband sig Carteret att utverka Danmarks afstående från alla öfriga anspråk. Han, främlingen, uppsatte, säger man, ett förslag till fredsslut, och detta på fransyska språket. Båda delarne ansågos förnärmande mot vå väl Sverge som Danmark. Likväl blef uppsatsen af svenska fredsombuden den 3 Juni 1720 underskrifven, hvarpå Carteret tog den med sig och reste till Köpenhamn. Der hade man i det längsta hoppats erhålla åtminstone Marstrand, Bohuslän och en större penningesumma. Men Ryssland var aflägset och gynnade dessutom Holsteins anspråk på Sleswig, hvadan dess vänskap för Danmark ansågs föga pålitlig. I början af Maj 1720 kom dessutom amiral Norris med 28 engelska krigsskepp till Öresund och framställde sjömagternas hotelse att i händelse af Danmarks motsträfvighet tillintetgöra dess ostindiska handel. Carteret underlät ej att på dessa omständigheter fästa danska regeringens uppmärksamhet. När sådant icke hjelpte, framkom han ytterligare med den hotelsen, att England

---

1) *Bergshammar*. Fol.-Utkast till en berättelse om underhandlingarna år 1719.

2) *Preuss. min. br.* d. 17. Febr. 1720.

och Frankrike skulle återtaga det löfte, de gifvit om Sleswigs bibehållande åt Danmark. Rådkammaren prutade emot; men konungen gaf efter och underskref den äfven för honom motbjudande afhandlingen.

Fredens hufvudsakligaste villkor voro således, att Danmark återlemnade alla sina eröfringar, och att deremot Sverge afsade sig tullfriheten i Sundet och betalade 600,000 R:dr i krigskostnader. Någon punkt till fördel för Karl Fredriks anspråk på Sleswig blef icke i fredsslutet inryckt.

Vi hafva nu sett både gången och utgången af detta långvariga krig. Sverge och Danmark, efter att hafva plågat, försvagat, alldeles utmattat hvarandra, blefvo tvungna att ingå förlikning på de villkor, England under namn af medlare, men med åtbörder af förmyndare dem båda föreskref.

Sverge fick dock bättre villkor, än man skäligen kunnat förmoda; och detta var Englands förtjenst, hvilket bör så mycket mer erkännas, som man ofta, och ej alltid utan skäl, har i andra hänseenden klagat öfver samma rikes uppförande mot Sverge under ifrågavarande brytning.

FJERDE KAPITLET.

FÄLTTÅGEN MOT RYSSLAND ÅREN 1720, 1721, SAMT FREDEN I NYSTAD.

FREDSUNDERHANDLINGAR OCH FÄLTTÅG 1720.

Vi minnas, huru Sverge hösten 1719 dels afslutat, dels var nära att afsluta förlikning med sina flesta motståndare, Polen, Sachsen, Preussen och Hannover, samt huru utsigt till fred äfven med Dan-

mark började framskymta. Alla dessa stater jemnte deras regenter hyste dels fruktan för Rysslands magt, dels ovilja mot Peters person. Sedan nu Karl den tolftes fiendtlighet emot konung August icke längre var till hinders, började man ånyo tala om ett stort nordiskt förbund, med afsigt att stäcka tsarens hotande öfvervälde; ungefär på samma sätt, som en annan stats-förening hade nyss förut gjort med Ludvig den fjortondes. Att Sverge skulle på samma gång återfå ett eller annat bland sina förlorade östanhafs-landskap, hörde naturligvis till planen. I samråd med några utländska sändebud, blef också i Stockholm under hösten 1719 uppgjordt ett förslag, som dock hvilade mer på lifliga förhoppningar än på säker beräkning. Våren 1720 skulle nämligen de blifvande bundsförvandternas troppar tåga genom Polen och inrycka i Ryssland; 50,000 man mot Pleskow och 20,000 mot Liffland, hvarjemnte en svensk-engelsk flotta skulle instänga och om möjligt förstöra den ryska samt i trakten af Wiborg landsätta en svensk här. Planen lekte isynnerhet konung Fredrik i hågen; emedan denne nyss deltagit i de lyckliga fälttågen mot den fransyske, och nu hoppades samma framgång mot den ryske sjelfherrskaren. Han trodde på möjligheten af ett dylikt statsförbund och ville sjelf sätta sig i spetsen för tropparna; ena gången för bundsförvandternas [1]), en annan gång för 25,000 svenskar, hvilka enligt äldre planer skulle landstiga i Liffland [2]).

Många bland allmänheten, uppmuntrade dels af skenbart gynnande utsigter, dels af gamla segerminnen, hyste samma glada förhoppningar och lofvade sig både lagrar och landvinningar. Försigtigare statsmän pekade väl på omöjligheten af att återtaga Liffland och Estland. Men i sin hänförelse, ville man

---

1) *Rådsprot.* d. 4 Juni 1720.

2) *Linköp. Bibl.* Benzelii brefvexling i Maj 1720.

icke höra talas om några betänkligheter; och en och annan inom sjelfva regeringen inbillade sig, att man icke behöfvde afstå mer än Kexholms län samt länderna kring inre delen af Finska viken.

Men när ifrågavarande förbund skulle i verkligheten afslutas, yppade sig svårigheter, till och med oöfverstigliga hinder. Konung August, uppbragt öfver det sätt, hvarpå tsaren misshandlat både honom och Polen, längtade väl efter hämnd; men berodde af sina undersåtare. Genom penningeutdelningar åt flere mägtiga polackar sökte fördenskull England och Frankrike att på riksdagen understödja dylika hans afsigter. Peter mutade dock än flere, än mägtigare. Följden blef, att polackarna förklarade sig icke vilja deltaga i nämnde förbund. Preussen fordrade som villkor, som belöning antingen Polens rättighet till Kurland eller Sverges till Förpommern och Rügen. Österrike hade sina skäl att mer gynna tsaren än konung Georg. Danmarks nya ovilja mot Ryssland uppvägdes af dess gamla mot Sverge. Frankrike aflägset och genom sista kriget utmattadt, kunde ej lemna något kraftigt biträde, och England drog i betänkande att ensamt uppträda mot Ryssland; ja ensamt, ty Sverge var ännu alltför vanmägtigt att kunna på verksammare sätt företaget understödja. För att ytterligare splittra de tillämnade bundsförvandternas sinnen och förlama deras ifver, lät Peter våren 1720 utsprida allahanda rykten om sin beredvillighet till uppoffringar och fred; t. ex. att han skulle återlemna Liffland och Estland, ena gången åt Sverge, andra gången åt Karl Fredrik, i fall denne blefve konung i Sverge; rykten, hvilka påtagligen åsyftade att derjemnte sprida oenighet också mellan svenskarna sjelfva. Längre fram på sommaren och sedan några större förbundsrustningar ej kunde för det året medhinnas, ändrade han språk och ville ej mer vidkännas dylika löften; och en bland hans ministrar förklarade öppet, det blott enfaldiga menniskor kunnat sätta tro till

dylika förespeglingar. Uppskrämd genom rubbade penningeförhållanden och så mycket angelägnare om orubbad handel på Ryssland, beslöt ock engelska regeringen att visserligen hindra hvarje tsarens anfall mot Sverge; men å den andra att ej heller deltaga i eller understödja något Sverges anfall mot tsaren.

Genom detta Englands beslut voro fälttågets gång och utgång på förhand gifna. Sverge mägtade ej angripa Ryssland, och Ryssland fick ej angripa Sverge, åtminstone icke med något afgörande eftertryck. Tidigt på våren gick dock en ryssk galerflotta uppåt Bottniska viken, tog sexton ditseglande spannemålsfartyg, brände Umeå stad jemnte 41 bonde- och 12 herregårdar samt återvände till Finska viken, innan den förenade svensk-engelska flottan hunnit afskära återtåget. Ryssarna lyckades ock att sedermera skjuta i sank eller borttaga några svenska örlogsfartyg, som inträngt bland finska skären.

Underrättelsen om Umeå brand uppskrämde det sydligare kustlandet ända ned till Stockholm, häldst svenska sjömagten icke vågade ensam segla ut mot den öfverlägsna ryska. Stor blef derföre allas glädje[1]) vid underrättelsen om engelska flottans ankomst; ty nu var svenska kusten skyddad och ryska örlogsfartygen måste draga sig tillbaka. Engelsmännen ville dock, som sagt är, icke gå anfallsvis till väga, och allt, hvad de förenade flottorna detta år uträttade, var att hålla ryska sjömagten instängd. Frampå hösten återvände engelsmännen till sitt fädernesland.

UNDERHANDLINGAR OCH KRIGSRÖRELSER 1721.

Som förbemält är, tillämnades i början af 1720 ett stort förbund mot Ryssland. Vid slutet af samma

1) *Dansk. min. br.* d. 15 Maj 1720.

år underhandlades om ett annat förbund; men denna gång rigtadt mot Sverge. Det skulle bestå af Ryssland, som ville trygga sina eröfringar och på Sverges tron upphöja hertig Karl Fredrik och storfurstinnan Anna; — af Österrike, som i förening med Ryssland ville betrygga Karl Fredriks svenska tronföljd; — af Polen och Preussen, hvilka till belöning skulle erhålla några landvinningar. Vid ryktet om sådana planer, blef regeringen i Stockholm orolig. Campredon åtog sig att resa till Petersburg för att motarbeta förslaget och mäkla fred. Till följe af hans åtgerder, troligen ock af andra skäl, blefvo nämnde förbunds-underhandlingar afbrutna. Men försöket att mäkla fred misslyckades. Regeringen i Stockholm ville ännu icke beqväma sig till de eftergifter, Ryssland fordrade [1]).

Således än ett fälttåg! Svenskarna anlade förskansningar och samlade troppar vid de vigtigaste punkterna kusten utefter; vid Stockholm, säges det, icke mindre än 15,000 man. Äfven detta år anlände till Östersjön en engelsk flotta, hvilken i förening med den svenska höll tsarens större örlogsfartyg innestängda. Men engelsmännen ville alldeles icke deltaga i något verksammare angrepp mot Ryssland, icke ens gå till Hangö-udd för att hindra de fiendtliga galerernas fram- och återtåg. Dessa fingo sålunda obehindradt segla öfver till åländska och svenska skärgårdarna, hvarest de voro oåtkomliga för sina motståndares djupt gående örlogsskepp, och kunde bränna och förstöra långa sträckor af svenska kusten.

Vid betraktande af alla omständigheter frestas man till den misstanken, att England icke ogerna såg ofvanbeskrifna härjningar. Genom desamma blefvo nämligen svenskarna tvingade att snart sluta fred,

---

1) Campredons uppdrag rörande hessisk tronföljd i Sverge skall framdeles omtalas.

och England såmedelst befriadt från den kostsamma vakthållning, det nu i trenne år nödgats bestrida. Möjligt är ock, att orsaken. hvarföre den svensk-engelska örlogsflottan icke följde ryska galererna uppåt Bottniska viken, var den, att i sådant fall skulle Stockholm och Sverges södra kuster varit blottställda för anfall af ryska örlogsflottan, hvilken deremot icke torde löpa ut, så länge svensk-engelska flottan uppehöll sig i farvattnen mellan Åland och Gottland.

Med så mycket större frihet och framgång vände sig ryska galerflottan mot de norrut liggande kusterna, för hvilkas skydd tillräckligt antal troppar icke kunnat anskaffas. Också blefvo Söderhamn, Hudiksvall, Sundsvall, Hernösand och Piteå laggda i aska, likaså hela bygden på en mils bredd från hafvet. I Medelpad t. ex. brändes 243, i Ångermanland 686 gårdar. Att hindra våldsbragderna var omöjligt; ty så snart svenskarna på något ställe hunnit till större antal samlas, gingo ryssarna om bord och seglade bort för att angripa någon annan men oförsvarad punkt. Men i medlet af Juni kom underrättelse om fredens snara afslutande, hvarefter de fiendtliga galererna återvände till Ryssland.

Sådana voro sista bragderna, sista uppträdena af det krig, som 21 år förut började med segern vid Narwa, hvilken tycktes egnad att för alltid stänga ryska magten från Östersjön och befästa Sverges öfvervälde i Norden.

FREDEN I NYSTAD.

Både Sverge och Ryssland längtade efter slut på det långvariga och blodiga kriget. hvarföre man ock kom öfverens om en fredsunderhandling, som våren 1721 skulle i Nystad öppnas. På öfverenskommen tid reste svenska ombuden Lillienstedt och Strömfelt till besagde ort; men Osterman, den för-

nämste i tsarens beskickning, anlände först en månad sednare; det var denna gången ryssarna, som läto vänta på sig [1]). Underhandlingarna mötte i början stora hinder. Sverge ville afstå endast Kexholms län, Ingermanland och Narwa, och blott i yttersta nödfall Estland. Men tsaren fordrade derutöfver också Wiborg samt Liffland med bredvid liggande öar, och detta orubbligt, obevekligt. Ostermann besvarade med åtlöje svenskarnas anbud, och i synnerhet deras hot. Tyvärr, var ock Sverges hjelplöshet allt för stor och allt för väl känd. Af andra stater kunde föga understöd väntas. Frankrike, sjelft utmattadt, skickade visserligen en penningesumma och en medlande underhandlare; men detta var allt. Några trodde till och med, att underhandlaren i vissa fall mer skadade än gagnade Sverges sak. Och England! Sin vänskap hade detta rike bevisat genom att tvinga Preussen och Danmark till drägliga fredsvillkor och genom att tre år å råd hafva skickat sin flotta till Östersjön. Det tröttnade och ville ingenting mer uppoffra; åtminstone icke den fördelaktiga handeln på Ryssland. I början, och som villkor för Bremens afstående åt Hannover, hade väl Georg gifvit förhoppningar om engelskt krigsbiträde. Men dåvarande förvaltning af Sverges utrikes ärender hade icke tagit laga fasta derå, och England följde den statskonst, som icke håller dylika förespeglingar eller löften längre, än de äro för löftesgifvaren nyttiga. Af utrikes magter var således ingen hjelp att vänta.

Lika mörka voro utsigterna till understöd af befolkningen inom de landskap, man ville från ryssarna återtaga. Finnland, i hög grad utblottadt på menniskor och medel, mägtade icke med något eftertryck bidraga till fiendens fördrifvande. Innevånarnes tänkesätt torde ock hafva varit föga gynnsamt; till följe af det sätt, hvarpå de och deras land blifvit

1) W. 97.

af Karl den tolfte behandlade. Icke en enda gång hade han i egen person skyndat till deras hjelp; och medan de under åren 1712—1714 bestodo sin sista förtviflade strid mot ryska öfvermagten, låg han, deras konung, envist qvar i Timurtasch eller Demotica. Till ledare af deras stridskrafter hade han i sitt ställe utnämnt och envist bibehållit den oskicklige och hatade Lybecker. Till understöd vid deras sjelfförsvar hade han aldrig sändt någon tillräcklig truppstyrka. Tvärtom! Just under tiden af besagde deras dödskamp, ville han, att Sverges förnämsta och bästa krafter skulle år efter år sändas, icke till Finnlands räddning, utan till Pommern, för att gå honom till mötes i Polen och derstädes åter uppsätta Stanislaus på tronen. Hvad finnarna skulle härvid känna, härom tänka, är lätt att inse, och bör vid bedömandet af dåtidens förhållanden ingalunda glömmas.

Med ungefär samma likgilltighet hade han åren 1701—1708 behandlat Est- och Liffland, bland hvilkas innevånare många dessutom retades genom minnet af Karl den elftes reduktion. Också funnos inom sistnämnde land då för tiden icke många, som önskade återförening med Sverge. I stället talades om några liffländningarnas planer att antingen upprätta en republik, i likhet med de gamla svärdsriddrarnas [1]) eller ock att af Ryssland betinga sig så goda villkor som möjligt.

Således hade Sverge blott sina egna krafter att räkna på. Huru stora, rättare sagdt, huru små dessa voro, kan bedömmas såväl af föregående berättelser, som af efterföljande samtidiga uppgifter, de flesta lemnade å ämbetets vägnar. Genom nedsättande af löner och anslag hade årets utgift blifvit minskad med 2,900,000 d. s.; likväl återstod en statsbrist af tre och en half million. Omöjligheten af att få något lån, icke ens med Gottland till pant, är redan

1) *Preuss. min. br.* d. 3 Jan. 1720.

omtalad. Man tillgrep då den våldsamma åtgerden att alldeles innehålla sådana löner, som öfverstego 200 dal. s. m. samt att indraga flere till landtstaten och presterskapet anslagna räntor. Åt hären hade dock ej kunnat anskaffas underhåll för längre tid än 4 månader, och en del af manskapet fick snart nog åtnöjas med afknappad kost. Medel saknades till gevärsfaktoriernas och krutbrukens upprätthållande, likaså till anskaffande af roddfartyg för skärgården, ehuru sådana visat sig vara oumbärliga. Visserligen hade man beslutat bygga 50 galerer; men penningar fattades, och blott tjugu blefvo färdiga, och icke ens dessa i rättan tid. Det betänkligaste af allt var folkets både belägenhet och sinnesstämning. I högsta grad uttröttadt och utarmadt, hvarken ville eller kunde det längre underkasta sig de mödor eller utbetala de gerder, krigets fortsättning kräfde. Ej längre, kufvadt af envåldsmagten och af Karl den tolftes personlighet, vågade missnöjet visa sig mer djerft än tillförene. En i April 1721 till Stockholms försvar ämnad troppafdelning vägrade att tåga dit, och motståndet kunde blott med möda öfvervinnas. En annan, utgörande 600 man, vände om på vägen och gick verkligen hem igen. Allmogen visade sig flerestädes orolig [1]), och i tvänne län, vägrade den att enligt påbud föra lifsmedel till besättningen i Stockholm. Så snart engelska flottan seglat hem, kunde tsaren när och hvar som häldst med öfverlägsna troppar härjande landstiga i Sverge.

Under sådana omständigheter var krigets fortsättning en fullkomlig omöjlighet. Konung Fredrik fordrade likväl, och det med mycken envishet, att Sverge icke skulle sluta fred, förr än det återfinge sina österhafsländer, åtminstone Estland och Revel; emedan eljest skulle man icke hafva någon trygghet. Lillienstedt, Horn och Gustaf Cronhielm

---

1) *Rådsprot.* Dec. 1720.

ansågo fred på sådana villkor omöjligen kunna erhållas; utan ville afstå Revel, *häldre än att sätta det öfriga rikets välfärd på spel.* Konungen hade dock ännu rådets flertal på sin sida; detta i början af Mars 1721. Under loppet af följande veckor mörknade utsigterna än mer, hvarföre Horn åter upptog frågan, samt yrkade, det fredsombuden borde bemyndigas att afträda hela Estland, hållande dock osäkert, huruvida tsaren skulle numera låta sig dermed nöja. Fredrik var dock envis. Horn svarade med att påpeka omöjligheten af längre motstånd. *Om*, sade han, *om vi fortsätta kriget ännu i tre månader, så blir enda och säkra följden den, att Sverge får sina återstående tillgångar i grund uttömda och nödgas sedermera antaga hvilka fredsvillkor som häldst, och tvifvelsutan svårare än de, som nu erbjudas.* Taube ensam understödde konungens åsigt, de andra rådsherrarna numera Horns, och i enlighet med denna sednare fick Lillienstedt befallning att afstå äfven Estland.

Frågorna angående Liffland och Wiborg återstodo. Om landets tillstånd och tänkesätt inlupo emellertid mer och mer betänkliga underrättelser; likaså om tsarens rustningar, hvilka sednare blefvo af ryssarnas skryt eller svenskarnas oro någongång beräknade till 1,100 fartyg och 115,000 man. Konung Fredrik ville ändå icke gifva efter. Men Arvid och Rudolf Horn, Erik Sparre och Tessin framställde *Rysslands magt, Sverges vanmagt och folkets missnöje. De påminte ytterligare derom, att Karl Fredrik snart skulle anlända till Petersburg. Om denne furste, understödd af en ryssk flotta, landsattes i Sverge, ho vet, hvilka rörelser kunde uppstå?* Man kände ock sedan 1719 Södermanlands- och Östgöta-böndernas förtviflade sinnesstämning. Dessa skäl talade, och Horn fick på sin sida alla rådsherrarna, slutligen äfven konungen; Peters beräkning att genom Karl Fredriks mottagande i Ryssland skrämma Fredrik till eftergift, slog

in. Att afstå äfven Wiborg och Liffland blef således regeringens beslut. Med hvad blödande hjerta det fattades, kan enhvar begripa. *Fordom*, yttrade sig Horn, *fordom kunde Sverges konungar välja mellan* **godt** *och* **bättre;** *nu hafva vi deremot måst välja mellan* **ondt** *och* **värre:** *detta till följe af de svåra öden, vårt fäderneslande i mer än 20 års tid måst underkasta sig, och af hvilka dess innebyggare hafva så bedröflig erfarenhet, att vi den qväljande åtanken vilja med tystnad förbigå* [1]).

Äfven svenska fredsombuden ryste tillbaka för dylika medgifvanden. I det längsta sökte Lillienstedt framtruga bättre villkor, och lyckades äfven att stänga ryssarna från Saimen. Ifrigt kämpade han ock för återbekommandet af Wiborg, Torkel Knutssons verk och Finnlands värn, då för tiden det enda af någon större betydenhet. Tsaren visade sig dock vara om samma stad mycket angelägen. *Jag vill*, sade han, *jag vill ej i mina slottsfönster se fiendtligt land för mina ögon.* Oaktadt dessa stora ord, hade han dock af längtan efter fred, hemligen befallt Ostermann att i nödfall återlemna ifrågavarande fästning. Genom en mutad kansli-tjensteman [2]) i Stockholm hade dock samme Ostermann förskaffat sig afskrift af svenska ombudens förhållningsbref och visste således, att äfven dessa herrar fått tillåtelse göra samma eftergift. Derföre, när de envist fordrade Wiborgs återlemnande och påstodo, att eljest skulle ingen fred kunna bekommas, bad dem Ostermann bättre genomläsa sina förhållningsbref, eller, som andra säga, han lade för deras ögon bemälde sin afskrift. Det tycks, som svenska ombuden det oaktadt sökte försvara sitt Wiborg. Men nu erhöllo de slag på slag, underrättelse om Karl Fredriks ankomst till

---

1) *Horns slägtarkiv.* Arvid Horns tal vid riksdagens begynnelse 1723.

2) Några säga genom Campredon.

Ryssland; om det vänskapliga sätt, hvarpå han blifvit emottagen; om den envishet, hvarmed engelska flottan yrkade på sin hemresa; om den värnlöshet, hvari svenska kusterna efter densamma skulle befinna sig; om det missnöje, svenska regeringen yttrade öfver fredens fördröjande; om det sätt, hvarpå man klandrade Lillienstedts långsamhet härutinnan och kallade honom en *Pater difficultatum* [1]), och huru man t. o. m. misstänkte honom för holsteinska partiåsigter, o. v. s. Regeringen, sjelf uppskrämd genom de hotande företeelserna, och i synnerhet genom nödropen från det härjade Norrland gaf ombuden slutligen befallning att påskynda freden, och de måste lyda.

Också Peter längtade efter slut på kriget, och detta så mycket mer, som underrättelse kommit om Persiens fiendtliga sinnesstämning och rustningar. Men underhandlingen fördröjdes genom Lillienstedts och Ostermanns bemödanden att hvardera skaffa åt sitt land så stora fördelar som möjligt. När slutligen allt var färdigt till underskrift, påfann Ostermann några svepskäl till uppskof; detta endast på det hans landsmän skulle under tiden hinna utpressa än en gerd, innan Finnland återlemnades till svenskarna. Peter blef otålig och uppdrog åt sin gunstling Jaguschinski att resa till Nystad samt påskynda och afsluta underhandlingen Ostermann fick spaning härom. Det gällde den stora äran att genom ett lysande fredsslut hafva åt norden förskaffat det efterlängtade lugnet, och åt Ryssland en omätligt vigtig landvinning. Denna utmärkelse ville Ostermann icke låta gå sig ur händerna. Han öfvertalade en förtrogen vän att medelst några dagars gästabud fördröja Jaguschinskis resa genom Wiborg. Osterman begagnade samma tid och den trettionde Augusti blef freden undertecknad, innan Jaguschinski hunnit ankomma till fredsmötet.

---

1) *Krångelmakaren.*

Villkoren voro, att Sverge formligen afträdde Liffland, Estland, Ösel, Dagö, Ingermanland samt en del af Karelen och Wiborgs län; och att Ryssland återlemnade Finnland, betalade 2,000,000 R:dr samt lofvade Sverge att från östanhafsländerna få tullfritt utskeppa spannemål för 50,000 rubel årligen.

Också en annan punkt i fredsslutet förtjenar uppmärksamhet. Tsaren lofvade *att icke blanda sig i Sverges inre* (domestika) *ärender, dess regeringsform och successjons-ordning, utan tvärtom att hindra och förebygga allt, som mot desamma förehafvas kunde.* Punkten var egentligen ämnad att till det nya konungahusets trygghet förekomma Rysslands understöd åt Karl Fredrik, och i allmänhet dess inblandning i Sverges angelägenheter. Men genom det sista oskickligt gjorda tillägget gafs åt samma Ryssland en motsatt och sedermera ofta begagnad anledning att göra just det, man ämnat förbjuda.

Å en annan sida är det ej otroligt, att frihetspartiet hyst med nämnde försäkringspunkt den biafsigten, att skaffa åt det nya statsskicket ett slags skydd mot de försök, som framdeles kunde göras till inskränkande af ständernas men utvidgande af konungens magt.

Vi hafva redan tillförene anmärkt [1]), huru detta fredsslut var blott ett formligt erkännande, af hvad redan 1710 blifvit en verklighet, och under loppet af de följande åren intill 1716 öfvergått till en oundviklig nödvändighet; nämligen Sverges förlust af östanhafsländerna, af östersjöväldet och af sin plats bland Europas stormagter. Om år 1719 utrikes ärenderna blifvit ledda med större skicklighet, hade måhända kusthärjningarna kunnat förekommas, och bättre villkor erhållas i en eller annan punkt; men icke i det hela. De länder, som 1721 afträddes, voro för Ryssland så välbelägna, så ytterst vigtiga, att tsaren tro-

---

1) 24. 157.

ligen skulle, som han ock sade, *häldre underkasta sig flere års ytterligare krig, än desamma återlemna*[1]. Att med våld taga dem och deras många nu af Ryssland innehafda fästningar tillbaka var för det utmattade Sverge en omöjlighet, häldst vid det skick, hvari de öfriga europeiska staterna sig då för tiden befunno.

Dessa förhållanden, denna de stora eftergifternas oundviklighet hafva sednare tider sällan känt, eller erkänt, utan ropat på förräderi; en förklaring, som hänger tillsammans med bemödandet att så mycket möjligt skylla Sverges nu lidna förluster på frihetstiden, och att undandölja den ojemnförligt öfvervägande andel deri, som faller envåldstiden till last.

Några hafva på sådant sätt anklagat Fredrik och Ulrika Eleonora, såsom de der till vinnande af enskild fördel uppoffrat det allmännas. Man har nämligen påstått, att de beviljade större eftergifter än för tillfället behöfdes, och detta blott för att muta tsaren, så att denne icke skulle understödja Karl Fredriks anspråk på Sverges tron. Sannt är, att farhåga för dessa anspråk och detta understöd påskyndade Fredriks bifall till de hårda villkoren; men att sådana beräkningar hufvudsakligen bestämde hans åtgerder, denna förebråelse, ehuru ofta också dåförtiden uttalad, saknar bevis. I sjelfva verket var Fredrik just den, som längst och ifrigast talade mot nämnde eftergifter.

Andra kasta skulden på fredsombudet Lillienstedt. Tsaren skall hafva sagt: *om man gifvit mig fullmagt att ensam uppgöra fredsvillkoren, hade dessa blifvit för Sverge fördelaktigare, än de nu antagna.* En annan berättelse förmäler, att tsaren lemnat Ostermann 100,000 dukater till mutor åt svenska fredsombuden; men att mer än 10,000 icke behöft användas. Den första af dessa uppgifter har må-

---

1) 29. 92.

hända afseende på nyss berättade händelse med Wiborg; men strider i öfrigt helt och hållet mot tsarens ofta och öppet uttalade beslut att alldeles icke återlemna sina andra eröfringar. Den sednare uppgiften, nämligen den om penningarna, tyckes snarare vittna för, än mot de svenska ombuden. På grund af samma uppgifter har man dock, besynnerligt nog, anklagat Lillienstedt, såsom den der sålt sitt fäderneslands fördelar. Beskyllningens grundlöshet inses af ofvanberättade uppträden, och har redan blifvit af en annan författare [1]) ådagalaggd.

Storleken af Sverges genom dessa freder bekräftade förluster kan näppeligen uppskattas. Sorgen öfver desamma var dock för tillfället jemnförelsevis mindre; ty under tolf års tid hade nödvändigheten af en dylik utgång steg för steg framträdt så tydlig, att alla klarsyntare personer hunnit vänja tankarna dervid. Så uttröttade voro ock svenskarna, så oförmögna till krigets fortsättande, att äfven en sådan fred blef dem på sätt och vis välkommen. Några sökte ock trösta sig med den anmärkningen, att genom Bremen och östanhafsländerna hade Sverge allt för ofta blifvit inryckt i de medel-europeiska krigen, samt blottställdt för alla deraf föranledda lidanden; likaså, att bemälte länder medfört mindre nytta åt staten, än åt de gynnade personer, som derstädes erhållit gods och förläningar.

FEMTE KAPITLET.

SVERGE ÅR 1721.

Efter mer än tjugu års krig, hade svenska folket nu ändtligen fått fred och derigenom tillfälle att taga i närmare betraktande sitt nya läge, sin nya framtid.

---

1) *Malmström* 81, 87, 181.

Sverge år 1721, hur olika mot år 1700! Förlorade voro Bremen, Verden, Pommern söder om Peene, Liffland, Estland, Ingermanland, Kexholms län och Karelen till och med Wiborg; likaså tullfriheten i Sundet, öfvermagten i Norden, samt utsigten till ett fullkomligt Östersjö-välde. Och i hvad tillstånd befunno sig de återstående delarna? Finnland och Norrland, förvandlade nära nog till ödemarker, behöfde mycken skattefrihet och många år, innan de kunde återvinna den i sig sjelf mycket låga ståndpunkt, de före kriget innehaft. Det egentliga Sverges belägenhet syntes visserligen något bättre; — och likväl i hvilken belägenhet! — ämbets- och läroverk voro störda eller upplösta; ordning och samhällsskick likaså; handel, handtverk, bergs- och jordbruk nästan tillintetgjorda; tretton bland rikets städer afbrända, och de återstående, försänkta i yttersta armod, hade förlorat hälften, några till och med tre fjerdedelar af sina borgare. Äfven på landet hade folkmängden glesnat, och just kraftfullaste beståndsdelen var den, som försvunnit. Af den stora örlogsflotta, Sverge år 1700 egde, återstod knappt en fjerdedel. Alla de starkaste till Sverges skydd mot Ryssland, uppförda eller underhållna fästningarna, till antalet åtta [1]), de mindre att förtiga, hade sedan 1710 varit i Rysslands hand och måste der vid fredsslutet qvarlemnas, så att de hädanefter skulle tjena till Rysslands skydd mot Sverge; hvaremot Finnland blifvit öppet för första ryska anfall. Alla förråd voro tömda och statsskulden steg till minst 60,000,000 dal. s. m.

Huru och i hvad rigtning skulle nu detta Sverge styras och ledas? Dock! man egde ej något val. Att uppträda med de fordna anspråken hade varit en fåfäng tanke, en tanklös fåfänga. Det enda för-

---

1) Riga, Dorpt, Revel, Narwa, Nyen, Nöteborg, Kexholm och Wiborg.

nuftiga, enda möjliga förfaringssättet var att genom bibehållen fred, sparsam hushållning samt ordentlig och ändamålsenlig förvaltning skaffa landet tid och tillfälle att ordna sina angelägenheter samt öka sin folkmängd, sin förmögenhet, sitt mod och sitt anseende, för att måhända efter några årtiotal kunna med framgång återigen uppträda bland folken, och om möjligt taga tillbaka något, af hvad nu måst afträdas.

Sådan var ock den bana, Horn valde. Vi säga *Horn;* ty snart visade sig, att det blef hufvudsakligen han, som bestämde ärendernas gång. Äfven han tärdes af sorg öfver fäderneslandets förnedring och af åtrå efter återupprättelse; men hvarken dessa känslor eller något öfvermod, någon öfver-svenskhet mägtade villa hans omdöme eller blända hans blick. Klart insåg han omöjligheten af att för närvarande någonting med vapen uträtta; likaså nödvändigheten af en långvarig hvila för att derunder hemta krafter. Hans grundsats blef, *att bland alla bundsförvandter äro inga mer trofasta och pålitliga än egna armar och egna krafter*, hvarföre han också antog och följde Karl den elftes lära; nämligen, att Sverge *först och främst bör göra sig af andra stater och af deras hjelp oberoende.* Han beslöt handla i öfverensstämmelse dermed, och lyckades att under hela sin återstående förvaltning bibehålla freden. Under denna tid, åren 1721—1738, gick Sverge framåt med mera fart än någonsin förut, och det i alla rigtningar. Krigets sår helades, den drygaste delen af skulden betaldes, folkmängden växte, landet återuppodlades, handel, handtverk, bergs- och bruksrörelse begynte ånyo lifvas, förvaltning och samhällsskick återvunno ordning och stadga, det andliga lifvet dels ordnades, dels stadgades, och läroverken kommo åter i full verksamhet. Genom dem och den fria statsförfattningen bildades utmärkta ämbesmän; och med större egenskaper och i större mängd än någonsin förut, uppstodo snillen,

hvilka inom fäderneslandet främjade kunskaper och nyttiga inrättningar, och utom fäderneslandet frejdade dess ära och tillika sin egen. Det var under dessa år, under Arvid Horns förvaltning, som Sverge såg framträda Alströmer, Dalin, Ihre, Linné och Rosén v. Rosenstein, m. fl. Vi skola framdeles lägga för läsarens ögon en fullständigare teckning af denna lyckliga tidsålder.

Den hade dock stora fel, och Horn i och med detsamma stora hinder att bekämpa. Dessa lågo dels i regeringssättet, och dermed sammanhängande omständigheter, hvarom mera längre fram; — dels i svenska folkets ovana vid sjelfstyrelse, och i det lättsinne, den egenkärlek till följe af hvilka en betydlig del af samma folk lät sig lockas och ledas af den skickligaste pratmakaren, af den högstämdaste sångaren, af den listigaste smickraren, och af den slugaste, alla dessa medel och män begagnande lycksökaren. Företeelserna och följderna genomgå hela frihetstidens historia och skola längre fram utförligare och i sammanhang tecknas.

Äfven konungamagtens innehafvare gjorde sig skyldiga till sådana fel och misstag, som fördröjde eller störde naturliga utvecklingen af Sverges trefnad, välstånd och fria samhällsskick. Dessa fel utgjordes i synnerhet af trenne sträfvanden; nämligen efter ökad konungamagt, efter hertig Karl Fredriks uteställande och efter hessisk tronföljd. Det är dessa tre företeelser, vi gå att den ena efter den andra för läsarens ögon framlägga.

SJETTE KAPITLET.

FÖRSÖK TILL KONUNGAMAGTENS UTVIDGANDE.

Under jagandet efter högre platser och större magt har mången föraktat sin egentliga, redan vunna ställning, och ursäktat försummelsen med den tanken, med det svepskälet, att när den vidsträcktare verksamhetskretsen, det högre ämbetet, det större rikedomsmåttet blifvit uppnådda, då skola så väl de personliga krafterna som de tillkämpade medlen samvetsgrannt användas för att med större framgång och i större kretsar arbeta för det godas seger och för mensklighetens väl. Det sökta målet vinnes; men i stället för den då tillämnade större verksamheten, uppsätter man ett nytt, än högre mål och använder till dess uppnående omigen alla sina krafter. Så förgår lifvet under ständig jagt efter vidsträcktare verksamhetskretsar, men under ständigt försummande af den egentliga verksamheten. Se der i sammandrag sträfvandet hos mången menniska, äfven hos mången som burit konungakronan.

Ulrika Eleonoras och Fredriks regentmagt var mycket, var allt för mycket inskränkt. Och likväl om de utan stämplande efter någon större, sökt samvetsgrannt använda den, de hade sökt använda den till främjande af rikets och undersåtarnes väl; då skulle de otvifvelaktigt hafva icke blott främjat sistnämnde mål, utan ock vunnit folkets kärlek och en i verkligheten större magt, än den, som stod på papperet. Men ingendera blef händelsen. Ulrika Eleonora och Fredrik föllo på vanligt sätt för den vanliga frestelsen. Deras första och förnämsta bemödande blef att utvidga sin egen magt och att öfverändakasta just den regeringsform, de besvurit; troligtvis smickrande sig, äfven de, med den tanken, att genom större magt

komma i tillfälle att med större framgång befordra landets lycka. En betydlig del af den tidens bildade svenskar hyste dock motsatta tänkesätt, och bäfvade tillbaka för hvarje inskränkning af folkets magt. Konungaparets ofvannämnde och synbara sträfvande måste följaktligen alstra klander och ovilja, samt ett misstroende, ett motstånd, som ej sällan blef småaktigt, obilligt, skadligt. Så grumlades förhållandet mellan öfverhet och undersåtare. Bådas trefnad stördes, ärendernas gång rubbades, och många goda företag hindrades eller fördröjdes. Dessa uppträden skola utgöra föremålet för närvarande kapitel.

PLANER TILL ÖKAD REGENTMAGT UNDER ULRIKA ELEONORAS REGERING.

Till lynnet bestämd och sjelfrådig, derjemnte uppfostrad i och van vid enväldets grundsatser, hade Ulrika Eleonora för desamma ådagalaggt mycken benägenhet; i synnerhet under riksdagen 1714 [1]) och vid tillgripandet af konungamagten 1718. Också var det högst ogerna, hon 1719 kunde förmå sig att underteckna den nya regeringsformen. De tvingande bevekelsegrunderna känna vi; nämligen farhågor för holsteinska partiet och för svenskarnas ovilja mot enväldet; kanske ock något hemligt hopp, att i framtiden kunna återtaga, hvad nu förlorades. Man ville veta, att Barck bedt henne skrifva under, och förespeglat utsigter till en ny statshvälfning, som efter *par, tre månader kunde bota skadan* [2]).

Rådet må vara gifvet eller icke, åsigten, stundom till och med afsigten tyckes dock hafva förefunnits; begge uppenbarande sig än i vigtiga regeringsåtgerder, än i sjelfrådiga nycker. Några bland dessa

1) 25. 201—216.
2) Franak. min. br. d. 5 Okt. 1719.

uppträden ha vi redan berättat; t. ex. Horns och Cronhielms afsättningar; vägrandet att mottaga, ena gången adelns uppvaktande ombud, andra gången dess hyllande handkyssning; likaså försöket att mot hvarandra uppreta de olika samhällsklasserna. Andra företeelser i samma rigtning tillkommo.

I Febr. 1719 omtalades fransyska och hessiska planer till enväldets återinförande, dels genom mutor, dels genom uppväckande af oenighet mellan hög- och lågadeln [1]. När kort derefter Ulrika Eleonora med förbigående af äldre och kanske mer förtjenta personer, gjorde en öfverste Koskull och en dennes slägtinge till generalmajorer, och den förre dessutom till friherre [2] ville man deri se belöningar för lofvadt biträde till enväldets införande [3]. När vid samma tid de motsträfviga herrarna Düker och Sparre nämndes till grefvar, mente många, att äfven detta skedde för att vinna deras bifall till berörde plan. Beräkningen, i fall den verkligen förefanns, slog dock felt. Vi minnas nämligen, huru oförfäradt Düker afrådde arfprinsen från hvarje försök mot den antagna regeringsformen; och detta med starkt understöd af allmänna tänkesättet [4]. Vid samma tid skulle en bland den nya statsförfattningens förnämsta stiftare Per Ribbing jordfästas, och man iakttog detta tillfälle att genom ärebetygelser för den döde rätt tydligen ådagalägga sin kärlek för hans verk, det fria statsskicket. Ribbing innehade icke någon högre befattning än den af landshöfding; och likväl beslöts att på riddarhuset uppsätta hans bröstbild, och vid jordfästningen såg man kistan bäras af ej ringare personer än af Svea rikes råd till båren och af öfverstar till grafven, alltsammans med nära nog samma högtidlighet, som vid

1) Frank. min. br. Febr. 1719. Se 30 del.
2) Dansk. min. br. d. 14 Maj 1719.
3) 𝕯𝕺. s. 113.
4) Dansk. min. br. d. 14 Maj 1719.

Karl den tolftes nyss förut anställda begrafning. Det säges, att hofvet ej kunnat fullkomligen dölja sitt missnöje. Men för tillfället kunde ingenting uträttas mot allmänna sinnesstämningen. Denna måste tvärtom skonas, t. o. m. smickras; om man nämligen skulle kunna genomdrifva Fredriks utväljande till konung. Några dagar efter Ribbings begrafning, inlemnade ock arfprinsen å egna och å drottningens vägnar ett till riksdagen ställdt *vänligt memorial*, i hvilhet de höga personerna klagade sig vara föremål för allehanda vanrykten och misstankar; men försäkrade, att de ingalunda ville *den besvurna regeringsformen bryta, ej heller ständernas frihet undertrycka* o. s. v. Hösten 1719 hörde man likväl drottningen ångra bortskänkandet af envåldsmagten [1]); och vid början af riksdagen 1720 framträdde ett nytt prof på hennes egenmägtiga lynne. Hon lät nämligen genom Barck uppmana borgarståndet, att till talman icke välja någon annan än justitie-borgmästaren i Stockholm. Nämnde syssla innehades då af Hyltéen, hvilken, såsom adlad och tillika förklarad anhängare af Fredrik, ansågs mindre oväldig, än en talman borde vara. Drottningens tilltag väckte fördenskull mycken ovilja och så kraftiga motsägelser, att hon tvingades återtaga sina ord, hvarefter också en annan person blef af ståndet till den vigtiga platsen utsedd [2]).

PLANER TILL UTVIDGAD KONUNGAMAGT 1720 OCH 1721.

Fredrik var uppfostrad i de grundsatser om regentens oinskränkta magt, hvilka då för tiden voro i Tyskland gällande. Sig sjelf lemnad, älskade han dock beqvämlighet och nöjen mer än verksamhet och inflytande; derföre och magtens namn mer än dess ut-

---

1) Preuss. min. br. d. 15 Nov. 1719.
2) Borg. stånd. protok. Jan. 1720.

öfning. Medelst långvarig och nära förbindelse med holländska republiken hade han ock insupit någon benägenhet för dess fria statsförfattning; så har han åtminstone sjelf åtskilliga gånger påstått. Under Karls sista lefnadstid och medan tronföljareplanerna bedrefvos som ifrigast, uttalade han mycken ovilja mot enväldet, och i December 1718 rådde han sin gemål att från detsamma afstå. Om också detta hans uppförande var till någon del en verkan af lättsinne eller slughet; så låg dock en viss grad af sannfärdighet deri. Hans sträfvande efter ökad konungamagt utgick i allmänhet mindre från honom sjelf än från andra; från fadern [1]), som ville genom honom styra Sverge; från Ulrika Eleonora. som ville på en gång qväsa frihetsmännen och upplyfta sin älskade gemål så högt som möjligt; men aldramest från gunstlingarna och från dessas beräkning att sjelfva få utöfva eller draga nytta af den sålunda vunna magten. Mellan dessa rådgifvare och sitt eget lynne svigtade Fredrik oupphörligen fram och tillbaka. Det är dessa företeelser, vi skola här framställa.

Knappt hade Fredrik blifvit utnämnd till konung, förr än ifrågavarande planer började tydligare än förut framträda, och det till och med hos adeln, just det stånd, som eljest med största häftigheten försvarade det nya statsskicket. Som ledare af konungens dervarande parti omtalades Rehnskiöld [2]), Silfverhielm och och Gustaf Fredrik Lewenhaupt [3]). Redan den 30 Mars 1720 inlemnades på riddarhuset ett förslag till vidgande af konungens magt i fråga om åtskilliga sysslors tillsättning Fredriks anhängare, öfverstelöjtnant Rutenskiöld gick än längre och framlade en uppsats, som var rigtad mot holsteinska partiet och mot Stobée, men i synnerhet mot den nya regeringsformen; påstå-

1) Franka min. br. d. 6 Sept. 1724.
2) Preuss. min. br. Nov. 1721.
3) Berghammar. Bahrs brefvexling. Juni 1720. Jfr 23. 200.

nde t. ex., att Karl den tolftes styrelse varit berömlig, att hans stadgar borde vidmagthållas, att den nya regeringsformen vore onödig, att fjerde kapitlet i landslagen vore regeringsform nog o. s. v. Tillika företog han sig att med vanliga gäckerier i så fall angripa de olägenheter, som åtfölja alla fria statsförfattningar; t. ex. det myckna talandet och beslutandet fram och tillbaka, de vexlande vindkasten i allmänna tänkesättet o. s. v. Ständerna, mente han, borde i stället för *concludimus* [1]) säga *ludimus* [2]); och de kunde på sin sammankomst lämpa orden: *noster conventus ventus est* [3]). Han fick häri något understöd af en annan Fredriks anhängare, landshöfding Cronberg; men blef af mängden beskrattad. Anfallet mot den nyvunna friheten väckte derjemnte så mycken harm, att många ville kasta författaren genom fönstret, eller åtminstone genom dörren. När landtmarskalken, det var Horn, förböd dylikt våld mot en fri riksdagsman, lemnade adelns medlemmar samlingsrummet. Horn skickade Karl Gyllenborg att öfvertala dem komma tillbaka, och de åtlydde kallelsen; men blott under förnyad fordran, att Rutensköld skulle utvisas. När detta omigen vägrades, lemnade de omigen rummet, då Horn sjelf skyndade efter och lyckades förmå dem att komma tillbaka, dock med villkor, att Rutenskiöld skulle aflägsna sig; hvartill ock denne tyckes nu ändtligen hafva bifallit [4]). Äfven de andra stånden ogillade högeligen det förslag han framställt.

För planen till konungamagtens utvidgning blef dock vid denna riksdag bondeståndet mycket bearbetadt, i synnerhet af Gustaf Fredrik Lewenhaupt, sedan 1714 känd som enväldets försvarare; — af en fältauditör Brodzenius, *han ämnar*, sade motpartiet, *blifva konungens förste minister* [5]); samt af general Silfverhielm,

1) Vi besluta.
2) Vi leka.
3) När riksmötet sammanträder, vankas der munväder.
4) Danska min. br. d. 11 Maj 1720 samt Upps. Nordin. miscell. 4:o. Berghammar. Bahrs bref till T. G. Bielke d. 4 Maj 1720. Adelns prot. d. 21 och 24 Apr. 1720.
5) Adelns prot. d. 10 Aug. 1723.

han har, sade samma parti, *konungens löfte om fältmarskalksstafven, i händelse förslaget kan genomdrifvas* [1]). Bönderna voro missnöjda öfver sitt uteslängande från Hemliga utskottet och från några andra vigtigare angelägenheter; likaså deröfver, att riket ännu icke kommit i åtnjutande af fred och skatteförminskning, och de läto sig fördenskull på ett eller annat sätt vinnas för Fredrik och för hans afsigter. Planen hann likväl icke till mognad. Der uppsattes väl en skrift af innehåll, att koungen borde bekomma lika stor magt, som Gustaf Adolf och Karl Gustaf innehaft [2]). Ingen inom ståndet lär dock hafva tecknat sitt namn under den betänkliga skriften. Hofpartiet i sin ifver beslöt dock att låta saken komma till utbrott. Fredrik företog en resa till Uppsala för att synas om alltsammans okunnig, och skrifvelsen inlemnades till prest- och borgareständen, hos hvilka man hoppades vinna bifall snarare än hos adeln [3]). Man bedrog sig. Intetdera ståndet ville i åtgerden deltaga, åtminstone icke denna gång. Bönderna härigenom skrämda, drogo sig tillbaka ända derhän, att de nästan förnekade hvarje andel i företaget. Lars Stierneld skall då hafva uppsatt ett så kalladt testamente, en föreskrift om det bättre beräknade sätt, hvarpå vid nästa riksdag samma sak borde hos samma bondestånd företagas.

Den olyckliga utgången af dessa försök manade väl till större varsamhet, men afskräckte ej från sjelfva planen. Dofva rykten omtalade, huru Fredrik lät i Petersburg genom Campredon hemligen underhandla om äktenskap mellan en hessisk prins och en ryssk prinsessa, samt om ryssk hjelp att i Sverge in-

---

1) Riksark. Kommissionens handl. om Brenner 1720.
2) Bergshammar. Bahrs brefvexling sommaren 1720.
3) S. st. säger, att bondeståndet velat också till adeln inlemna denna skrift; men att Horn afböjt saken och till Hemliga utskottet uppkallat och der skrapat de härutinnan fritaligaste bland bönderna.

föra hessisk tronföljd och större konungamagt [1]; — en annan gång, huru han ville af Frankrike låna penningar för att kunna muta sig till anhängare [2]; — en tredje gång, huru han ämnade tillsätta ett kabinettsråd, hvilket borde i förväg handlägga de mål, som skulle i rådet afgöras; detta med afsigt att sedermera reta och vinna alla dem, hvilkas önskningar samma kabinettsråd velat tillfredsställa, men riksrådet afslagit [3] o. s. v.

FREDRIKS GUNSTLINGAR OCH MEDHJELPARE VID STATSHVÄLFNINGS-FÖRSÖKEN.

Kring den på tronen uppstigne konungen bildade sig snart en krets af gunstlingar, hvilka i betydlig mån inverkade på hans åsigter och på ärendernas gång.

Främst bland dessa stod hessiska generalmajoren Diemer [4], en mot konungen ärlig och välmenande och med honom något liksinnad herre; en stor älskare af nöjen, för öfrigt godhjertad, försonlig och klok; dock ej nog för ledandet af så invecklade ärender; derföre ock af de andra gunstlingarne stundom lockad till både äfventyrliga och tadelvärda företag [5]. Sedan 1710 hade han stått vid Fredriks sida, först som generaladjutant och förtrolig gunstling, och nu sist i egenskap af sändebud från fadern. Djupt invigd i oftabemälte planer, måste han till deras främjande stundom på sitt enskilda namn upplåna stora summor åt

---

1) Österr. min. br. d. 18 Dec. 1720. Dansk. min. br. d. 27 Sept. 1721

2) S. st. d. 9 Aug. 1721 m. fl.

3) Österr. min. br. d. 17 Dec. 1721.

4) Kallas af några Diemar.

5) Franska min. br. d. 1 Okt. 1721 samt d. 6 Maj 1722.

den misshushållande och derföre alltid tomhändte konungen.

Den andre var öfverståthållaren, riksrådet Gustaf Adam Taube, en utmärkt duglig och kraftfull man, derjemnte en trogen anhängare af konungen och nitisk befordrare af dennes planer.

Den tredje var generalmajor Schwerin, ett godt hufvud och en duglig infanteri-general; för öfrigt mindre väl beryktad, varande nämligen anklagad för tvegifte och beskylld för lycksökeri, opålitlighet, oroligt lynne o. s. v [1]).

En fjerde var general Silfverhjelm; han, som 1718 nödgade Fredrik att afstå från den obetingade hyllning, hofvet af krigshären fordrade [2]). Sedermera ändrade han tänkesätt och blef allt framgent liksom Taube en ifrig befordrare af Fredriks planer.

Att Ulrika Eleonoras gunstlingar, Barck, Düben och Höpken, hafva mer eller mindre deltagit i stämplingarna, är troligt; ehuru mindre kändt. Huru Gustaf Cronhielm och Maurits Vellingk, dock endast för en kort tid, ingingo i samma liga, skall framdeles berättas.

Utom dessa högre ämbetsmän hade konungen flere obetydligare gunstlingar hvilka begagnades än för ett, än för annat ändamål; ej sällan som handtlangare vid de mer och mer förekommande kärleksäfventyren. Mest omtalad bland dessa *smågunstlingar* som man kallade dem, var hofstallmästaren, tysken Wiebel, hvilken konungen slutligen upphöjde till både öfverkammarherre och friherre. Kammartjenaren Wilcken hade ock sin verksamhet och sitt namn. En annan benämnd Ost-

---

1) Danska min. br. d 5 Aug 1724. Den mycket mörkare beskrifning, som österrikiska ministern Freitag i bref af d. 9 Juni 1722 om honom lemnat, lider troligen genom inflytande af den fiendskap, som då för tiden rådde mellan dessa båda herrar.

2) 30.

hoff, var inblandad i Madagascar-saken och i flere den tidens tvetydiga tilldragelser. Om Brodzenius, Broman och Dalén längre fram.

Stundom i svenska skrifter och ofta i främmande sändebuds ämbetsberättelser från denna tid anträffar man klagomål öfver konungens omgifning och öfver det sätt, hvarpå den lockade honom till obetänkta, stundom klandervärda handlingar; likaså huru Arvid Horn och några anseddare herrar bådo honom aflägsna dylika personer; men förgäfves. På dessa lycksökares egennytta och smicker samt på lättsinnet och obetänksamheten hos Fredrik sjelf skyllde man ofta nog så väl vanskligheten, som den olyckliga utgången af många hans planer. Vi skola här nedan berätta tvänne sådana företag, hvilka på sin tid väckte stort och för konungen ganska ofördelaktigt uppseende.

PROSTEN BRENNERS ANGIFVELSER 1720.

Tillförene [1]) är taladt om prosten Brenner och om de många stämplingar och falska angifvelser, med hvilka han fjeskade kring Karl den tolfte och kring dennes gunstlingar; och allrasist om hans inför von der Nath gjorda uppgift, rörande svenskarnas sammansvärjning mot Görtz; likaså, huru han nödgades återtaga sina ord. Till följe af sådant uppförande blef Brenner skrapad, från 1719 års presteständ tillbakavisad och slutligen afsatt [2]). Således utan hopp om någon framgång inom Sverge, beslöt han söka sin lycka i främmande land. Pass för utresan kunde dock ej bekommas; emedan slutdom i bemälte rättegång ännu icke fallit. Då uppsatte han åt sig sjelf ett falskt pass med ett likaledes af honom sjelf till-

---

1) 28. 157—172.
2) Presteständ. prot. Jan. 1720.

verkadt falskt signet och rymde så i Februari 1720 till Köpenhamn, inlät sig der med rysska och danska ämbetsmän i hvarjehanda mot Sverge förrädiska stämplingar; t. ex. om Landskronas öfverraskande, hvarefter han, försedd med rysskt pass och rysska penningar, anträdde en resa till Petersburg, för att der ställa sig in hos holsteinska partiet. Men saken hade icke undfallit svenska sändebudet i Köpenhamn, och enligt dess begäran vardt Brenner vid resan genom Hamburg häktad och till Stockholm återsänd. Med beräkning af Brenners lynne och användbarhet, uppgjordes nu en plan att aflägsna eller nedtysta så väl frihets- som holsteinska partiets förnämsta taleman. Stämplingen utfördes på följande sätt.

Ett stycke utanför Stockholms portar kommo till den hemforslade Brenners möte några bland konungens gunstlingar, öfverståthållaren Taube, generalmajoren Silfverhielm och öfversten Lars Hierta, hvilka med löfte om belöning af 20,000 riksdaler, öfvertalade honom att i bref till konung Fredrik uppgifva Gustaf Cronhielm, Horn, Höpken och Cederhielm såsom de der med Brenner deltagit i stämplingar till fördel för hertigen af Holstein. Skrifvelsen blef framburen; men när den skulle användas, vågade ej Fredrik mot så många och mägtiga personer framkasta en så hotande anklagelse. Han lät derföre Düker stryka ut alla namnen med undantag af Cronhielms, hvilken, såsom berättadt är, nyligen haft med Fredrik en häftig ordvexling, och mot hvilken ensam hela anklagelsen nu mera skulle rigtas. Öfverste Hierta skall ock hafva serskildt uppmanat Brenner, att så mycket möjligt söka med sina ord och skrifter anklaga och fånga Cronhielm, och i sådant fall utlofvat Fredriks nåd och beskydd [1]). Saken väckte utomordentligt uppseende och Cronhielm

1) Riksark. Kommissionens handlingar om prosten Brenner.

begärde sträng undersökning. Taube, hvilken äfven i rådet sökt styrka Brenners angifvelser, anhöll då om tillstånd att besöka någon utrikes badort; men det vägrades i anseende till berörde rättegång. Brenner, bragt i trångmål, bekände snart både angifvelsernas osanning och de trenne förledarnes namn; stundom räknande till deras antal äfven konungen sjelf [1]). Dessa sina uppgifter återtog han ingen enda gång; men domstelen ville betydelsefullt nog ej heller upptaga dem till närmare pröfning. För de landsförrädiska stämplingar, om hvilka han sjelf blifvit öfverbevist, och för de mördande angifvelser mot andra, hvilka han ej kunnat bevisa, blef slutligen Brenner dömd att halshuggas och i galgbacken nedgräfvas. Efter utslagets afkunnande var han i förstone stel och stolt, och sammanskref några icke oäfna verser, om *fiendernas afund* och *lögner*, om *egen oskuld*, om det *jordiska äreminne, den himmelska salighet* som honom väntade, m. m. Efter några dagars beredelsetid och efter samtal med den utmärkte prestmannen, sedermera biskopen Herman Schröder, föll han dock slutligen till föga, erkände sina synder vara stora och sig sjelf *ett vredenes käril, ett förtappelsens barn.* På afrättsplatsen höll han till det samlade folket ett långt tal, hvari han bekände sig vara efter lagens bokstaf döden värd; men anförde äfven ett och annat till ursäkt och försvar. hvarefter han med lugn nedlade hufvudet under bilan. Att han förtjenat döden, derom

---

1) Uppgiften om konungens och hans gunstlingars tillställningar i denna sak hvilar förnämligast på Brenners egna ord. Med dem öfverensstämmer dock, hvad som berättas i Bahrs brefvexling (Bergshammars arkiv) samt i österrikiska ministern Freytags bref den 3 Sept. 1721. Likväl trodde denne sednare, att konungen varit oskyldig i tillställningen. Erkännas bör dock, att både Fredrik och Brenner hafva vid många tillfällen uppfört sig så, att man ganska väl kan tro, så väl att den förre deltagit i tillställningen, som att den sednare pådiktat honom ett sådant deltagande.

voro alla ense. Men från rättegången, från sjelfva afrättsplatsen hördes ett återljud, som med ondt sorl spridde sig kring landet. *Mången*, så hade Brenner i afskedstalet sagt, *mången har med flit svärtat och beljugit mig för att sätta sig sjelf i så mycket större trygghet mot alla efterräkningar. Hvad jag nu säger*, tillade han, *är en sanning, med hvilken jag ingår i evigheten.*

RÄTTEGÅNGEN MOT STOBÉE ÅR 1720.

Att vid Karls frånfälle ingen person hade laglig arfsrätt till svenska kronan; och att ständerna således kunde till hennes bärande utkora, hvilken de ville, äfven med förbigående af så väl Karl Fredrik som Ulrika Eleonora, — detta allt framstod tydligt för en hvar, som ville göra sig besvär med att genomgå och granska fordna tiders riksdagsbeslut och konunga-testamenten. Till en dylik pröfning af skäl och motskäl saknade likväl den stora allmänheten tillfälle, många äfven förmåga och lust; tyckande vigare och angenämare att afgöra saken på grund af en outredd känsla och dess magtspråk. Hos samma mängd förefanns ock en stark tro på arfs- och förstfödslorättens orubbliga gilltighet; en tro, som styrkt genom mångårig vana, fästade mera vigt vid dylika omständigheter än vid skrifna paragrafer och ingångna öfverenskommelser; och som derföre hyste mycken benägenhet för hertig Karl Fredrik, såsom barn af Karl den elftes äldsta dotter. Tiden närmast efter Karl den tolftes död blef visserligen denna sinnesstämning nedtystad genom tidsandans häftiga och allt annat öfverröstande rop mot arfsrätten, såsom föranledande envälde, och mot holsteinska huset, såsom påminnande om Görtz och om mycket annat ondt. Men fullkomligt qväfda blefvo nämnde känslor aldrig, utan började snart omigen komma i rörelse, häldst när

man vintern 1720 ville på Sverges tron upplyfta främlingen Fredrik och således äfven för framtiden utestänga det gamla konungahusets afkomling Karl Fredrik. Sistnämnde furste, mente mången, var likväl rätta tronarfvingen, d. v. s. enligt den lag, som stod skrifven, om icke i riksdags-beslutens pappersark, dock i de svenska hjertan, som egde magt att sådana riksdagsbeslut både fatta och ändra. Detta känslans aldrig kufvade uppror mot lagens bokstaf fortlefde beständigt; ehuru under olika gestalter, och ingrep mägtigt i alla förhållanden, tills det slutade med att år 1743 till Sverges tron verkligen kalla en ättling af det 1719 förskjutna huset Holstein-Gottorp.

Första gång, denna sinnesstämning med större eftertryck uppenbarade sig, var som sagdt är, våren 1720. Bland Smålands adel [1]) höjdes många röster för hertigen och för hans arfsrätt, och man beslöt låta dessa sina tänkesätt framläggas vid den då sammanträdande riksdagen. Till ortens och åsigtens taleman utsågs öfverste Stobée.

Mannen hörde till en då för tiden mycket ryktbar slägt vid namn Stobæus. Stamfadern, kommen från det på digra naturalster bördiga Sleswig, dog såsom kyrkoherde i Stoby nära Lund. Sägnerna om hans person gränsa till det otroliga. Omfånget skall hafva uppnått 5 brabantska alnar, och likväl mägtade han ännu vid 95 års ålder stiga till häst och förrätta gudstjensten i sina tvänne kyrkor; och 14 söner hunna till fullväxt ålder, omgåfvo den gamle. Efter fädernehemmet antogo de namnet Stobæus, hvilket under förra hälften af 1700-talet har genom flere dess innehafvare gjort sig med utmärkelse kändt bland fäderneslandets vetenskaps-idkare, isynnerhet vid Lunds lärosäte.

Stamfaderns sonson, Lorents Kristofer, sedermera adlad Stobée, valde krigareyrket, vann såsom

---

1) Franska min. br. d. 1 Okt. 1721.

fortifikations-officer mycket anseende, deltog i finska fälttågen, men föll år 1710 i ryssk fångenskap. Åt den dåvarande generalqvartermästare-löjtnanten, d. v. s. innehafvaren af ungefär majors rang, erbjöd tsar Peter nu general-majors plats i ryska hären; men fåfängt. Stobée skickades då till Arkangel, och nödgades derstädes i flere år qvarstanna. Brefvexlingen med den i Sverge boende hustrun fördes genom en kapten Gyllenroth, hennes granne, och som man trodde Stobées vän. Efter några år fick dock den sednare inga svar på sina bref, utan i dess ställe underrättelse om, huru man i Sverge ansåg honom vara död. Gyllenroth hade nämligen utspridt detta rykte, samt undanhållit såväl Stobées som hustruns bref, i beräkning att vinna denna sednares hand. Utan kännedom af verkliga förhållandet, men förföljd af dystra aningar, började Stobée lida af en tärande hemlängtan. Dess tillfredsställande syntes dock omöjligt; emedan Stobée, såsom en utmärkt krigare, bevakades med större sorgfällighet än vanliga fångar. Af hans på stället befintliga kamrater blef dock följande plan uppgjord. Stobée låtsade blifva angripen af elakartad rötfeber. Genom allehanda tillställningar gjordes denna uppgift mycket sannolik, och ryssarne ville ej mer i rummet inträda af vedervilja mot den svåra sjukluft eller stank, man vetat frambringa, och af fruktan för den smitta, man påstod hafva utbrutit. Guvernören på stället egde en tam björn, hvilken ofta besökte svenskarna. Dessa dödade och dolde honom undan, samt inbillade ryssarna, att han i friareärender sprungit till skogs. Sedan kroppen börjat stinka, lades den i Stobées säng väl nedbäddad, och med hufvudet iklädt Stobées nattmössa, och vändt mot väggen. Stobée sjelf begaf sig deremot undan och på flykten. Man tillkännagaf nu hans frånfälle, och de ryssar, som kommo att undersöka förhållandet vände genast om, när de vid dörren sågo tillställningen i sängen, och kände liklukten. För att hindra

smittans utbredande skulle jordfästningen genast förrättas; svenskarne skyndade sig att gömma björnen i kistan, och guvernören sjelf åtföljde liktåget, för att hedra den utmärkte främlingen. Stobée fortsatte emellertid sin flykt, begagnande derunder flere olika förklädnader. Efter nära ett års äfventyr lyckades han komma inom fäderneslandets gränsor, sista gången utstyrd som amma åt en hemförlofvad svensk officers barn. Han skyndade nu till hemorten, och anlände dit, just då hustrun var nära att efter långvarigt motstånd räcka Gyllenroth sin hand. Man känner ej, huruvida Stobée utkräft någon hämnd af den förrädiske vännen.

Med sina förtjenster som krigare förenade Stobée hvarjehanda kunskaper i kemi, matematik, språk och filosofi. Någon tid var han känd som Gudsförnekare; men blef slutligen omvänd, såsom pietisterna sade, genom några engla-uppenbarelser. Lynnet tyckes hafva varit oroligt, häftigt, dock välment och försonligt. Sådan var den man, som nu och sedermera länge nog uppträdde i spetsen för det holsteinska riksdagspartiet. Hvad han år 1720 yrkade, var, att ständerna skulle åt bemälte hertig tillerkänna tronföljd och anslå årsunderhåll. För anställandet af detta försök hade han valt en dag, då utom partiet endast få personer infunnit sig på riddarhuset. Stobées förslag var ock nära att gå igenom häldst landtmarskalken Horn tycktes detsamma gynna. Afgörandet blef dock uppskjutet; men holsteinarne vände sig under tiden med samma framställning äfven till de andra stånden. Hofvet, högligen uppskrämdt, satte i rörelse alla sina vänner och bland andra äfven franska sändebudet Campredon. Man beskref olägenheterna af två serskilda hof, den möjliga oenigheten, den säkra kostnaden; man utdelade penningar, och man arbetade med riksdagsmännen både natt och dag; tills ändtligen Stobées förslag blef af alla fyra stånden förkastadt.

För tillfället var således faran öfverstånden. Men det gällde att afskrämma holsteinska partiet från nya försök i samma väg; kanske ock frihetsmännen från sträfvandet mot konungens längtan efter ökad magt. En sådan beräkning tros hafva bidragit till åtminstone den sednare af de skymfliga rättegångar, som Gyllenroth vid samma tid mot Stobée anställde. Den första deribland tyckes hafva rört några Stobées enskilda sedlighetsförhållanden; men dess föremål och förlopp äro oss föga bekanta. Den sednare var af allmännare vigt och leddes förnämligast af en ytterst samvetslös menniska, en öfverstlöjtnant Cock von Gyllenstein, hvilken förut legat i delo med Stobée, och nu drog till sig nyss bemälte Gyllenroth. Den plan, de tillhopa uttänkte, blef på följande vis satt i verket. Gyllenroth inträdde på en bland hufvudstadens källare, sade sig vara öfverste Stobée, samt uttalade mot konung Fredrik en hop svåra och hotande ord; och detta i flere vittnens närvaro. Genom legda medhjelpare, en kapten, några löjtnanter, och bland andra äfven kommissarien Osthoff m. fl. utdelade han penningar, och befordringslöften samt öfvertalade dymedelst några personer att afgifva sanningslösa vittnesmål! t. ex., att Stobée fört upproriskt tal; att han värfvat anhängare åt Karl Fredrik; att han påstått, det nämnde hertig skulle inom årets slut sitta på Sverges tron; att Stobée skulle då till belöning erhålla åtta eller tiotusen dukater o. s. v. I bref till konungen frambar sedermera Gyllenroth dessa anklagelser, jemnte begäran, att Stobée måtte genast inmanas i häkte, erbjudande sig sjelf att träda i fängsligt förvar, intill dess han ådagalaggt sanningen af sina uppgifter; likaså att *sätta sitt eget hufvud under galgen*, i händelse han icke mägtade åstadkomma nämnde bevisning. För anläggningens framgång var det emellertid alldeles oundgängligt, att, så snart ske kunde, få Stobée instängd, och hindrad från hvarje beröring med vittnena. Planen lyckades till en tid. Stobée blef oförmodadt fängslad,

och alla hans tillhörigheter med största sorgfällighet genomsökta. Man väntade att bland dem finna de af Gyllenroth omtalade ryska brefven och vexlarna; men ingenting dylikt kunde upptäckas. De flere angifna vittnesmålen voro deremot så mycket mer besvärande. Men efter någon tid kom man sanningen på spåren. De från källaren åberopade vittnena fingo händelsevis se Stobée och intygade nu, att det icke var han, som fällt de förgripliga orden. Tillfölje häraf upptäcktes snart, att desse blifvit yttrade af Gyllenroth sjelf. Nu började ock några andra bland vittnena erkänna, att de blifvit lockade, mutade. När man frågade efter lockfoglarna, angåfvos personer, som hörde till eller stodo i förbindelse med konungens små-gunstlingar. En och annan högre uppsatt person, en öfverste Dikman samt Gustaf Fredrik Lewenhaupt kommo likaledes i dagen; och ur halfdagern bakom dem framskymtade Diemer samt andra herrar, ja till och med Fredrik sjelf [1]; och hvarifrån, sade man, skulle lockfoglarna eljest hafva erhållit de penningesummor, som blifvit utdelade. Saken fick ett misstänkt utseende. Lewenhaupt vägrade inställa sig vid rättegången och måste med tjenliga medel hämtas. Några bland de mindre lockfoglarna rymde till främmande land; likaså Gyllenstein sjelf, hvilken efter flere derstädes begångna rysliga illbragder slutade sin bana på afrättsplatsen. Här hemma blef Stobée af domstolen frikänd, och af 1723 års ständer förordad till befordran och derjemnte till en skade-ersättning af 11,700 d. s. Gyllenroth dömdes till döden, likaså fem hans förnämsta medhjelpare, och de öfriga till mindre straff [2]. Konungen, som under hela tiden ådagalaggt mycken ovilja mot Stobée, sökte nu frälsa Gyllenroth från lifsstraffet; men rådet

1) Österr. Min. Br. Sept. 1721. Uppsal. Nordin. Folio 59 (?).

2) Brokind. Se Mscpt. 1. Krigsrättens dom den 6 Okt. 1721.

vägrade. Fredrik gjorde ändock några ytterligare försök. Bland annat öfvertalade han Ulrika Eleonora att fälla förböner för några bland de anklagade. Hennes ord eller andra omständigheter hafva ock från lifsstraff räddat medhjelparne; men Gyllenroths hufvud måste falla.

Vi behöfva icke omtala, med hvad ögon Fredrik skulle af svenskarna betraktas, sedan han gifvit dem skådespelet af ofvanbeskrifna tvänne rättegångar; och likväl var det omedelbart efter de samma och med stöd af de redan nu blottställda namnen Diemer, Lewenhaupt, Osthoff m. fl., som han 1722 började eftersträfva ökad konungamagt, på sätt och med utgång, som nedanstående berättelser skola visa

ERIKSGATORNA 1722.

Ett bland de medel, som till vinnande af ökad regentmagt föreslogos, var, att Fredrik skulle anställa resor genom landsorterna och söka derunder ingifva folket välvilja för sin person och ovilja mot regeringssättet [1]. Planen genomskådades lätt, hvadan flere bland riksråden och till och med en eller annan bland de hessiska herrarna afrådde [2]; men förgäfves. I Januari anträddes första färden och under förevändning af björnjagt. Konungen begaf sig upp åt Dalarna och bevistade der gudstjenster och bondbröllopp. Stor blef det smickrade folkets glädje, och vid en kyrka voro icke mindre än åttatusen menniskor samlade. Fredrik visade sig, som han i sjelfva verket var, glad och nedlåtande, samt utdelade med frikostig hand penningar och skådemynt; hvarjemnte, säges det, flere ansökningar blefvo med flit framkallade endast för att

---

1) Riksark. Acta Histor. om fribetstiden. Caracter du génie des Etats de ce Royaume.

2) Franska min. br. Jan.—Febr. 1722.

komma i tillfälle att svara, det konungens magt var så inskränkt att han ej förmådde afhjelpa sina undersåtares nöd. Mångenstädes verkade dessa medel. Man hörde bönder, borgare och småadel klaga öfver det förtryck, de höga herrarna sades utöfva mot både konung och med-undersåtare; och ur den stora, nyss omtalade dalkarla-hopen framsteg en gammal bonde och sade: *vi önska dig lika många glada år, som du haft sorgsna timmar, sedan du tillträdt regeringen öfver vårt land.* Resan utsträcktes till Göteborg och Skåne, alltid under användande af samma medel och stundom med samma framgång. Dock ej alltid. I Göteborg skickade konungen bud efter general Örnstedt; men denne låtsade vara sjuk för att slippa infinna sig. General-guvernören öfver Skåne Karl Gustaf Hård, gjorde, säger man, på samma sätt [1]. I Februari tyckes konungen hafva återkommit till Stockholm.

Efter denna färd ökades oviljan och misstroendet mellan konungen och hofvet å ena samt rådsherrarna och frihetspartiet å andra sidan. Horn, ehuru vanligtvis mycket försigtig, hördes dock beklagande omtala, huru konungen missaktade välmenta föreställningar och öfverlemnade sig åt opålitliga personer [2]. Deremot framkastade hofpartiet åtskilliga klagomål öfver rådets stolthet, stelhet och högadliga sjelfrådighet; och man ämnade medelst utspridda beskyllningar störta Horn och Düker; så gick åtminstone talet. En annan gång hviskades om att häkta sex bland de motsträfvigaste rådsherrarna [3]. För att vinna det lägre krigsbefälet gjordes hvarjehanda försök. Flere ur ryska fångenskapen hemkomna officerare smekades; synnerhet sådana, som troddes hylla envåldet [4]. An-

1) Franska min. br. Jan.—Febr. 1722.

2) Franska och Österr. min. br. Febr.—Apr. 1722.

3) Österr. min. br. Apr. 1722.

4) Danska min. br. d. 6 Juni 1722.

dra, hvilka ansågo sig på något vis förorättade, sökte man reta genom att skylla deras motgångar på rådet ensamt; detta äfven då konungen i det s. k. förorättande beslutet deltagit [1]). Inom gardet måste dock sådana försök i det hela misslyckas. Dess befäl såg sakerna på för nära håll, och man hörde bland dess ledamöter öppet klander öfver konungens uppförande. Det var af sådan orsak, säges det, som gunstlingen Schwerin med åberopande af något så kalladt subordinations-brott anklagade flere bland dessa herrar för myteri. Utan att höra sina lagliga rådgifvare, lät Fredrik genast häkta några officerare, och ämnade indraga åtta kompanier samt afskeda de fritaligaste inom befälet. Men rådet vägrade sitt bifall, och Klas Bonde förklarade ett sådant handlingssätt stridande mot lag och ed. Officerarne tyckas hafva blifvit frikända [2]), eller, som det skulle heta, tagna till nåder.

Oaktadt det ogillande och motstånd, Fredrik härutinnan rönt, beslöt han att sommaren 1722 företaga en ny resa, en eriksgata, denna gång i sällskap med drottningen samt tvänne rådsherrar, Ekeblad och Gustaf Cronhielm. Den sistnämnde ansågs vid årets början vara en ifrig anhängare af holsteinska partiet och en bitter fiende till konung Fredrik [3]). Vid denna tid tyckes dock någon slags försoning blifvit ingången; ty, när under resan Ekeblad gjorde anmärkningar mot några icke lagenliga åtgerder, fick konungen understöd af Cronhielm, hvilken ock under samma färd utverkade befordringar och, som man sade, obilliga befordringar, åt tvänne sina anförvandter och sjelf året derpå af Fredrik föreslogs till president i Svea hofrätt. Sedan

---

1) Österr. min. br. Dec. 1721 samt Sept. 1723.
2) Österr. och Fransk. min. br. våren 1722.
3) Franska min. br. d. 18 Febr. 1722

konungaparet någon tid begagnat Medevi brunn, fortsattes resan söderut till Skåne och vesterut till Göteborg, ungefär på samma sätt och med samma framgång som förut. Düben gladde sig åt den tillgifvenhet, den kärlek, många visade för de kungliga personerna, och han hoppades, att Fredrik skulle med stöd af dessa tänkesätt, kunna motverka rådets inflytande [1]. Hofpartiets förhoppningar tyckas ock hafva varit stora nog. När sent på hösten konungen återväntades till Stockholm, ämnade rådsherrarna till betygande af deras underdånighet möta honom vid eller utanför stadsporten. Fredrik bad dem spara sig besväret. De kommo dock; men när Horn började helsningstalet, befallte konungen sin kusk köra; och när rådsherrarna strax derefter hos den hemkomna drottningen anmälde sig till uppvaktning, svarades, att hon, hindrad af sjukdom, icke kunde mottaga dem. Sedermera fick man likväl veta, att hon i stället mottagit gunstlingarna Taubes och Diemers fruar [2]. Dessa och dylika händelser, i sig sjelfva obetydliga och måhända alldeles tillfälliga, erhöllo under då rådande inbördes sinnesstämning och en vigt och en tolkning, som än mer uppretade tänkesättet.

MAURITS VELLINGK UPPTRÄDER.

Från föregående delar är denne rådsherre nogsamt känd. Här vilja vi dock påminna om ett par hans sednaste tillgöranden; nämligen, huru han ännu 1718 smickrande understödde Karls stolthet, krigslystnad och begär att åter uppsätta Stanislaus på Polens tron [3]; och likaledes huru han vid samma tid

---

1) Kgl. Bibl. Dübens bref sommaren 1722.

2) Österr. min. br. Nov. 1722.

3) **29.** 87. **27.** 93.

sökte ställa sig in hos Görtz [1]). Den tiden var han bestämd anhängare af holsteinska partiet och derföre hos Fredrik och Ulrika Eleonera mycket illa anskrifven.

Men knappt hade denna sednare uppstigit på på Sverges tron, förr än Vellingk kastade om, och begynte i skrifvelser till henne och till hennes omgifning tala illa om Görtz; deremot halft undrande, halft beundrande om hennes eget afstående från envåldsmagten. Med beräkning på hennes kända tänkesätt, yttrade han ena gången, att enväldet var dock *ansedt och vedertaget, såsom det allra lyckligaste regeringssättet* [2]); en annan gång, att Sverges regent blifvit genom sista statshvälfningen nedsatt till värdigheten af en venetiansk doge samt förlorat mycket af sitt anseende; en tredje gång, att någon engelsman sagt sig numera ingalunda vilja vara konung i Sverge. Dessa bref blefvo, man vet ej på hvad sätt, af allmänheten kända och så mycket mer ogillade, som mågen visste, att Vellingk nyss förut önskat Ulrika Eleonora sitta hvar som häldst, blott icke på Sverges tron. Flere mot samma bref rigtade uppsatser, och dessa af mycken skärpa, blefvo ock kring landet spridda [3]). Men oaktadt frihetsmännens klander och konungahusets fordna ovilja, lyckades Vellingk att tillvinna sig det sednares förtroende och att komma i brefvexling med Fredrik. Hösten 1719 förklarade sig denne gilla Vellingks omdömen rörande Sverges belägenhet samt uttryckte sin önskan att snart erhålla en så bepröfvad statsman vid sin sida och till sitt stöd [4]). Vellingk stannade dock ännu i Tyskland för

---

1) 𝔅𝔗. 92.

2) Skoklosters Ark. Vellingk till Ulrika Eleonora. Apr. 1719.

3) Uppsal. Rosenhan. Fol. 14. Tre namnlösa bref till M. Vellingk 1719.

4) Sjöö ark. Fredrik till Vellingk d. 26 Sept. 1719.

att besörja ledningen af Sverges der förda underhandlingar.

Hvad under samma tid mellan honom och konungen föreföll, är oss obekant. Förbindelsen tyckes dock hafva fortgått; ty när Vellingk sommaren 1722 landsteg i Sverge, befanns han genast vara djupt invecklad i Fredriks förehafvanden. Konungen, missnöjd med den frisinnade Horn, vände sig mer och mer till Vellingk [1]). Hösten 1722 och än mer första månaderna af 1723 hade förtroligheten stigit till den höjd, att Vellingk hvarje dag tillbragte två eller tre timmar hos konungen, hvilken smekade honom på hvarjehanda sätt [2]), stundom äfven med namnet *fader* [3]). Liksom några andra herrar af holsteinska partiet, gynnade äfven Vellingk sträfvandet efter ökad konungamagt; och i beräkning, att densamma skulle framdeles komma deras skyddling Karl Fredrik till godo. Oaktadt sistnämnde mot Fredriks planer stridande åsigt, lyckades dock den sluge mannen att till en tid bibehålla sig i konungens ynnest. Han t. o. m. öfvertalade denne att till riksråd nämna två personer, hvilka tillhörde holsteinska partiet, nämligen Karl Gyllenborg och Josias Cederhielm. Ännu vid statshvälfningens utbrott i Februari 1723 var Vellingk i åtnjutande af konungens oförminskade nåd. Huru djupt han också var invecklad i de hemliga planerna synes af nedanstående berättelse.

PREUSSISKA LÅNET ÅR 1722.

Till vinnande af önskad magt-utvidgning behöfde Fredrik anhängare, och många anhängare; och till vinnan-

---

1) Upps. Sv. Saml. N:o 6. Nolekens berättelse.

2) Franska min. br. d. 6 Jan. 1723.

3) Skokloster. Vellingks inlaga till Hemliga utskottet d. 20 Okt. 1726.

de af sådana behöfde han penningar, och mycket penningar. Tillräckligt förråd af dessa sednare hade dock ej blifvit hopsparadt[1]. Gamla landtgrefven började ock tröttna vid sonens ständigt förnyade kraf och ville, kanhända mägtade ej mer desamma fylla. England och Frankrike sägas väl hafva gynnat den ifrågavarande planen; men huruvida de velat till dess främjande lemna ytterligare förskott, derom finnas olika uppgifter; t. ex. ena gången, att konung Georg undandragit sig; en annan gång, att hösten 1722 flere personer blifvit genom engelska penningar mutade.

Om möjligtvis några summor kunnat på besagda vägar erhållas, visst är dock, att än mer behöfdes. Efter öfverläggning med Vellingk, som nyss till Sverge återkommit, blef fördenskull Ranck sommaren 1722 affärdad till Preussen för att dels utkräfva den åt Fredriks första gemål lofvade brudskatten, dels anskaffa ett lån på 200,000 rdr. Som pant erbjödos några hessiska amter, och sjelfva låneförbindelsen innehöll, att medlen skulle till svenska konungahusets bästa användas, och, enligt några uppgifter, af Ulrika Eleonora återbetalas [2], hvadan det ser ut, som nämnde furstinna varit medvetande om planen. Den var dock olaglig både till sak och sätt. Fredriks konungaförsäkran innehöll bestämdt löfte att icke afstå någon del af de tyska länder, som genom arfsrätt kunde honom tillfalla; emedan en dylik afyttring skulle minska den nytta, det stöd, Sverge kunde från samma arfland påräkna. Dessutom; emedan landtgrefven Karl ännu regerade öfver Hessen, egde konung Fredrik icke rättighet att af nämnde land pantsätta ens den ringaste del. Som nu också fadren ogillade hvarje sådan åtgerd, måste denna del af planen öfvergifvas [3].

---

1) Franska min. br. hösten 1722.

2) Skokloster. Fol. 106. Fehmans inlaga d. 23 Dec. 1726.

3) Preuss. min. br. d. 19 Okt. 1726.

Då och i stället föreslogs [1]) att som säkerhet för lånet lemna svenska besittningen Wolgast. Denna stad var genom sin fästning ett lås för vestra mynningen af Oder, och genom sin tull en källa till betydliga statsinkomster. Af sådana orsaker hade vid sista fredsslutet Preussen för dess bekommande bjudit betydliga mutor åt svenska underhandlarne [2]); ja, befallt sådana bjudas t. o. m. åt Fredrik och åt Ulrika Eleonora [3]); dock förgäfves. — År 1721 bedrefvos underhandlingar i samma väg; men denna gång, som det tyckes, angående både För-Pommern och Rügen och i förbindelse med de hessiska tronföljareplanerna; om hvilket allt mera framdeles. När nu Fredrik år 1722 föreslog ofvannämnde pantsättning, skyndade Preussen att begagna det efterlängtade och nu ändtligen gifna tillfället. Femtio tusen riksdaler eller en fjerdedel af det begärda lånet blef som lockbit genast skickad, och den återstående summan skulle snart komma efter. Men vid närmare eftersinnande fann svenska hofpartiet saken vara alltför vådlig. Om nämligen undersåtarne finge spaning om, hur konungen pantsatte eller sålde Sverges besittningar för att få medel att kufva Sverges frihet, så torde förbittringen deröfver slutligen rycka honom Sverges krona från hufvudet. De två personer, som förnämligast i saken biträdde, nämligen Vellingk och Ranck, påstodo sedermera, att de afrådt från hela företaget [4]). En annan gång påstod Vellingk tvärtom, att vid åsynen af villkoren skulle Fredrik sjelf hafva sagt: *egde jag penningar, skulle jag häldre åt Sverge köpa än från Sverge sälja några landskap* [5]). Med dessa upp-

1) Preuss. min. br. 1727. Andra dylika af d. 30 Dec. 1726 säga, att det var konungen i Preussen, som först bragte förslaget om Wolgast å bana.
2) Preuss. min. br. d. 6 Febr 1720. Jemf. **SD**. 99, 100.
3) S. st. d. 7 Febr. 1720.
4) Upps. Rosenhan. saml. Fol. 14.
5) Skoklost. Fol. 106. Vellingks Species facti.

gifter må förhålla sig, huru som häldst; säkert är, att underhandlingen blef till en tid och på fullt allvar bedrifven, samt att Vellingk med egen hand [1]) uppsatte förslag till bref, som Fredrik sjelf skulle i ämnet skrifva till Ranck och till konungen i Peussen. I desamma förekommo flere anmärkningsvärda uttryck; t. ex. *att Fredrik ville befordra preussiska konungens fördel; men kunde ej gifva sig blott, hvarföre underhandlingen måste hållas mycket hemlig;* — *att, då sakerna komma att i betydligare mån af Fredrik bero, skulle denne göra allt möjligt för att befordra Preussens afsigter;* — *att Fredrik ämnade så använda den erhållna undsättningen, att han, om Gud behagar, skall komma i stånd att framdeles gifva konungen i Preussen än verkligare prof af sin tacksamhet* [2]). Stämplingen hade länge varit bedrifven utan Diemers vetenskap [3]); men slutligen fick denne underrättelse om förhållandet. Han ogillade och lyckades slutligen öfvertala konungen att afbryta underhandlingen [4]); hvarefter den från Preussen ankomna lånesumman skickades tillbaka med undantag af 15,000 riksdaler, som redan blifvit af Fredrik använda. Planen, i all sin olaglighet, brottslighet, vådlighet, är ett talande bevis på arten af de åtgerder, några bland gunstlingarna tilläto sig att föreslå och konungen att vidtaga.

Vellingks egenhändiga bref-utkast voro emellertid i händerna på Diemer, hans medtäflare och ovän. Vellingk, ja Fredrik sjelf begärde dem tillbaka; men Diemer vägrade och påstod, att papper af så vigtigt innehåll kunde i framtiden blifva goda att hafva. Då och till egen säkerhet ämnade Vellingk lemna ständerna underrättelse om hela underhandlingen; men

1) Preuss. min. br. d. 19 Okt. 1726.
2) Skokloster. Fol. N:r 106. Fehmans inlaga d. 23 Dec. 1726.
3) Enligt ett par berättelser; men tämligen osannolikt.
4) Preuss. min. br. d. 19 Okt. 1726.

med trägna böner och med händerna om den gamles hals lyckades konungen öfvertala honom att derifrån afstå [1]. Huru och för hvad ändamål dessa papper sedermera blefvo ständerna förelaggda, skall framdeles berättas.

PARTIERNAS STÄLLNING VID SLUTET AF 1722.

Minnena från den föregående eriksgatan och utsigterna till den förestående riksdagen uppdrefvo till vådlig höjd spänningen mellan konungen och frihetspartiet

Den förre, kortsynt och lättsinnig, hoppades kunna ledigt nog genomdrifva sina afsigter. Han dårades af gunstlingarnas smicker, af Frankrikes och Englands bifall och kanske allra mest af den ovilja, som här och der förspordes hos lågadeln mot rådsherrarna, samt hos åtskilliga ofrälsemän, synnerligast hos bönderna, mot det nya regeringssättet. Många trodde, att det var för att ytterligare vinna lågadeln, som konungen just vid denna tid utnämnde tre riksråd och tre presidenter, alla tagna ur nämnde samhällsklass; och samma afsigt förmentes ock hafva framkallat en då kringspridd smygskrift, kallad: *Samtal mellan unga och gamla adeln* [2], i hvilken de för sådana omständigheter och afsigter vanliga klagomålen voro inblandade. Smygförfattaren lät t. ex. lågadeln påstå, att *under de fordna goda tiderna stod kyrkan midt i byn; — att man då förtiden tålde hvarken suverän konung eller suveräna medbröder; — att deremot den nya friheten icke medförde gagn åt andra än åt högadelns medlemmar, hvilka kommo i*

---

1) Skoklost. Fol. 106. Vellingks förklaring d. 18 Jan. 1727. Österr. min. br. d. 6 Nov. 1726. Preuss. min. br. d. 19 Okt. 1726.

2) Upps. Nordin.

besittning af rådsplatserna och af de rikets ämbeten' som gåfvo mesta inkomsterne, och största magten, o. s' v. Till vederläggning af dessa beskyllningar, hade frihetsmännerna visserligen ofta fästat uppmärksamhet derpå, att enligt det nya statsskicket *vore rådsherrarna ansvariga inför ständerna och kunde af dessa både till- och afsättas, och att magten således icke vore hos rådet, hos högadeln, utan hos ständerna;* — likaså, att genom afskaffande af klass-omröstningen på riddarhuset hade lågadeln erhållit mycket större magt och inflytande, än den innehaft under de så kallade *fordna goda tiderna.* Men dessa skäl och deras obestridliga sanning slogos i vädret, och smygskriften försäkrade, att *förstnämnde påstående vore ingenting annat än en blå dunst, och att det öfverklagade missförhållandet verkligen förefunnes; men ock, att man vid nästa riksdag ämnade ställa så, att riket skulle bekomma hvarken suverän konung eller suveräna småfurstar.* Hos många verkade uppsatsen en för Fredrik gynnande sinnesstämning, hvartill äfven bidrogo åtskilliga af medtäflaren, Karl Fredrik, och af hans sändebud H. F. Bassewitz begångna fel, om hvilka mera framdeles [1]. Till följe af dessa omständigheter trodde sig Fredrik tämligen säker om framgång. *Jag hoppas*, skref han till en bland sina bröder, *jag hoppas att vid denna riksdag* (1723) *vinna alla mina afsigter.* Han brydde sig icke om att dölja hvarken känslor eller planer. Rådsherrarna till trots ådagalade han mycken sjelfrådighet. En bland dem yttrade i sin förbittring: *konungen skulle, om det vore möjligt, göra oss till sina skoputsare;* och man ville veta, att han sjelf vid något tillfälle sagt: *svenskarna hafva hvarken hjerta eller mod att sätta sig emot mina planer* [2]. En bland de hessiska prinsarna lär ock hafva bedt honom icke vara för släpphändt

1) Österr. min. br. d. 6 Febr. 1723

2) Franska min. br. d. 3 Mars 1723.

mot svenskarna, *hvilka Karl den tolfte kände långt bättre och derföre brukade regera med tillhjelp af käppen* o. s. v.

Utsigterna voro dock ingalunda så fördelaktiga, som Fredrik inbillade sig. I hans egen personlighet lågo de största hindren; — en obetänksamhet, en lättja som föga passade för så invecklade och svåra företag [1]; — en rycktals påkommande egenmägtighet, som retade till motstånd; men hvars tilltag sällan kunde upprätthållas af brist på rättvisa i åtgerden och på ihärdighet i dess försvarande; — ett slöseri, som gjorde, att nödiga penningemedel ständigt saknades. Dessutom hade Fredrik mycket nedsatt sitt personliga anseende genom beskaffenheten af sina gunstlingar [2], genom de förargelse-väckande rättegångarna mot Brenner, mot Stobée och mot gardesofficerarne, — slutligen och ej minst genom uppförandet under resorna. Man ville nämligen veta, och säkert veta, att han jagat icke blott efter björnar och folkgunst utan ock efter kärleksäfventyr, och detta med en fräckhet, som ökade förargelsen, Det påstods, att Ulrika Eleonora redan 1720 [3]) och än mer 1722, ofta stängde sig inne för att med sin Emerentia gråta öfver gemålens fortfarande och mer och mer otyglade utsväfningar [4]. Riksrådet De la Gardie skall ock hafva frånstyrkt hvarje sträfvande efter ökad magt och sagt Fredrik rent ut, *att denne vore hvarken nog älskad eller nog aktad för att kunna en sådan statshvälfning genomdrifva* [5]. Främmande sändebud äfven från sådana magter, som skulle understödja pla-

---

1) Dansk. min. br. Apr.—Juni 1722.

2) Franska min. br. Febr. 1723. Danska min. br. Apr.— Juni 1722.

3) Österr. min. br. d. 18 Dec. 1720.

4) Österr. min. br. Sept. 1722.

5) Franska min. br. d. 23 Juni 1723.

nen, förutsade dess misslyckande; *ty*, skref den ene 1), *konungen har icke pengar, icke dugliga handtlangare, icke förmåga af egen verksamhet.* Fransmannen berättade, huru man ej kunde öfvertala honom *att från hofvet aflägsna åtskilliga brushufvud*[2]), och han förklarade en annan gång de tillämnade åtgerderna vara rena galenskaper [3]).

Frihetsvännerna hade noga underrättelser om det angrepp, som tillämnades mot svenska folkets nyvunna rättighet att sjelf leda fäderneslandets öden. Denna rättighet hade i de kunnigares ögon blifvit desto mer dyrbar, ju tydligare Fredrik lade sina fel och sin oskicklighet i dagen. Också rustade partiet till kraftigt motstånd. Det uppsatte och kringskickade en smygskrift, benämnd *brefvexling mellan Aristides och Eudippe*, hvilken med bäst möjliga skäl sökte vederlägga andra sidans påståenden, samt visa fördelarna af det nya stats-skicket och nödvändigheten af dess upprätthållande. En eller annan omtalade ock, huru man till följe af förut nämnde i freden 1721 inryckta villkor [4]). kunde till skyddande af Sverges frihet påkalla Rysslands hjelp. En så motbjndande, så brottslig åtgerd ansågs likväl obehöflig; ty oaktadt Fredriks bemödanden var frihetspartiet det ojemnförligt starkaste [5]). *Konungen*, sade en bland rådsherrarna, *konungen inbillar sig hafva under resorna vunnit en eller annan borgmästare; men om han ock haft denna framgång, är likväl saken derigenom ingalunda afgjord* [6]).

---

1) Danska min. br. d. 6 Juni 1722. Jfr. Österr. min. br. Febr. 1723.

2) D. 17 Febr. 1723.

3) S. st. d. 24 Febr. 1723.

4) Se sid. 23.

5) Fransk. min. br. d. 9 Dec. 1722.

6) S. st. d. 4 Nov. 1722.

FÖRSÖKET ATT VID RIKSDAGEN 1723 UTVIDGA KONUNGAMAGTEN.

Den 16 Jan. öppnades riksmötet. Första striden rörde tillsättandet af landtmarskalk. Af hofpartiet önskades general Strömfelt, af frihetsvännerna Arvid Horn, och af ett tredje, ett medelparti, Sven Lagerberg, hvilken sistnämnde, ehuru känd för republikanska tänkesätt [1]), stod tämligen väl hos konungen.

Att Horn 1720 arbetade för Fredriks upphöjande på tronen, hade för tillfället ådragit honom ovilja dels af holsteinska partiet, hvars skyddling derigenom tillbakasattes; dels af de många medborgare, hvilka sedermera blifvit missnöjda med samme Fredriks lefnads- och regerings-sätt. Af denna orsak misströstade Horn om möjligheten att sjelf erhålla bemälte plats och öfvergick fördenskull med sina vänner till Lagerbergs parti, hvarefter denne genom ett stort flertal af röster kallades till landtmarskalk [2]); en utgång. hvilken, också den, ansågs olycksbådande för hofpartiets planer [3]).

Sekreteraren i bondeståndet var under dåtidens riksdagar en likaledes ganska vigtig person; denna gång så mycket vigtigare, som hofpartiet för sina planers genomdrifvande påräknat förnämligast ifrågavarande stånd. Befattningen söktes af en notarie Dalén, som det tyckes, en obetydlig, men i Fredriks planer redan 1720 invigd person. Denne höll vid början af riksdagen 1723 sammanträde med åtskilliga bönder, talade om sin stora kännedom af fordna satshandlingar och riksdagsbeslut, och om sin vilja och förmåga att till ståndets bästa sådana skrifter anföra och använda, i händelse han förordnades till ståndets

---

1) Österr. min. br. d. 3 Febr. 1723.

2) Franska min. br. d. 3 Febr. 1723.

3) Österr. min. br. d. 3 Febr. 1723.

sekreterare. Men planen misslyckades och platsen tillföll en annan person.

Genast vid riksdagens början vidtogs en åtgerd, genom hvilken Fredrik hoppades vinna allmänna tänkesättet; men tvärtom ådrog sig mycket missnöje. När nämligen stånden aflade sina första uppvaktningar, lemnade han åt deras talmän [1]) en skriftlig uppsats, likasom ett svar på deras helsningstal. Den innehöll intet förslag till ökad konungamagt utan tvärtom en högtidlig förklaring, *att ryktet om suveränitetsplaner vore endast förtal och osanning; att ständerna fullkomligen hade att trygga sig vid konungens dem gifna försäkran och dyra ed, den han aldrig tänkte bryta; — att han åstundade ingenting annat, än att det kungliga väldet måtte lemnas* **oförkränkt** *i dess fulla magt och myndighet.* Men tillika beklagade han, *att personer funnos, som sökte stifta missförstånd mellan öfverhet och undersåtare. uppdiktande en åtskilnad mellan rojalister och patrioter; ehuru konungen icke ville som rojalist erkänna någon annan än den, som vore en redlig patriot; och ehuru hvar redlig patriot, borde likaledes vara god rojalist.* Till följe af allt detta bad konungen, *att ständerna icke måtte bland sig tåla sådana illvilliga personer, som utsprida osanningar och oenighet.* Skriftens innehåll och i synnerhet dess försök dels att utmåla frihetspartiet, som *illvilliga* orostiftare, dels att förneka de planer, man dock visste vara å bana, måste båda delarna väcka ovilja. I de renskrifna exemplar, som till ständerna lemnades, lärer man ock, angående det kungliga välde, Fredrik sade sig önska, hafva insatt det med ordet *oinskränkt* närbeslägtade ordet *oförskränkt,* i stället för det af förste hufvudskriften begagnade *oförkränkt,*

---

1) Vanligen anföres blott det till adeln lemnade brefvet; men enligt Brokind. Sv. Manuscript. Fol. 1, 5 blef ett dylikt öfverantvardadt också åt presterna. Troligt är, att så skett äfven med de två andra stånden.

Ändringen anmärktes; men blef då förklarad som en vårdslöshet af renskrifvaren [1]). Två dagar sednare skulle den kungliga propositionen af landtmarskalken å ständernas vägnar besvaras. Lagerberg iakttog tillfället att på samma gång framkasta ord, hvilka kunde anses som genmäle äfven på Fredriks ofvannämnde bref. Han uttalade, och det både öppet och värdigt, det nya regeringssättets grundsatser och tillika en bestämd insaga mot de planer, man trodde konungen hysa. Der sades bland annat: *när öfverheten ser mera på sin magt, sin myndighet, sitt herravälde, sin ära, än på undersåtarnes kärlek, förkofring, välgång och lycksalighet, då finner hon fuller till en tid det förra, som mycket mindre är; men förlorar det sednare, som dock är tusen gånger större och nyttigare. — — Om hos öfverheten aldrig tryta gudfruktighet, rättvisa, nåd och mildhet och hos undersåtarne aldrig kärlek, vördnad och trohet: då har den kongliga magten sin rätta och sannskyldiga verkan, dess myndighet sin kraft, dess herravälde sin frukt, dess höghet sin prydnad och dess ära sin fasta grund* m. m. Talet blef genast och med adelns enhälliga bifall tryckt. Landshöfding Creutz förbehöll sig att få bestrida kostnaderna [2]) och lät vid tryckningen ofvanstående ordalag och några deras likar sättas med ovanligt stora, i ögat fallande stilar. Sedermera utdelade han åt alla riddarhusets medlemmar exemplar deraf, och skriften blef allmänt kringspridd. Den väckte mycket uppseende och vann mycket bifall, och ständerna begärde, att konungen måtte låta veta, hvilka de af honom så kallade *illvilliga orostiftarne* vore, på det att dylika missgerningsmän kunde till välförtjent straff befordras. Men Fredrik hade försprungit sig. Han mägtade icke uppgifva ett enda namn, icke anskaffa ett enda bevis.

---

1) Österr. min. br. d. 10 Febr. 1723.
2) Adelns prot. d. 29 Jan. 1723.

Vid en sådan sakernas vändning drog han sig för ögonblicket tillbaka och skyllde alltsammans på Vellingk, såsom den der narrat honom till både åtgerden och klagomålen [1]. Några trodde sig dock veta, att Diemer och Schwerin varit de egentliga upphofsmännen [2], och att Akerhielm fört pennan [3].

Efter detta förespel, skredo ständerna till val af medlemmar i Hemliga utskottet. Största delen af de personer, som utkorades, voro kända som vänner dels af Karl Fredrik, dels af det nya statsskicket [4]. Deras på konungens proposition aflåtna svar innehöll ock skarpa anmärkningar ej blott mot Karl den tolftes regering utan ock mot det sätt, hvarpå utrikes ärenderna 1719 vårdades och hertig Karl Fredrik då och sedermera behandlades. Det innehöll nämligen ett påpekande af den förut nämnda misstanken; nämligen, att Fredrik skulle 1721 hafva åt Ryssland afträdt flere landskap, än nödigt var, endast på det tsaren icke skulle understödja nämnde hertigs anspråk på Sverges krona. Sina anspelningar härå afbröt utskottet med följande ord: *nu är dock ej rätta tiden att upprifva gamla sår. Vi vilja ej heller blotta skammen. Det är beklagligt nog att vi måst lida skadan.*

Sådana voro de i dagen framträdande tecknen. Flere bland de i mörkret arbetande krafterna hafva sedermera, den ena efter den andra, blifvit upptäckta. Hofpartiet utdelade penningar och värfvade anhängare; kunde dock erhålla blott ett mindre antal bland adel, prester och borgare; ty dessa samhällsklasser hade bildning nog att begripa värdet af fria och vådan af enväldiga statsförfattningar. Men bland bönderna blef största delen vunnen för konungens afsigter. De

---

1) Franska min. br. d. 17 Febr. 1723.

2) S. st. d. 24 Febr. 1723.

3) Uppsala. Fants. Varia Histor. 4. N:r 134. E. Benzelii berättelse.

4) Österr. min. br. d. 17 Febr. 1723.

stämplingens ledare, hvilka kommo i dagen, voro Gustaf Fredrik Lewenhaupt, hvilken tyckes i början af riksdagen hafva på bondeståndet haft mycket inflytande [1]). Med eller under honom arbetade Gehebe, en man med tvetydigt rykte, förut kammartjenare hos Fredrik, nu anställd i hessiska kansliet och handtlangare åt Diemer. En tredje person var Brodzenius, känd för de stämplingar i samma väg, han redan under riksdagen 1720 förehaft, och till belöning för hvilka han säges hafva blifvit benådad med lagmanstittel [2]). Han var en tilltagsen och öfvad sakdrifvare, fordom förmögen, men nu mera fattig och af förtviflan drifven till ytterligheter; Gustaf Fredrik Lewenhaupt var den, som till det bästa anbefallt honom, så väl hos konungen som hos bönderna. Med hofpartiets ledare inom bemälte stånd höll han sedermera hemliga sammanträden; hemliga också deruti, att han dolde sitt namn, kallande sig *Hobergsgubben*, eller den sagans jätte, som utdelade de rika gåfvorna. Sjelfförtroendet och djerfheten voro så stora, att han i bref till Fredrik erbjöd sig blifva dennes rådgifvare och allt i alla; hvarföre ock några trodde honom mer eller mindre rubbad till förståndet [3]). En fjerde mellanlöpare var kommissarien Osthoff; en femte, den ofvannämnde Dalén, hvilken som hjelpare och renskrifvare använde en afsigkommen kapten, vid namn Prange, m. fl. Dalén fortfor att med några bondeståndets medlemmar hålla hemliga och uppviglande sammankomster [4]). Man mente ock, att biskop Svedberg bearbetade bönderna för konungens åsigter, och denne sednare har vid samma tid [5]) gifvit åt biskopens

1) Österr. min. br. d. 3 Mars 1723. Lewenhaupt dog likväl redan i Februari 1723.

2) I domen kallas han dock endast fältauditör.

3) Kongl. Bibl. 1720 års riksdag Mscpt.

4) S. st.

5) Eller kanske 1720.

måg det stora pastoratet Wånga. Det berättades äfven, hurn konungen sjelf under nattens mörker och i sin sängkammare mottagit åtskilliga riksdagsbönder och med dem samtalat om det tillämnade försöket. Slutligen ville ryktet veta, att man ämnade tillkalla några regementer, på hvilka hofvet trodde sig kunna lita [1].

Andra partiet var icke overksamt. Redan vid riksdagens öppnande och med kännedom af konungens planer, fattade adeln sins emellan det beslut, att med kraft försvara rikets nyvunna frihet [2]. Också bland prester och borgare rådde samma tänkesätt. Huru adeln genom valet af landtmarskalk, och huru de tre högre stånden genom valet af Hemligt utskott ådagalade sina mot hofpartiet stridande åsigter, detta är redan berättadt. Deras plan lär hafva gått ut derpå, att, i fall konungen genom biträde af bondeståndet och af någon tillkallad krigsstyrka lyckats för tillfället genomdrifva sina afsigter, skulle frihetsmännen lemna riksdagen och vända sig till hertig Karl Fredrik. Ryssk-holsteinska partiet sökte begagna så gynnande omständigheter. Ryska sändebudet erbjöd tsarens hjelp att enligt sista fredens villkor hindra hvarje förändring i den nu gällande regeringsformen. *Fredriks envåldsplaner*, skref österrikiska ministern [3], *skola måhända tvinga svenskarna att inkalla hertig Karl Fredrik, och till hans och frihetens understöd en ryssk här.* Vid riksdagens början anlände ock holsteinska sändebudet, Bassewitz, medförande, som man sade, stora summor, kanske 50,000 dukater, för att genom deras utdelande vinna anhängare åt sin furste.

---

1) Österr. min. br. d. 6 Febr. 1723.

2) S. st. d. 20 Jan. 1723.

3) S. st. d. 6 Febr. 1723.

Åndtligen skulle hofpartiets plan komma till verkställighet. Åt bondeståndet uppsattes en skrift, hvilken omtalades *huru allmogen ansåg rådligt och för hela riket nödigt, att konungen bekomme den magt och myndighet, Sverges fordna regenter enligt gammal lag och uråldriga stadgar innehaft; dock all suveränitet och allt envälde undantagna, såsom för land och rike högst skadliga samt derföre med skäl och fog afsvurna och förbannade ting.* m. m. Skriften var i första utkastet tämligen skarp; men blef af ståndets sekreterare mildrad, derefter af talemannen underskrifven och slutligen lemnad till borgareståndet, af hvilken samhällsklass man snarast väntade understöd, och hvarest talemannen, borgmästaren Bunge, var för konungens afsigter vunnen. Det oaktadt ville nämnde stånd icke afgifva något svar på böndernas skrifvelse, utan inberättade alltsammans till så väl presterna som adeln. Nu visade sig lösheten af den grundval, på hvilken Fredrik byggt sina förhoppningar; ty inom kort och utan någon lifligare strid blef böndernas förslag af de tre andra stånden förkastadt. Dervid sägas några märkliga uppträden hafva egt rum. Borgareståndets ofvannämnde taleman framställde frågan på följande sätt. *Den, som röstar för ökad konungamagt träde fram; de andre sitte stilla!* Derpå steg han sjelf fram, men åtföljdes af blott några få; den stora mängden blef sittande orörlig [1]). När saken på riddarhuset förekom, trädde landshöfding Cronberg upp för att understödja böndernas åsigt; men från den öfriga församlingen, som gissade afsigten, hördes då ett sorl, så betänkligt, att Cronberg, skrämd och tigande, återvände till sin plats [2]). Konungen hade önskat, det också en annan hans vän, öfverste Lars

1) Österr. min. br. d. 24 Febr. 1723.

2) S. st.

Hierta [1]), skulle på riddarhuset förorda böndernas betänkande. Men denne vägrade och föll i onåd [2]). Hur det tillgick, när saken förekom hos preste-ståndet känna vi icke [3]); endast sjelfva afgörandet, nämligen, att man ogillade böndernas förslag, och att Svedberg enligt några berättelse utvisades ur Hemliga utskottet och, öfvergifven af sina ståndsbröder, lemnade riksdagen. När derpå beskickningarna af prester och borgare kommo till riddarhuset för att tillkännagifva nämnde sina beslut, blefvo de med bifallande handklappningar mottagna [4]), och man gladdes öfver den enighet, den framgång, hvarmed friheten sålunda blifvit af de tre högre stånden försvarad, och Fredrik fick erfara, huru *svenskarna hade både mod och hjerta att motsätta sig hans tilltag.*

Genom ofvan beskrifne åtgerd hade bönderna brutit mot både regeringsform och ed, och voro hemfallna under det för dylikt uppförande bestämda straffet. Man vågade dock ej mot ett helt stånd göra lagens bokstaf gällande, utan nöjde sig med att förkasta det ifrågavarande förslaget. Sådant skedde genom en i de tre högre ståndens namn uppsatt skrift. På böndernas önskan, *att Fredrik borde bekomma lika magt, som konungarna före suveräniteten hade enligt lag och uråldriga stadgar innehaft*, svarades: *att åberopade lag och stadgar likväl icke kunnat förekomma vrånga uttydelser och den förderfliga envåldsmagtens införande; — att genom återtagande af samma lagar och stadgar kunde på samma sätt*

---

1) Tyska originalet stafvar Jerta; men menar troligen öfverste Lars Hierta.

2) Österr. min. br. d. 24 Jan.

3) Men när sedermera de tre ståndens skrifvelse till bönderna uppsattes, ville en prest vid namn Jungbeck, deri inrycka de orden: *att man för denna gång icke skulle ändra regeringsform*, hvilket tillägg dock af ståndet förkastades. Presteståndets protok. d. 23 Febr. 1723.

4) Franska min. br. d. 3 Mars 1723.

dörren öppnas till förnyande af samma olycka; ty i händelse dammen mot enväldet en gång genombröttes, torde derigenom föranledas en flod, som af ingen magt kunde hejdas, utan skulle nedrifva alltsammans [1]; — *att ständerna, just i afsigt att förekomma en dylik olycka, hade 1719 och 1720 stiftat en ny grundlag, som skulle betrygga undersåtarnes inbördes enighet och trefnad samt fäderneslandets både allmänna och enskilda fri- och säkerhet; — att adel, prester och borgare trodde det redliga bondeståndet hafva denna gång blifvit af egen oförsigtighet och af illvilliga personer lockadt till steg och utlåtelser, hvilkas grund och syftemål det icke förmått begripa; — men att de tre andra stånden fattat det oryggliga beslut, att från bemälte regeringsform icke afvika en fotsbredd; — slutligen ock, att de trodde sig härutinnan göra sin milde och rättvise herre till behag; ty uti sin konungaförsäkran hade hans majestät låtit inrycka följande ord: »Jag skall med serdeles misshag och onåde förspörja, der någon skulle finnas bland rikets innebyggare, som ville mig till behag föreslå häruti* (i regeringsformen) *någon ändring eller tillskynda mig större magt och myndighet än ofvannämnde punkter förmå och innehålla.»* De tre stånden förklarade sig om uppriktigheten af dessa tänkesätt, *så mycket mer öfvertygade, som hans majestät vid riksdagens början hade uti sin till talmännen aflåtna skrift sagt, »att ständerna kunde fullkomligen trygga sig vid kongl. majestäts dem gifna försäkran och dyra ed, den kongl. majestät aldrig tänkte bryta»; ett löfte för hvilket de tre stånden vore skyldiga hans kongl. majestät att hjertetigen älska, allerödmjukast vörda och evärdeligen beprisa.*

För att inverka på allmänheten lät adeln genast och utan någon annans hörande trycka denna skrif-

---

1) En förutsägelse af det sätt, hvarpå 1772 banade väg för 1789.

velse. Men när upplagan begynte spridas, blefvo de andra stånden missnöjda öfver en dylik egenmägtighet, och bönderna dessutom öfver allmängörandet af det nederlag, de lidit, den skrapa, de erhållit. Många mente väl nödvändigt vara att genom sjelfva handlingarnas tryckning vederlägga de falska rykten och förfalskade afskrifter, som lupo kring både in- och utrikes. För att blidka medstånden lät dock adeln indraga upplagan, innan någon större del deraf hunnit utlemnas [1]).

Den växande oviljan mot Fredrik uppenbarade sig emellertid på mångahanda sätt, stundom med tydlig afsigt att honom såra. Man föreslog t. ex. att till tronföljare eller konung skulle hädanefter ingen annan få väljas än den, som vore från födelsen lutheran; ett stadgande, tydligen rigtadt mot konungen och hans bröder. — Vi hafva nämnt gunstlingen Schwerin. Våren 1722 råkade denne och österrikiska sändebudet Freitag i en tvist, under hvilken Schwerin först och Freitag sedermera förgingo sig, den sistnämnde äfven mot konungen. Derjemnte blef Schwerin vid samma tillfälle anklagad för tvegifte. I följe af båda dessa omständigheter måste han förvisas hofvet och slutligen häktas. Fredrik sökte likväl skydda sin vän. Han bannade domkapitlet i Uppsala för dettas åtgerd rörande tvegiftet [2]), och skall hafva i sina rum hemligen mottagit Schwerin sjelf. Många inom andra partiet sökte då visa sina motsatta tänkesätt genom att aflägga täta besök hos Freitag; ehuru bemälte främling verkligen förolämpat deras fäderneslands konung. Saken slutades så, att Schwerin dömdes till sex månaders fängelse [3]).

---

1) Kongl. Bibl. Ehrencrona. Riksdagen 1720 och Prestståndets protokoll.

2) Skokloster. Misceell. 10.

3) Österr. min. br. Maj 1722, Maj 1724 samt Mars 1727. Fransk. min. br. Maj—Juli 1722.

Se här ett annat uppträde af samma art. I sin stora fattigdom yrkade Stanislaus Leczinski år 1722 på utbekommande af det årsunderhåll, Karl den tolfte honom lofvat, samt hotade, att i händelse penningar icke erhölles, skulle han och hela hans hof komma till Sverge för att der underhållas. Regeringen fruktade uppseendet och kostnaderna, och ville ej heller bryta den aflidne konungens löften. Men som penningar icke förefunnos, ville man sådana upplåna mot pant af den beryktade stora krono-rubinen [1]. Då fick man likväl veta, att denna jemnte öfriga riksklenoder hade sedan kröningarna 1719 och 1720 icke blifvit återförda till kammarkollegium, utan stannat i Ulrika Eleonoras förvar. Hon ville också behålla dem qvar, antingen för att njuta en slags ögonfägnad af deras beskådande; eller ock för att i sin egen vård hafva Sverges krona såsom underpant på sin rättighet att i händelse af Fredriks frånfälle återigen som regerande drottning densamma bära. Rådet ville för tillfället icke envisas med den envisa drottningen; utan skaffade andra medel för Stanislai tillfredsställande [2]. Men under nyss berättade slitningar våren 1723 bragtes saken om igen å bana; kanske ej utan afsigt att skada eller åtminstone att förtreta. Man började som ett löst rykte omtala, huru konungen, för att få penningar till sin åsyftade statshvälfning, hade pantsatt den stora rubinen, måhända ock flere kronans dyrbarheter. Enligt ständernas önskan har då landtmarskalken Lagerberg jemnte några kammarkollegii ledamöter anhållit om besagde klenoders återlemnande. Men Ulrika Eleonora vägrade och anförde som exempel att under Karl Gustafs krigståg hade kronjuvelerna legat hos dennes gemål, Hedvig Eleonora. Äfven Fredrik mente dyrbarheterna vara i lika godt förvar hos drottningen som hos kammarkollegium. Då beslöto

---

1) Se 8:de del, 2:a uppl., s. 42.

2) Rådsprot. sommaren 1722.

ständerna att sjelfva och formligen återkräfva dessa statens tillhörigheter. För att undvika en så obehaglig brytning, gingo rådsherrarna till konungen och lyckades slutligen öfvertala honom till eftergift. En Fredriks samtida häfdatecknare och lofprisare berättar, att Ulrika Eleonora skall vid detta tillfälle hafva yttrat: *jag utlemnar åt rikets ständer dessa klenoder så mycket häldre, som jag åt samma ständer gerna anförtror min egen person.* Dyrbarheterna befunnos icke blott i vederbörligt antal och skick, utan ock till den grad förbättrade, att ständerna af sådan orsak aflade hos drottningen en serskild tacksägelse. De utsatte ock ett pris sf 1,000 dukater och Fredrik ett af 10,000 till belöning åt den, som kunde angifva upphofsmannen till det för konungahuset skymfliga förpantningsryktet [1]).

Vi återvända till förslaget om regentmagtens utvidgning.

Oaktadt många hela tiden bortåt anställda forskningar, hade man ännu ej kunnat med säkra bevis framdraga de personer, som lockat och ledt bönderna. Denna omständighet styfvade både dem och konungen, och stämplingarne fortforo. Bondeståndet begärde inträde i Hemliga utskottet, påstående, och med rätta, att, om sådant vägrades, borde bemälte utskott ej längre kallas *riksens ständers.* De hotade till och med att resa hem och att sålunda sönderbryta riksdagen. Hemligen, men i deras namn och för att af dem begagnas, uppsatte ock Dalén förslag till nya skrifter; en till hvart och ett bland de öfriga stånden, och af innehåll, att det gällande statsskicket ledde till de ringares förtryckande, och att regeringsformen vore stridande mot Guds lag; emedan den alltför mycket nedsatte den konungsliga myn-

---

1) Franka och Österr. min. br. Mars 1723. Rådsprot. Juli 1722. Adelns prot. Mars 1723. Kongl. Bibl. Ehrencrona 1720 års riksdag. Handskrift.

digheten, hvilken såsom omedelbart *härflytande från Gud, icke vid uppdragandet åt någon viss person borde genom inskränkande villkor bestämmas eller genom upprättade gärdesgårdar instängas; ty sådant vore att sätta sig mot Guds skickelse* o. s. v. Ett annat bref, ställdt till Fredrik, frisade denne från hans nyss afgifna konungaförsäkran och påstod honom vara bunden endast till de lagar, som gällde före 1680. Fredrik lät ock i eget namn uppsätta en skrift, i hvilken han begärde rättighet att utan råds råde gifva brottslingar nåd och att mellan riksdagarne med råds råde jemnka förslagen till rikets stat, samt att vid tjensters besättande gå utom kollegiernas förslag, o. s. v. Förrän sistnämnde uppsats till ständerna inlemnades, blef den likväl af konungen uppvisad för Lagerberg. Till följe af allt, som förutgått, och som förutsågs, väckte äfven detta förslag misstroende och motstånd. Lagerberg anmärkte ock, att ständerna icke toge emot andra konungabref än dem, som voro utfärdade med råds råde, och att konungen derföre borde först inhemta rådsherrarnas betänkande. Dessa afstyrkte åtgerden, hvarföre konungen kastade skriften på elden, men bibehöll sina förra åsigter, vanor och vänner. På allvarlig föreställning af Vellingk skall han väl vid något tillfälle hafva lofvat afskeda sina klandrade rådgifvare och smågunstlingar; men inom förloppet af ett dygn ändrade han tänkesätt och bad Vellingk *ej mer tala derom* [1]). Då man pekade på omöjligheten af att öfvervinna ständernas motstånd, lät han undfalla sig den hotelsen, *att efter riksdagens slut taga sin skada igen.* [2]) — *Döden eller suveräniteten* skall han hafva sagt och tillika ämnat genom anhängarna, landshöfdingarna Cronberg i Uppland och Cederhielm [3]) i Södermanland, låta till

---

1) Franska min. br. d. 12 Maj 1723.

2) Österr. min. br. d. 13 Maj 1723.

3) Denne anses dock vanligtvis hafva hört till holsteinsk

sitt biträde inkalla bemälde landskaps regementer [1]).

Andra sidan var lika ihärdig, lika modig. Den började omtala ett redan 1720 framkastadt förslag, nämligen, att de tre högre stånden borde tillsätta ett utskott, hvilket skulle mellan riksdagarna qvarstanna i Stockholm för att stödja regeringen, bevaka rikets säkerhet och grundlagarnas helgd samt påyrka verkställigheten af ständernas önskningar [2]). Man genomdref vid regeringsformen det tillägg, att ett beslut, fattadt af tre stånd, skulle gälla mot det fjerde, hvarmed denna gång syftades på bönderna. Vid sitt eget bord, och med sjelfva Diemer till gäst, föreslog och drack Arvid Horn en skål för de tre högre stånden och till dessas ära [3]). Man talade mer och mer gynnsamt om hertig Karl Fredrik. Bland både adel, prester och borgare funnos, enligt hvad berättadt är, personer, som tycktes benägna att till stöd för honom och för friheten begära ryssk hjelp [4]). Horn afböjde dock det skymfliga förslaget; också derföre, att partiet trodde sig, äfven utan dylikt understöd vara förvissadt om seger. Tsaren hade dock ej försummat sig. Tidigt om våren anlände utanför Stockholms-skären en ryssk flotta, förande Karl Fredrik om bord, tydligen med afsigt att fiska i det grumliga vattnet.

Men vid denna tid kom man de i bondeståndet använda smyglöparne på spåren. Hos Dalén påträffades nyssbemälte till ständerna och till konungen ämnade bref. Genast blef mannen häktad, och på hans angifvelse likaså Brodzenius, Osthoff, m. fl. Öppet och bestämdt förklarade sig nu riksdagens med-

---

partiet; och blef sedermera ordföranden i domstolen öfver Brodzenius, Dalén och de brottsliga bönderna.

1) Österr. min, br. d. 3 Mars 1723. Fransk. min. br. samma dag.

2) Uppsal. Cederhielms saml,

3) Franska min. br. d 7 Apr. 1723.

4) S. st. d. 3 Mars 1723.

lemmar vilja i egenskap af *rikets högst magtegande ständer använda all möjlig uppmärksamhet för att mota de försök till söndring, hvilka så väl i bondeståndets förslag som i flere andra mål låtit förspörja sig*, och under den holsteinskt sinnade Germ. Cederhielm blef till högmålets afdömande en nämnd nedsatt. Dessa upptäckter och åtgerder injagade hos de sammansvurne mycken oro. Vid underrättelsen om Daléns häktande, inneslöto sig Diemer och hans skrifvare inom lyckta dörrar, samt uppbrände en mängd hos dem förvarade papper [1]). Fredrik sjelf drog sig åtminstone skenbart tillbaka från bönderna och sköt skulden till ifrågavarande anläggningar från sig och på andra; t. ex. på den nyss aflidne G. F. Lewenhaupt [2]).

Men bondeståndet, ehuru hotadt af ryska flottans närhet samt af holsteinska partiets och af de andra ståndens ogillande [3]), förlorade likväl icke modet. Det gick tvärtom anfallsvis till väga och begärde underrättelse om, hvarföre man lössläppt van der Nath och Ekleff; hvar svenska flottan var, när den ryska härjade kusterna; hvart reservkassorna 1718 tagit vägen; o. s. v. [4]). I domstolen öfver Dalén och hans medbrottslingar skulle insättas äfven några bönder. Bland dem, ståndet dertill utsåg, voro äfven Lars Ersson från Barkelås i Mora och Olof Larsson från Viksby i Vingåker, hvilka varit just de, som lifligast underhållit stämplingarna med hofpartiet. Dessa två män tilläto sig att inför berörde kommissjon yttra förgripliga ord mot grundlagarna, Lars Ersson sade bland annat: *bevare oss Gud ifrån, att regeringsformen skulle vara rikets grundpelare. Vi hålla oss till gamla lagen och till Guds ord.* De ville nämligen icke erkänna

1) Franska min. br. d. 2 Juni 1723.

2) Franska min. br. d. 2 Juni 1723. Österr. min. br. d. 10 Mars s. å.

3) Franska min. br. d. 28 Apr. 1723.

4) Kongl. Bibl. 1723 års riksdag. Handskrift.

regeringsformen, och således icke enligt den samma aflägga domare-eden, och de voro envisa; ehuru deras uppförande ogillades af de andra bönderna i domstolen; och ehuru man för dem uppläste konungens försäkran, som antog och stadfästade samma regeringsform.

Adel, prester och borgare affärdade härom en beskickning till bondeståndet, hvilket då ogillade *sina två ståndsbröders uppförande och lemnade dem under lag och förordningar* [1]. På grund af detta allmänna medgifvande, och icke utan stöd af lagens bokstaf, men utan att oss veterligen, hafva erhållit konungens eller medståndens formliga tillåtelse, företog sig riddarhuset [2] att låta häkta merbemälte tvänne bönder. Denna nu för andra gången utöfvade sjelfrådighet väckte de öfriga ståndens gensägelser; ehuru alla medgåfvo, att de två bönderna borde lagföras. De anklagade visade dock i början ingen nedslagenhet, och man tyckte sig märka, att de hoppades på mägtigt understöd [3]; kanske från flere håll. Men fåfängt. Deras uppförande blef ogilladt af ståndsbröderna, så riksdagsmän som hemmavarande, hvilka sednare både i Dalarna och Vingåker valde nya ombud i de häktades ställe. Fredrik sjelf fann för godt att i sittande råd förklara sin undran öfver deras *obeskedliga beteende*, och sitt eget beslut att städse följa regeringsformen; ända derhän, att, sade han nu, om blott tvänne stånd ville upprätthålla denna grundlag, *skulle konungen alltid blifva det tredje;* ett uttryck, som, berättadt på riddarhuset, blef med handklappningar mottaget [4]. Öfver de två bönderna fälldes

---

1) Presteständ. prot d. 18 Maj 1723. Kongl. Bibl. Ehrencrona 1723 års riksdag. Mscpt.

2) Eller kanske Hemliga utskottet.

3) Franska min. br. d. 2 Juni 1723.

4) Kongl. Bibl. Ehrencrona 1720 års riksdag. Handskrift.

ock en tämligen hård dom. Men adeln. för att blidka nyssnämnde missnöje hos de andra stånden och i synnerhet hos bönderna, föreslog, att desse sednare borde få sjelfva bestämma nämnde sina medlemmars straff [1]. Prester och borgare biföllo, hvarpå Lars Ersson fälldes till 14 dagars och Olof Larsson till 8 dagars vatten och bröd, och båda till afbön inför hvart och ett af de andra tre stånden, hvilken bestraffning äfven undergicks [2].

Märkligt är, att frihetsvännen Erik Benzelius vid samma tid öppet förklarade [3], att klagomålen mot böndernas häktande vore blott *ett uppspunnet verk att väcka oro.* Än märkligare i den vägen var dock följande uppträde. Så snart de två bönderna undergått sin bestraffning, blef den brottsligaste bland dem, d. v. s. Lars Ersson, med en kunglig tolfroddareslup hemtad till Karlberg, fick der hos konungen och drottningen företräde och jemnte beröm och dukater tillåtelse att kyssa deras majestäters hand. Derefter fördes han på samma högtidliga sätt tillbaka till staden [4]. Man föreställe sig de tre andra stånden, och deras tankar och tal; likaså jemförelserna mellan å ena sidan Fredriks nyss uttalade nit för regeringsformens upprätthållande och å den andra hans nu bevisade nåd mot den person, som velat öfverändakasta samma regeringsform. Man tyckte sig häraf tydligen begripa orsaken, till den envishet och tredska, bondeståndet och i synnerhet bemälte dess tvänne medlemmar ådagalaggt.

---

1) Adelns prot. d. 29 Maj 1723.

2) Enligt kommissj:s dom d. 29 Maj 1723, fälldes Lars Ersson till en månads vatten och bröd och tre års fängelse på Marstrand, och Olof Larsson till 14 dagars vatten och bröd, och båda till förlust af rättigheten att blifva riksdagsmän. Se Uppsal. Cederhielms samling.

3) Presteståndets prot. d. 21 Juni 1723.

4) Österr. min. br. d. 31 Juni 1723.

Många på riddarhuset ville, att Brodzenius och Dalén skulle, såsom förrädare mot friheten och mot grundlagen, dömas från lifvet. Liljestierna lyckades dock göra mildare åsigter gällande [1], och man nöjde sig med halsjern, fästning, landsförvisning m. m. Men äfven detta utslag blef i de tre ofrälse stånden något mildradt. Med anledning häraf skickades från riddarhuset till samma tre stånd en skrift, hvari adeln ogillade mildringen, samt *urskuldade sig för hvad framdeles hända kunde, när sådana bofvar, som begått crimen læsæ libertatis publicæ* [2]) *och angripit den dyrt besvurna regeringsformen, finge åtnjuta så stor lindring.* Adeln begärde ock, att denna dess insaga måtte i ståndens protokoll blifva införd.

Dalén och Brodzenius hade emellertid blifvit dömda till fästning och sutto der qvar ännu 1726. Osthoff hade redan vid rättegångens början fått tillfälle att rymma [3]).

Oaktadt dessa betydelsefulla uppträden tyckes konungen ännu icke hafva begripit sin ställning till allmänna tänkesättet. Han frågade landshöfding Hyltéen efter anledningarna till den allmänna oviljan. Dennes svar angaf *sträfvandet efter ökad magt, samt förtroendet till otidiga och odugliga gunstlingar;* och omtalade vidare *huru de tyska prinsar, som varit konungar i Sverge, ofta misslyckats just derföre, att de följt utländningars råd.* Orden pekade tydligen på Diemer, Gehebe, Wiebel m. fl., och konungen, för tillfället hänförd af uppriktigheten och af skälen, lof-

1) Adelns prot. d. 10 Aug. 1723.

2) Brott mot den allmänna friheten.

3) Kongl. Bibl. 1723 års riksdag. S. st. Ehrencrona. 1720 års riksdag. Mscpt. Enligt andra källor blef domen uppskjuten till följe af nya mot honom gjorda angifvelser. — Berättelsen om dessa stämplingar grundar sig på ofvan åberopade handlingar och på domarne öfver Brodzenius, Dalén och de två bönderna, m. fl. befintliga i Uppsala. Cederhielms samling.

vade att rätta sig efter ständernas önskningar och bad Hyltéen låta detta komma till allmänhetens kännedom. Intrycket af den erhållna varningen blef dock snart utplånadt, och Fredrik återvände till sina fordna vanor och åsigter.

Några veckor efter nu omtalade brytningar upplöstes riksdagen. Bönderna tyckas dervid hafva ådagalaggt samma tänkesätt som förut. En bland deras medlemmar hade 1720 varit af Fredrik föreslagen till lifstidsfrihet för utlagor, emedan, hette det, *han bevistat*, kanske befordrat, *konungens val och kröning;* men rådet afböjde förslaget. Samma bonde, nu mera ståndets talman, skall vid ett bland riksdagens sista sammanträden hafva offentligen yttrat: *i gode herrar talen så mycket mot suveräniteten; men jag fruktar, att somliga stånd vilja bringa sig till större suveränitet, än våra fordna konungar innehaft.* Man igenkänner häri liksom i flere böndernas förut anförde klagomål, dessa vanliga skräckbilder, som pläga inför lägre samhällsklasser framhållas i afsigt att skrämma den från sjelfstyrelse, från friare statsförfattningar. Denna gång var skräckbilden uppdiktad; ty otvifvelaktigt är, att allmogen åtnjöt vida större fördelar under frihetstiden än under den fordna konungamagten, vare sig före eller efter 1680. Detta om fjerde ståndet. De tre högre, mer kunniga och skarpsynta, höllo fast tillhopa med hvarandra och med rådet till försvar för det nyvunna statsskicket; och ådagalade vid riksmötets slut sådana sina åsigter, och det på flere sätt. Frihetspartiets förnämste man, Arvid Horn, blef af adeln under beröm och handklappningar utkorad till riddarhusets förste direktör [1]); och, hvad vida mer var, Hemliga utskottet gaf honom fullmagt att tillsammans med några få till en del af honom sjelf utsedda kansliets tjenstemän, och till viss

1) Kongl. Bibl. Ehrencrona. 1720 års riksdag. Handskrift.

grad med konungens förbigående, vårda den utrikes brefvexlingen, på det densammas innehåll icke måtte obehörigen utspridas [1]). I sjelfva riksdagsbeslutet lofordade ständerna *den tro- och sorgfällighet, hvarmed riksens råd vaksamligen och försigtigt upprätthållit verket, så att näst Guds namns ära, konungens och rikets oskiljaktiga höghet, nytta och rätt, — — ständernas tillbörliga förmåner och friheter blifvit hägnade, rättvisan fordersamt och oväldigt skipad samt alla ärender skyndsammeligen och redeligen skötta.* Slutorden voro, *att ständerna näst dera sunderdåniga förtroende till hans majestät, lade i rådets sköte och vårdnad allt bekymmer om rikets hägn och välfärd samt om ständernas oförkränkta fri- och rättigheter.* Åtgerden, orden inneburo ett medelbart men svårt klander mot konungen; ty det var just i striden mot honom, som rådet under sista åren ådagalaggt detta af ständerna nu lofordade nit. De nöjde sig icke ens med anförda kraftyttring; ty riksdagsbeslutets ord kunde möjligtvis förvexlas med de mer eller mindre betydelselösa artigheter, som vid dylika tillfällen pläga vexlas. Alla fyra stånden affärdade fördenskull till rådet en gemensam och serskild beskickning, hvilken ånyo uttalade samma tänkesätt och det kanske med än hjertligare ord. Å rådets vägnar svarade Horn och förklarade sina och kamraternas motsvarande känslor. *Vi tacka,* sade han, *riksens ständer, våra högt ärade och älskeliga bröder, för den heder, rättvisa och förtrolighet, hvarmed de hela denna riksdag oss hugnat. Minnet deraf skall vara så länge blodet är varmt i våra ådror. Lika länge skola vi ock med Guds hjelp, samt med all trohet och nit söka efterlefva landets lagar samt främja dess bästa och välfärd* [2])

---

1 Kongl Bibl. Sagobrott om 1734 års riksdag. Handskrift.

2) Rådsprot. d. 15 Okt. 1723. Adelns prot. s. d. och Kgl. Bibl. Ehrencrona. 1720 års riksdag.

Det var med anledning af dessa ömsesidiga tänkesätt, som man sedermera hörde en och annan påstå, att riksdagen 1723 var en bland de vackraste, de mest ärofulla, svenska folket någonsin upplefvat.

Vi hafva tecknat det sätt, hvarpå rådet i förbund med de tre högre stånden lyckades upprätthålla den nya statsförfattningen. Förnämsta äran deraf tillerkändes åt landtmarskalken. *Sven Lagerberg*, hette det öfverallt, *Sven Lagerberg är den, som räddat svenska friheten*. Kanske har dock Fredriks uppförande i än högre grad bidragit till nämnde utgång. Franska ministern skref till sitt hof följande ord [1]: *så snart Sverge får en duglig regent, skall statshvälfningen efter all anledning kunna genomföras. Att den nu misslyckats, dertill är konungen ensam orsak.* Enhvar, som betraktar de använda personligheterna, medlen och åtgerderna, kan ej annat än instämma i sistnämnde omdöme.

Följderna af det misslyckade försöket må slutligen med några ord påpekas. Fredriks anseende sjönk djupt. Man litade ej mer på några hans löften; man trodde ej mer på någon hans duglighet; man vågade ej mer för hans skuld blottställa sig för någon fara. Man ville det ej heller. De flesta förlorade lusten att skaffa honom den regentmagt, till hvilken han visat sig både ovärdig och oskicklig. Exemplet af en sådan personlighet på tronen var för svenskarna en ny uppmaning till sjelfstyrelse och till bibehållande af den konungamagtens inskränkning, som engång blifvit införd. — En annan följd bestod deri, att mellan öfverhet och undersåtare grundlades ett misstroende, en ovilja, som ofta och ömsesidigt uppenbarade sig medelst bittra ord och retsamma åtgerder, stundom föranledda icke af behof att försvara sig sjelf, utan af begär att förarga motparten. — Tredje följden var, att mellan rådet och ständerna i några

1) Franska min. br. Okt.—Nov 1723, samt Apr. 1731.

fall äfven mellan adeln och ofrälsemännen ingicks en förening på konungamagtens bekostnad; ty denna sednare fick genom en nu antagen riksdagsordning vidkännas än flere inskränkningar. Fjerde följden var, att den starka oviljan mot konung Fredrik alstrade nyvaknad välvilja för hertig Karl Fredrik och skaffade denne årliga underhållspenningar samt tittel af *Kongl. Höghet* och tillika ett slags arfsanspråk på svenska kronan.

DIEMERS FÖRVISNING UR SVERGE.

Diemer hade kanske verksammare än någon annan deltagit i ofvanbeskrifne planer och tillställningar. Man påstod, att han uppmanat Fredrik till tredska mot ständernas beslut, att han förtalat flere svenska herrar, att han tillvällat sig magten af en första minister o. s. v. [1]) Till den vanliga oviljan mot gunstlingar, och serdeles mot dem af utländsk börd, kom alltså harm öfver hans förra samt farhågor för hans framtida stämplingar. Ovänner och afundsmän saknades ej heller. Diemer hade nyligen hjelpt till att skilja Vellingk från konungens förtroende; nu hjelpte Vellingk till att skilja Diemer från konungens sida. Det tillgick på följande sätt.

Under rättegången mot Dalén hade Diemers förehafvanden mer och mer kommit i dagen. Till följe, säger man, af Vellingks, De la Gardies och Tessins bemödanden, lät också Hemliga utskottet under hand tillkännagifva sin önskan, det landtgrefven skulle inom årets slut återkalla Diemer, eljest torde denne icke längre blifva erkänd som utländskt sändebud. Landtgrefven, mycket förtörnad öfver detta tillämnade ingrepp i hans magt, begärde än upprättelse för den

1) Franska min. br. d. 24 Febr. 1723.

skymf, han menade sig sålunda hafva lidit; än betalning för de 655,000 riksdaler, han påstod Karl den tolfte hafva blifvit honom skyldig. Fredrik sökte å ömse sidor lugna de uppretade sinnena[1]) men fåfängt. Knotet växte med motståndet. Hemliga utskottets ofvannämnde beslut, uppsatt af Karl Gustaf Tessin, blef nu genom samme man formligen framlemnadt. När skriften i rådkammaren upplästes, ville konungen icke beqväma sig till ifrågavarande åtgerd; emedan, sade han, den innebure en förolämpning mot hans fader. Men Horn åberopade ständernas beslut och tillstyrkte dess verkställande, och med honom instämde rådets flertal; hvarvid den missnöjde konungen uppstod och lemnade rummet[2]). Han ämnade nu till Hemliga utskottet aflåta något slags svar eller vederläggning; men afstod på rådets föreställningar från försöket[3]). Kort derefter lyckades ock Horn öfvertala honom att medelst bref till landtgrefven och i eget namn begära Diemers återkallande[4]). Men detta blef i Kassel så illa upptaget, att fadren på en längre tid icke bevärdigade sin konungsliga son med någon skrifvelse. Man gjorde nu ett annat försök, och öfvertalade Diemer att sjelf begära sitt återkallande; men äfven han fick ett lika vägrande svar. Fredrik kom i stor förlägenhet. Han skref till Horn och klagade öfver sitt svåra val mellan konungens och sonens pligter. *Hjelpen mig*, skref han, *ur detta bekymmer! jag bönfaller derom vid eder vänskap för mig, vid eder kärlek till fäderneslandet och vid eder egen ära*[5]). Ännu var det likväl omöjligt att lösa

1) Rådsprot. d. 3 Okt. 1723. Franska min. br. d. 1 Sept. s. å.

2) Franska min. br. d. 15 Sept. 1723. Rådsprot. d. 4 Sept. s. å.

3) S. st. d. 10 Sept. 1723.

4) S. st. d. 7 Nov. s. å.

5) Hornska arkivet. Fredrik till Arvid Horn. Jan. 1724.

den hårdt tilldragna knuten. Vintern, våren och sommaren 1724 förflöto under fram och tillbaka svigtande beslut. Fredrik ville alldeles icke mot fadrens önskningar underskrifva befallningen om Diemers bortskickande [1]. I stället blef inom hofpartiet föreslaget, att konungen borde mot ständernas tilltagsenhet begära hjelp ena gången af Ryssland, andra gången af landtgrefven, hvilken för sådant ändamål skulle inbjudas till Sverge; tredje gången, att Diemer skulle stanna qvar i egenskap af landtgrefvens sändebud, men endast hos Fredriks och Ulrika Eleonoras personer [2]. *Jag har,* skref drottningen, till sin svärfader; *jag har aldrig under vårt tioåriga äktenskap sett hans majestät, min kungliga gemål, så bekymrad.*

Ännu var dock gamla landtgrefven obeveklig. Med sin vana vid envälde beklagade han, *att sonen af för mycken varsamhet, godhet eller godtrogenhet lät ständerna förmå sig att gå ifrån de faderliga råden;* en annan gång, *att konungen lät illasinnade personer locka sig till skadliga steg.* Landtgrefven bad ock Ulrika Eleonora *att å ena sidan söka tillbakadrifva beslutet mot Diemer; samt å den andra att stödja och styrka konungen, så, att denne icke måtte rätta sig efter sådana rådets föreställningar, som minskade den konungsliga myndigheten.* Landtgrefven förklarade ock, att Diemer alldeles icke finge afresa, innan Sverge betalat Karl den tolftes bemälde skuld; ja, han befallde Diemer att tills vidare stanna i Stockholm, *man måtte der göra med honom hvad man ville* [3].

Trötta vid dröjsmålet och harmsna öfver motståndet, ämnade rådsherrarna hösten 1724 genom ceremonimästaren formligen tillsäga Diemer, att, så framt ej denne med det första lemnade landet, skulle han ej längre erkännas som bemyndigadt sändebud

1) Franska min. br. p. 19 Juli 1724.

2) Österr. min. br. Maj—Sept. 1724.

3) Österr. min. br. d. 20 Nov. 1724.

från utländsk magt. I och med detsamma skulle han ej heller åtnjuta den trygghet mot fordringsegare, som var åt dylika herrar tillerkänd, och af hvilken han sjelf var i mycket behof; ty han hade åsamkat sig både många och stora skulder. Emedan nu de flesta deribland, man säger 28,000 pund sterling, blifvit gjorda egentligen för Fredriks räkning ehuru i Diemers namn, blef den förstnämndes belägenhet än mera obehaglig. Han lyckades dock omigen att hos rådsherrarna utverka uppskof, och sände då till sin fader ett ilbud med nya bref, nya böner; derjemnte till Dalwich, en bland Hessens anseddare ämbetsmän, en serskild skrifvelse, hvari han omständligt framlade hela förhållandet och besvor Dalwich att med användande af *sin vältalighet, sin fintlighet, sitt förstånd förekomma den hotande brytningen och rädda fadrens ära och sonens lugn.* Nu ändtligen gaf landtgrefven så till vida efter, att Diemer skulle få lemna Sverge, om det blott kunde ske under någon hedrande förevändning och icke såsom en följd af ständernas befallning. Svenskarna vågade ej drifva saken till ytterlighet. Diemer kände många ömtåliga punkter, och det hos båda partierna. För att ådagalägga, det han i några hänseenden varit Sverge nyttig, beslöt han ock att inför Horn uppvisa Vellingks ofvanbemälte brefutkast rörande preussiska lånet samt omtala det sätt, hvarpå han, Diemer, afböjt det vådliga förslaget. Uppskof beviljades omigen. Diemer sökte under tiden att af Fredrik utpressa penningar till betalande af nämnde skulder, men förgäfves. Ulrika Eleonora skref i samma afsigt till landtgrefven; men denne svarade, *att han kostat nog penningar på sin sons konungavärdighet; — att han redan förut hade stora fordringar af Sverge; — att ingen kunde begära, det han skulle underhålla en konung åt sistnämnde rike; allra minst, då svenskarna uppförde sig så, som denna gång skett.* Diemer måste resa utan att hafva erhållit några penningar, utan att konungen velat gif-

va honom en ordentlig skuldsedel (?) [1]. En del af hans förskotter, kanske hela summan, lär dock sedermera blifvit återbetald, hvarom mera framdeles.

Det var sommaren 1723, som ständerna begärde Diemers aflägsnande. Först två år derefter gick deras önskan i fullbordan. Han slutade sedermera sin bana som general-fältmarskalk i Österrikes tjenst och dog 1754.

Ständernas och rådets uppförande i denna sak bär en viss prägel af småaktighet, samt af begär att såra och nedsätta. Det saknade likväl icke sina skäl. Nedanstående afdelning kommer att visa, huru konungen, så länge Diemer ännu fanns qvar i landet, fortsatte sitt sträfvande efter ökad magt; men ock, huru han sedermera åtminstone för någon tid öfvergaf alla dylika stämplingar.

SEDNARE FÖRSÖK TILL KONUNGAMAGTENS UTVIDGNING.

Fredriks harm öfver nyss beskrifna uppträden visade sig i både anletsdrag, ord och gerningar. Vid och efter riksdagens slut såg man honom nästan hvarje afton på skådespelet; men i rådkammaren sällan, och då stundom i lifliga tvister med rådsherrarna och i synnerhet med Horn.

Orsaken till detta uppförande låg dock mindre hos honom sjelf än hos omgifningen, gemålen, fadren och gunstlingarna. Ulrika Eleonora ansåg alltjemnt den ökade konungamagten kanske till och med enväldet vara öfverensstämmande med Guds uppenbarade ord och med folkets sanna väl, och hon betraktade derföre med ovilja så väl sjelfva den nya statsförfattningen som dennas försvarare, och i synnerhet den sedan gammalt fruktade Arvid Horn. Också adeln, frihetens ifrigaste kämpe, var henne fortfarande

---

1) Österr. min. br d. 11 Juli 1725.

missbaglig, och för att omigen visa detta tänksätt, upptog hon år 1724 i sitt hof ett ofrälse fruntimmer[1]). Hon klagade tämligen öppet öfver sin gemåls allt för stora medgörlighet, och detta inför både honom sjelf och hans far. Hennes bref och uppsatser utgöra en besynnerlig blandning af ärlig och välmenande tro på envåldslärorna, af varm och verklig kärlek till konungen samt af djup sorg öfver, hans, som hon sade, allt för goda hjerta. Ledd af sådana känslor, ville hon omigen ingripa i ärendenas gång och enligt kärlekens bud och svärfaderns uppmaningar understödja den svaga, men älskade gemålen. Hösten 1723 uppsatte hon en förteckning, öfver hvad till nästa riksdag borde för ändamålets vinnande iakttagas. Skriften beklagade, att *hennes hjertälsklige herre icke från statens förnämsta ämbeten uteslöt visst folk, som tillställde förvirring bland ständerna. — Detta*, tillade hon. *kommer visserligen af hans alltför goda hjerta. Men, ofta är man inför Gud ansvarig också för ett fromt sinne; när man såsom t. ex. nu, eftergifver sin vederbörliga magt ända derhän, att redliga undersåtare måste stå tillbaka och nedtryckas.* Hon ville också genast från hofvet aflägsna Horn republikanaren, Vellingk holsteinaren, samt Nikodemus Tessin, som kanske var båda delarna; och hon begärde, att hennes svärfader måtte understödja planen och i allmänhet uppmana Fredrik till mera kraft och beslutsamhet. Man begärde också flere gånger, att landtgrefven skulle för sådant ändamål komma till Sverge. Den gamle mannen afböjde en så lång och mödosam resa; men instämde i Ulrika Eleonoras åsigter och sökte befrämja dem genom Diemer, genom bref till konungen och genom den sednares yngre bror, hvilken då för tiden uppehöll sig i Sverge. Under sådana sträfvanden förflöt året 1724. Emellertid blef något hvar

1) Österr. min. br. d. 11 Oct. 1724. Det säges hafva varit en dotter af en ofrälse hofjägmästare Birckholtz. Hvarken han eller dottern nämnas i Anreps Ättartaflor.

öfvertygade derom, att Fredrik icke var rätta mannen, för enväldet, hvarken för dess vinnande eller begagnande. Sjelfva Ulrika Eleonora skref, och det till sin egen svärfader, att konungen *hvarken var van vid arbete eller kunde skilja redliga tjenare från illasinnade.* Vellingk och franska [1]) sändebudet yttrade samma åsigter, och det engelska påstod, att konungens innersta och egentligaste känsla var den: *ju mindre magt, desto mindre besvär.* Ranck, någon tid hans nära förtrogne, tog på en af jagtresorna bladet frå munnen och bad konungen *dels skänka sitt förtroende åt mer ansedda personer än hittills, dels att skona drottningens känslor och åtminstone kasta en slöja öfver sina utsväfningar* [2]). Men fåfängt. *Han jagar och jagar*, sade Ranck, *tills han slutligen sjelf blir jagad ur riket.* Ej sällan omtalade franska och österrikiska sändebuden, huru Fredrik omkring 1724 var både föraktad och hatad, och huru hans uppförande ökade svenskarnas obenägenhet för konungamagten. Till följe af dessa omständigheter började slutligen flere bland gunstlingarna sjelfve att öfvergifva Fredrik [3]), i samma mån de måste öfvergifva hoppet om hans ökade välde. Slutligen måste ock Diemer som förbemält är, lemna Sverge, hvarefter sträfvandet i berörde väg för en tid alldeles upphörde. Kraftigaste orsaken dertill var den nu inträffande omständigheten, att Katrina, Karl Fredriks svärmoder och beskyddarinna blef utan motstånd hyllad, som kejsarinna öfver Ryssland. Fredrik, härigenom mycket uppskrämd, tvingade sig nu till större försigtighet i både ett och annat hänseende. Men förändringen kom för sent, och var ej nog långvarig, nog djuptgående. Förspillda, och det en gång för alla, voro anseendet hos hans omgifning och undersåtare, likaså hågen och förmågan till allvarlig om-

1) D. 27 Aug. 1723.
2) Franska min. br. d. 11 Okt. 1724.
3) Franska min. br. d. 5 Juli 1724.

vändelse, till och med kraften och modet till en fortsatt ärelystnad. Under tidrymden 1725—1738 omtalas väl ett och annat drag af dylika planer, t. ex. 1727 efter Katarina den förstas död [1], och sedermera till följe af eggelser dels från brodren Wilhelm och gunstlingen Gyllenborg, dels från Frankrike eller England; men ingen gång hvarken på allvar anlaggda eller med kraft fullföljda [2]. Den magt, Fredrik mest älskade, mest eftersträfvade, var att obehindradt få sköta sin beqvämlighet och sina nöjen; på sin höjd att någon gång få sjelfrådigt med penningar eller sysslor antingen belöna sina gunstlingar eller köpa sig fri från deras efterhängsenhet.

SJUNDE KAPITLET.

HOLSTEINSKA PARTIRÖRELSER 1719—1739.

Under frihetstidens två första årtiotal har hertig Karl Fredriks anspråk på svensk tronföljd ingripit i fäderneslandets öden och detta både ofta och djupt. Knappt har under nämnde tid en enda vigtigare brytning förefallit, i hvilken bemälte tvistefråga icke på ett eller annat sätt blifvit inblandad; utgörande vanligtvis det fältrop, som höll tillsammans hvarje mot regeringen framträdande parti, af hvilka andra orsaker detta ock måtte hafva i verkligheten uppkommit. I fall Ulrika Eleonora frivilligt låtit åt systersonen tillerkänna tronföljden efter sin och sin gemåls död, hade han troligen stannat i Sverge, och der hvarken velat eller med sina ringa själsförmögenheter kunnat tillställa någon betydligare oenighet, och partierna hade ej heller med den fart som nu, kunna begagna sig af hans namn och så kallade arfsrätt. Men vi känna den olyckliga missämjan

1) Upps. Svenska saml. N:r 6. Nolckens berättelse.
2) Presteståndets prot. d. 9 Sept. 1734.

mellan mostern och systersonen. I just detta förhållande ligger en bland de mest bidragande orsakerna till de strider, som oroade frihetstidens första skede. Sakens vigt påkallar derföre en utförligare teckning af holsteinska partiet och af dess rörelser.

Båda ligornas tronföljare-planer, från 1698 till 1718, äro redan beskrifna [1]; likaså uppträdena vid vestra gränsen strax efter konungens död [2]. Några tillägg må dock göras. Hertig Karl Fredriks far hade redan omkring 1699 befarat i Ulrika Eleonora ett hinder för sina planer på svenska tronen, och derföre velat skaffa henne undan medelst ett giftermål med tsar Peter af Ryssland [3]. Nämndt är ock, huru Karl Fredrik sjelf som barn fick under Hedvig Eleonoras beskydd drifva gäckeri med sin många år äldre moster. Någonting dylikt spordes äfven längre fram. Efter Karls återkomst till riket 1715 inbillade sig Karl Fredrik vara tämligen säker om tronföljden och började omigen bemöta Ulrika Eleonora på mindre grannlaga sätt; detta ehuru von der Nath och Höpken m. fl. honom varnade [4]. Hennes gamla ovilja skärptes så väl häraf, som genom det försteg, hvilket Karl Fredrik, då blott en yngling, tog och lagligt tog framför hennes gemål, den mer än fyratioårige arfprinsen. Det ena som det andra låg och grodde i hennes bröst, och nedanstående berättelser komma att visa de deraf uppväxande sorgliga följderna.

KARL FREDIK I SVERGE 1719.

Vid sin ankomst till Stockholm i December 1718 var Karl Fredrik för sakernas verkliga läge ännu så

---

1) **24.** 60—65. **26.** 61. **27.** 48—54. **28.** 157—162.
2) **30.**
3) Riksark. Drottn. Ulr. Eleonoras bref. En uppsats, som det vill synas, gjord af konung Fredrik men grundad på drottningens uppgifter.
4) Köpenhamns Kongl. Bibl. Ny saml. mscpt. Generalmajor Coijets 1723 författade skrift.

blind, att han icke ville aflägga första besöket hos Ulrika Eleonora, än mindre gifva henne tittel af drottning; ehuru hon redan blifvit som sådan af rådet erkänd. Men Arvid Horn lät honom förstå, att i händelse af fortsatt gensträfvighet skulle ej heller hertigen erhålla besök af någon bland rådsherrarna. Snart insåg ock Karl Fredrik omöjligheten af att kunna undantränga Ulrika Eleonora. Han gaf derföre vika, och uppvaktade och lyckönskade henne till regeringen, samt anhöll om hennes skydd och understöd. Hon svarade höfligt, afböjde handkyssningen och kom några timmar derefter på motbesök. Under den lugna ytan dolde sig dock fiendtliga tänkesätt, och detta ömsesidigt.

För tillfället stängd från tronen, började Karl Fredrik sträfva efter tronföljden. Men äfven detta misslyckades, till följe af drottningens ovilja, arfprinsens bemödanden och svenskarnas allmänna hat mot Görtz och mot holsteinarne. Då nödgades hertigen, åtminstone för ögonblicket, än mer nedsätta anspråken; och att erhålla värdigheten af *Konglig Höghet* blef slutligen föremålet för hans önskningar vid detta riksmöte. Han tycktes väl sålunda åsyfta endast en tittel, ett namn; men detta namn saknade icke sin vigt; ty det medförde ett erkännande af hans slägtskap med svenska konunga-huset, och således äfven ett medelbart erkännande af någon hans arfsrätt till svenska kronan. Parti-vännerna åberopade som skäl och exempel, att hans far hade af Karl den tolfte erhållit samma tittel. Men detta hade icke skett inuti något bref, utan blott på ett par utanskrifter, och måhända till följe af något skrifvarens misstag och kunde således icke gälla som bindande föredöme. Det säges dock, att Arvid Horn i förstone tillstyrkt, och att Ulrika Eleonora till och med lofvat bifall; ehuru hon sedermera tog sina ord tillbaka.

Af mycken vigt blefvo under dessa förvecklingar de personer, som lyckades vinna hertigens för-

troende. Sedan Görtz och hans närmaste handtlangare blifvit fängslade och af Karl Fredrik öfvergifna, stod denne utan något annat stöd än den obetydlige Roepsdorff. Höpken var, säger man, i början af 1719 nära att blifva hans allrådande minister [1]. Men en så slug herre insåg snart den stora fördelen af att hålla sig till Ulrika Eleonora. I stället uppträdde vid hertigens sida Henning Fredrik Bassewitz. Vi känna mannen; hans första vänskap med, och att hans sednare dödsfiendskap mot Görtz; och tillika hans år 1714 utförda beskickning till Petersburg i afsigt att mäkla äktenskapsförbindelse mellan Karl Fredrik och ryska prinsessan Anna [2]. Af Görtz vid slutet af samma år jagad från både Karl den tolfte och Karl Fredrik, vände sig Bassewitz på egen hand till tsaren med alldeles samma giftermålsförslag, som han förut enligt uppdrag af Görtz framställdt; numera dock under den förändrade gestalt, att man med tillhjelp af ryssk härsmagt och svenskt missnöje borde fördrifva både Karl den tolfte och Görtz och på svenska tronen upphöja Karl Fredrik och bemälte ryska prinsessa. Men Peter afböjde det äfventyrliga förslaget.

Knappt hade Karl fallit och Görtz blifvit fängslad, förr än Bassewitz skyndade till Stockholm, till hertigen, och blef snart och sedermera i många år dennes förnämste, nästan allsmägtige gunstling och rådgifvare; ty genom sin slughet och sin tilltagsenhet, inverkade han på och blef nästan oumbärlig för den slappe fursten, hvilken just behöfde en man, som skulle å hans vägnar både tänka, besluta och handla. Det förtroende, hvarmed en i öfrigt så häftig, opålitlig och våldsam person som Bassewitz omfattades, och den otacksamhet, hvarmed Görtz öfvergafs, bidrogo båda delarne i betydlig mån till nedsättande af furstens anseende.

1) Franska min. br. Febr. 1719.

2) **25.** 222—232. **26.** 7, 8.

Till främjande af dennes sak blef dock vid samma tid följande klokt uttänkta förslag framkastadt. Holsteinska partiet borde förena sig med hofvet, hvarefter båda skulle förhjelpa hertigen till tronföljd samt Ulrika Eleonora till erkännande af hennes arfsrätt, och till vinnande af ökad magt. Harmsen öfver de band, ständerna ville henne pålägga, säges ock drottningen hafva i början af 1719 lyssnat till planen. Alltsammans blef likväl öfvergifvet; till följe dels af hennes egen ovilja mot hertigen; dels af arfprinsens önskan att sjelf blifva tronföljare; dels af det stötande öfvermodet hos några herrar inom holsteinska partiet; dels af frihetsmännens beräkning, hvilka af fruktan för ett sålunda möjligtvis uppkommande envälde sökte underblåsa oenigheten inom hofvet; dels ock kanske mest af svenskarnas allmänna och häftiga ovilja mot allt, hvad holsteinskt var. En Banér, som på riddarhuset talade för hertigens tronföljd, blef också nedtystad, och man beslöt, att, så länge regenten lefde, skulle ingen få väcka fråga om val af efterträdare [1]).

1) Några författare säga, att, när efter Karl den tolftes död Ulrika Eleonora besteg tronen, skedde sådant till följe af de stämplingar, ett mägtigt, ehuru fåtaligt parti förehade; och att största delen af folket önskade Karl Fredrik till konung. Af hvad här och tillförene berättadt är, inser läsaren tydligt, grundlösheten af ofvanstående från holstein-gottorpska tider härstammande uppgift. Till bestyrkande af vår framställning må följande omständighet påpekas. Läsaren har sett många exempel på den sjelfrådighet och tredska, genom hvilka Ulrika Eleonora under första halfåret efter brodrens död gång på gång råkade i delo med både rådet och ständerna och förorsakade mycket trassel, mycket obehag; och ändå ville man häldre hafva henne än Karl Fredrik; ändå höjde sig till fördel för den sednare blott några få röster. Knappast torde man kunna finna något tydligare bevis på hela svenska folkets dåvarande ovilja mot holsteinska huset. Och kunde det vara annorlunda? Man betänke, hvad förut om dessa förhållanden berättadt är, och sist beskaffenheten af görtziska förvaltningen åren 1716—1718!

Utan hopp om mägtigare understöd inom fäderneslandet, vände holsteinska partiet sina blickar till främmande hof, och bland annat till Petersburg, dit tsaren inbjöd hertigen, viljande i hans person och arfsanspråk hafva ett medel att inverka på alla svenska förhållanden och partier. Med tal om dessa anbud sökte Karl Fredrik skrämma svenskarna till beviljande af några hans fordringar; men fåfängt. När det kom till verkligheten, kunde han likväl ännu icke förmå sig att söka Rysslands hjelp; ty han insåg klart, huru ett dylikt steg skulle vända ifrån honom många svenskars hjertan. Allmänna tänkesättet påstod ock, att *en konung, tillsatt af tsaren, måste blifva en lydfurste under tsaren* [1].

Bättre tyckes sålunda att vända sig till konung Georg, hvilket också slutligen gjordes och med anhållan om en engelsk prinsessa till gemål, och om engelskt biträde till vinnande af svenska tronföljden. Första delen af förslaget afböjdes genast. För tronföljden talade deremot Georg flere gånger, men aldrig med något afgörande eftertryck; ty han hindrades genom sin nära förbindelse med hessiska partiet, hvarom mera framdeles.

Karl Fredrik underhandlade också med Danmark. Hofvet i Köpenhamn föreslog, att hertigen skulle afstå Sleswig, och att Danmark deremot skulle förhjelpa honom antingen till svensk tronföljd eller till besittningen af Skåne, Halland och Blekinge. Tillika uppmanades han att deltaga i det anfall, som från Norrge sommaren 1719 företogs mot Sverge [2], vid hvilket tillfälle hertigen kunde i sistnämnde land söka genomdrifva sina afsigter. Det tyckes, som Karl Fredrik vid tiden af Ulrika Eleonoras kröning hade i ett anfall af förtviflan ingått på detta förslag. Men seder-

---

1) Köpenhamn, kongl. bibl. Ny saml. mscpt. Coyets berätt.

2) Se **30**. s. 90,

mera afböjde han detsamma, tydligt inseende vådan och nesan af att anlita utländsk hjelp, vare sig ryssk eller dansk [1]).

Sedan alla önskningar, till och med den om titteln af kongl. höghet, blifvit afslagna, längtade hertigen från Sverge. Några mente väl, att han borde stanna qvar för att sammanhålla och leda sina anhängare, och man påstod sedermera, att, om så skett, hade Fredrik aldrig kunnat bestiga Sverges tron [2]). Men hertigen kunde ej uthärda det dagliga skådespelet af motpartiets seger och af sin egen nedsättning. Roepsdorff skall ock hafva eggat till afresa, genom att tala om försåt mot hertigens lif; andra likaså genom att tala om det understöd, hans personliga uppträdande vid tyska hofven skulle utverka. Kort efter Ulrika Eleonoras kröning erhöll arfprinsen Fredrik den tittel, som hertig Karl Fredrik förgäfves begärt, nämligen af *konglig höghet*, och i följe deraf också en ökad förhoppning om den verkliga *kongliga högheten*. Då tog Karl Fredrik sitt afgörande beslut att lemna landet. Ingen ting kunde för det rådande partiet vara mer kärkommet. Ständerna och regeringen beviljade honom några fartyg för utfärden samt 50,000 riksdaler till respengar. Dessutom erhöll han 4,000 dukater, hvilka Görtz låtit uppmynta af hans mors gyllene nattduksbord och prydnader, förmodligen de samma, som Karl den tolfte skänkte henne år 1698 [3]). Ulrika Eleonora förärade honom dessutom Hedvig Eleonoras samling af skådemynt, samt en värja af 20,000 riksdalers värde [4]). Tillika och med mycket

1) Danska min. br. d. 23 Apr. m. fl. 1719.

2) Köpenhamn, Kongl. Bibl. Ny samling mscpt. Cojets berättelse.

3) 𝕬𝕿. 74. Men enligt Franska min. br. d. 10 Mars 1724 har Ulrika Eleonora tagit nämnde dyrbarheter och skänkt dem åt Emerentia Düben.

4) Hennes uppförande under de märkvärdiga arftvisterna, skall framdeles omtalas.

allvar bad hon, att man skulle akta sig, hertigen för onda rådgifvare, och Bassewitz för det öde, som träffat Görtz.

Karl Fredriks beslut att lemna Sverge uppväckte för ögonblicket någon rörelse. En och annan till hans fördel talande smygskrift visade sig, och till och med från några predikstolar hördes uttryck af kärlek och deltagande. Men allting stannade vid blotta ord, skrifna eller uttalade. I början af Maj 1719 lemnade han Stockholm under kanonsalvor och högtidligheter. Arfprinsen med ett stort sällskap följde honom en half mil på vägen. Här togs ett till utseendet ömt afsked, hvarefter arfprinsen, rådsherrarna och deras anhängare återvände till hufvudstaden. Andra, de tillgifnare vännerna, följde den afresande ända till Fittja. Vid detta tillfälle visade sig för första gången tillstymmelsen af Sverges blifvande tvänne partier. De först återvändande, sade berättaren, voro Sverges *Whigs*, anhängarne af det nya konungahuset och det fria samhällsskicket. De andra voro Sverges *Torys*, anhängarne af enväldet och af den gamla konungaätten [1]).

KARL FREDRIK I TYSKLAND ÅREN 1719 OCH 1720.

Efter ankomsten till Tyskland uppehöll sig hertigen först i Mecklenburg hos slägten Bassewitz på dess gods, och sedermera dels i Hamburg, dels vid åtskilliga nord-tyska hof. Utan någon stäfjande personlighet vid sidan och lemnad i händerna på gunstlingen och dennes anhang, begick han under samma tid det ena felet efter det andra; dels genom omåttliga dryckeslag och utsväfningar af allahanda art; dels genom ett lika omåttligt slöseri, mest till vinst för Bassewitz och dess vänner och anförvandter. Man

1) Danska min. br. Maj 1719.

aflockade honom ock 300,000 riksdaler till äreskänk åt administratorn Kristian August [1]), hvilken dock var den, som i sällskap med Görtz hade först utsugit hans arfländer, och sedermera år 1713 föranledt dessas intagande af Danmark. Hertigen skadade sig ock genom andra åtgerder. Kort efter landstigningen på tysk jord antog han tittel af *konglig höghet*; detta sjelfmyndigt och till trots mot Sverges, icke blott regering, utan ock ständer. Ehuru han i Stockholm erkänt Ulrika Eleonora som drottning, hördes han i Berlin klaga öfver hennes utväljande, såsom en honom sjelf tillfogad orättvisa. Så uppretande sina motståndare, vågade han likväl icke att för deras bekämpande tillgripa några kraftigare medel. Bassewitz bad honom i sådan afsigt förena sig med den nu, 1719, mot Ulrika Eleonora mycket uppretade tsaren. Men af förut nämnda skäl, ville hertigen ännu icke beqväma sig till ett sådant steg, och det gynnande tillfället gick obegagnadt förbi. I stället vände han sig omigen till konung Georg. Denne sökte verkligen både ofta och ifrigt att stifta fred i Norden. Hans vanliga förslag var, att Karl Fredrik skulle afstå Sleswig åt Danmark och deremot få sig tronföljden i Sverge tillerkänd. Planen misslyckades dock, icke endast genom Fredriks motplaner och Ulrika Eleonoras motvilja, utan ock genom de fel, hertigen och hans gunstling begingo. Ty då Karl Fredrik kom till Hannover för att med konung Georg härom öfverlägga, skall Bassewitz genom sitt uppförande hafva betydligen afkylt de gynnande tänkesätt, konungen förut hyste. Sedermera begaf sig Karl Fredrik till Berlin och Dresden, för att begära hjelp och penningelån, men fick endast ord och höfligheter. Han gjorde då än ett försök i Sverge, och ditskickade en underhandlare vid namn Rantzau. Men Ul-

---

1) Franska min. br. d. 5 Okt. 1719. Preuss. min. br. d. Nov. 1719. Jfr Hojer. 2. 5.

rika Eleonora var numera uppbragt, ända derhän att hon befallte denne inom 24 timmar lemna Stockholm en sjelfrådighet, som föranledde mycket klander [1]).

Sedan ofvannämnda försök aflupit fruktlösa, vände sig hertigen till Österrike. Dervarande hof hyste verkligt deltagande för den olycklige fursten. Emedan hans hertigdöme, det af Danmark besatta Holstein, var en lem af tyska rikskroppen, hade kejsaren, i egenskap af denna sednares hufvud, både rättighet och skyldighet att återförhjelpa hertigen till nämnde besittning. Karl Fredrik lyckades ock att på sin sida vinna en och annan mägtig österrikare. Följden blef, att kejsaren mottog honom vänskapligt, sökte befordra hans svenska tronföljd och ålade danska konungen att tillbakalemna de hertigliga beståndsdelarna af Holstein, hvilket äfven samma år skedde. Angående besittningarna i Sleswig, kunde ingenting vinnas; emedan detta landskap icke tillhörde Tyskland.

Nu stodo för Karl Fredrik tvänne vägar öppna. Den ena att begifva sig till Holstein och genom samvetsgrannt uppfyllande af sina furstliga pligter söka återupphjelpa land och folk ur det elände, hvaruti båda blifvit nedsänkta, först genom görtziska förvaltningen, och sedermera dels genom krig, dels genom danska inqvarteringar och gerder. Andra banan var att vidga sina furstliga besittningar samt öka sin personliga så kallade ära, båda delarna genom att vinna Rysslands prinsessa till gemål och Sverges krona till hufvudprydnad. Dessa sednare voro de mål, som Bassewitz framhöll för hans ärelystnad, och hvarje person, som icke delade sådana tänkesätt, aflägsnades. Sistnämnde man, i sällskap med ryska i Wien varande sändebudet Jaguschinsky, samt några högre österri-

1) Presteståndets prot. d. 21 Apr. 1720.

kiska embetsmän [1]) beslöto att i sådan afsigt för svenska hofvet framlägga följande af lock och pock sammansatta förslag: *hertigen skulle förmälas med en ryssk prinsessa och till hemgift erhålla Finn-, Est- och Liffland; — Sverge skulle med bibehållande af frihet och valfrihet utkora honom till tronföljare; — när han sedermera uppstege på svenska tronen, skulle bemälte tre landskap med Sverge återförenas; — men om dessa villkor afsloges, skulle hertigen, i spetsen för ryska troppar och svenska anhängare, göra med svärdet i hand sina rättigheter gällande.* Så lydde förslaget [2]). Peter, för hvilken Rysslands storhet och framtid var högsta målet, har dock troligtvis aldrig ämnat återlemna de för samma rike ytterst vigtiga besittningarna Est- och Liffland, utan blott velat genom lösa anbud derom stifta oro och villervalla inom Sverge, hvaruti han ock, ty värr, allt för väl lyckades.

Att i Stockholm öppet frambära nämnde förslag, hade dock för hvarje svensk man sina betänkligheter; emedan det var förbjudet att väcka fråga om tronföljare, så länge regenten lefde. Herrarne i Wien lyckades dock att till mottagande af uppdraget öfvertala en vid dervarande svenska beskickning anställd person, en broder till Daniel Niklas v. Höpken, och Österrike lofvade för händelsen af olycklig utgång draga försorg om hans framtid [3]). Mannen tyckes hafva trott på förslagets möjlighet, ärlighet och välmening, och att dess genomdrifvande skulle förekomma hvarjehanda olägenheter. Fruktande hofvets ovilja mot hertigen och alla deraf uppkommande hinder, höll han dock ifrå-

---

1) Rådsprot. Jan. 1721.

2) Andra källor innehålla något olika villkor. Bassewitz skall sedermera hafva förnekat hvarje andel i detta företag.

3) Österr. min. br. d. 26 Sept. 1726. Måhända blef dock detta understöd först efteråt lofvadt.

gavarande plan så hemlig, att Ture Bielke, hufvudmannen för svenska beskickningen i Wien, icke förr än i sista stunden fick kunskap om Höpkens afresa[1]). Ankommen till Stockholm, framlemnade han sitt förslag, hvilket blef i rådet uppläst och derstädes af Liewen och Gustaf Cronhielm i någon mån försvaradt, samt utom rådet af österrikiska sändebudet understödt. Men flertalet, i synnerhet hessiska och frihetspartiets anhängare, förkastade det samma genast, och Höpken blef inmanad i häkte, såsom den der olofligen öfvergifvit sin plats[2]). Den tanken, att Ryssland skulle bestämma Sverges tronföljd, bragte ock sjelfva folket i harnesk. Enskilda, stundom obetydliga händelser bidrogo att öka oviljan. I bref till ständerna hade hertigen genom att stafva »*Schwerje*» och »*schwensk*» visat en stötande okunnighet eller likgilltighet rörande språket i det land, som han försäkrade sig älska och ansåg sig böra beherrska. Några svenska herrar, ovisst hvilka[3]), hade låtit för Karl Fredrik skrifteligen tillkännagifva sin beredvillighet att öfvergå till holsteinsa partiet, så framt han från sin person aflägsnade Roepsdorff och Bassewitz. Hertigen visade brefvet för den sistnämnde, hvilken, drifven af harm, förrådde både förtroendet och på samma gång sin herres fördel; ty för att hämnas, lät han hos regeringen i Stockholm angifva just nämnde personer och deras brefvexling. Saken blef bekant och ökade oviljan mot både Karl Fredrik och Bassewitz. En hertigens uteliggare, som följde Höpken i spåren med

---

1) Enligt Regist. öfver Rådsprot. tyckes Höpken hafva lemnat Wien också för att undvika sina dervarande fordringsegare.

2) Rådsprot. Jan. 1721.

3) En dock ej fullt bekräftad uppgift innehåller, att sommaren 1721 har mot Fredrik och till fördel för Karl Fredrik varit ingången en sammansvärjning mellan L. Stierneld, Stobée, Cederhielm, Silfverhielm och Åkerhielm?

afsigt att ytterligare bearbeta sinnena, vågade icke gifva sig tillkänna, utan reste till Uppsala under förevändning att derstädes studera Sverges gamla historia och minnesmärken.

Oaktadt bemälte för Karl Fredrik missgynnande omständigheter, var Fredrik orolig och erbjöd förlikning; nämligen ett års-underhåll, dock blott af 20,000 riksdaler. Karl Fredrik, ehuru i svårt penningebetryck, skall hafva svarat: *jag är hvarken nog dum eller nog uthungrad för att sälja min förstfödslorätt mot en dylik grynvälling. Dessutom! skall en Svea rikes prins mottaga någon gåfva, så bör den ock komma från Svea rikes ständer, och icke från en arfprins af Hessen.*

Läsaren erinre sig, att dessa brytningar föreföllo 1719 och i början af 1720; medan ännu svenskarnas ovilja mot Görtz och mot holsteinska furstehuset varade i all sin styrka; och innan de goda tankar, man om konung Fredrik hyst, blifvit förspillda genom de uppträden, som inträffade under åren 1720 till 1723.

ARFSKIFTET MELLAN ULRIKA ELEONORA OCH KARL FREDRIK.

Vi minnas, huru Karl den tolfte åt syster och systerson skänkte sin andel i qvarlåtenskapen efter Hedvig Eleonora [1]). Ännu vid konungens död hade likväl detta arfskifte icke hunnit afslutas [2]). Huru

1) 23. 47.

2) Några häfdatecknare säga, att arfskiftet efter Hedwig Eleonora var redan den 8 Maj 1718 enligt Karls befallning uppgjordt, och att de sednare tvisterna rörde qvarlåtenskapen efter Karl sjelf. Flere handlingar berätta dock uttryckligen, att de sednare tvisterna rörde arfvet efter Hedvig Eleonora. Huru det gick med Karl den tolftes enskilda förmögenhet, eller om någon sådan förefanns, derom ega vi ingen kännedom. Se dock Tessin och Tessiniana s. 20.

Karl Fredrik vid resan från Sverge 1719 erhöll af Ulrika Eleonora dyrbara gåfvor, hafva vi redan berättat. Tilläggas bör dock den sägen, att hon vid samma tillfälle vägrat visa honom bouppteckningen efter nämnde enkedrottning [1]. Hon tyckes hafva fortfarit i sådant tredskande, och det så ihärdigt, att hertigen slutligen måste vända sig till regeringen; ty i Febr. 1721 [2] har Horn åtföljd af fem sina ämbetsbröder med ansökning härom uppvaktat drottningen och slutligen lyckats öfvertala henne att åt rådet anförtro sakens pröfning. Men ej heller dessa herrar lyckades komma till något slutligt afgörande; hvarföre ock målet blef vid riksdagen 1723 omigen bragt å bana. Rådsherrarna begärde nytt företräde hos Ulrika Eleonora i afsigt att öfvertala henne till verklig redovisning; men de blefvo icke emottagna [3]; och när man sedermera framkom med envisa påståenden om samma sak, tog hon under lika envisa *nej!* sin vanliga tillflykt till Emerentia Düben, sängen och tårarna. Hon ville icke ens lemna konung Fredrik företräde; emedan hans åsigter i detta fall öfverensstämde med rådets [4]. Ännu i Maj 1724 hade ingen mägtat böja hennes sinne, och rådet begynte öfvertänka, hvilka kraftigare åtgerder kunde och borde tillgripas. Men då gaf hon ändtligen det begärda bifallet [5] och en nämnd blef till sakens utredande tillförordnad. Arbetet gick dock trögt, kanske till följe af drottningens motstånd, eller af fruktan för hennes ovilja. Också funnos många, som mente, och kanske icke utan skäl, att de gåfvor hertigens mor, Hedvig Sofia hade 1698 bekommit [6] öfverstego det

---

1) Danska min. br. d. 14 Maj 1719.

2) Rådsprot.

3) Österr. min. br. d. 10 Nov. 1723.

4) Franska min. br. d. 29 Dec. 1723.

5) Österr. min. br. d. 3 och 10 Maj 1724.

6) **21.** 74, 75.

arf, hon och hennes barn kunde begära, hvarförutan det holsteinska furstehusets vistelse i Sverge åren 1699—1719 förorsakat stora kostnader. Andra påstodo, att de summor, Karl Fredrik nu återfordrade, hade blifvit af Görtz tagna och borde af hans sterbhus ansvaras. Härtill kom penningebristen. Hvilka nu orsakerna må hafva varit; utredningen gick, som sagdt är, ganska trögt. Vid riksdagen 1727 blef till följe af hertigens påminnelser målet framlaggdt inför ständerna och en ny nämnd förordnad, hvilken ändtligen, vi veta dock ej vid hvad tid [1]), lyckades att till önskadt slut bringa den långvariga och oangenäma tvisten. Först år 1738 lärer hertigen hafva utbekommit sista delen af detta sitt arf.

Ulrika Eleonoras uppförande, var det månne en följd af girighet? Näppeligen. Inga samtidingar beskylla henne för detta fel; utan loforda tvärt om hennes städse visade gifmildhet. Var det då en följd af hämndlystnad och envishet? Detta är troligare och öfverensstämmer med så väl slägtens, som med hennes eget vid många tillfällen ådagalaggda lynne.

Hennes vägran att redovisa för det gemensamma arfvet, tillhopa med de samtidiga förut omtalade rättegångarna mot Brenner och Stobée, måste emellertid föranleda mycken ovilja mot hofvet, och hade kunnat vända sinnena helt och hållet till hertigen; ifall denne skickligt begagnat omständigheterna, och visat sig värdig svenskarnes tillgifvenhet. Låtom oss nu derföre betrakta honom sjelf och hans uppförande under denna vigtiga brytning.

KARL FREDRIK I RYSSLAND ÅREN 1721 OCH 1722.

Det var i Wien, som vår sista berättelse lemnade hertigen. Sedan inga fördelar derstädes mer

1) Enligt prestesåndets protok. d. 19 Juni 1731 var saken icke ens då afgjord.

kunde vinnas; och emedan samvaron med det kejserliga hofvet blef allt för kostsam, flyttade Karl Fredrik till Breslau, likasom till en medelpunkt mellan Wien, Gottorp, Stockholm och Petersburg. Men ej heller i denna stad blef vistelsen långvarig. Omständigheterna lockade mer och mer till Ryssland. Tsarinnan Katarina ville nödvändigt, medan Peter ännu lefde, erhålla åt någon bland sina döttrar en gemål af gammal furstlig ätt, om möjligt ock en framtida kunglig krona, och allrahäldst den, under hvilken hon sjelf blifvit född. Hon sökte derföre på hvarjehanda sätt draga hertigen till Ryssland [1]. Troligen delades åsigten af Peter sjelf, hvilken dessutom ville, som förbemält är, gerna hafva vid sitt hof den svenska kronpretendenten, för att kunna med honom skrämma den svenska konungen. Äfven skall i sådan afsigt tsaren någon gång hafva druckit en skål för Karl Fredrik under namn af *Karl den trettonde.* Som medel att förmå hertigen till ifrågavarande resa, användes frikostiga löften för framtiden, men beräknad njugghet för det närvarande. När t. ex. Karl Fredrik genom Menschikow begärde ett penningelån, svarade Peter: *låt honom svälta; så mycket snarare kommer han till oss.* Orden blefvo bekanta. För att sätta hertigen i stånd att undvara Rysslands hjelp, sökte England och Frankrike taga honom under armarna; men det skedde ej med nog kraft. Utsigterna i Sverge förblefvo lika mörka, och förhållandet till dervarande hof lika ovänligt; tsarens löften deremot mer och mer lockande. Denne förband sig till och med att icke sluta fred med Sverge på annat villkor, än mot erkännande af ofvannämnde arfsrätt.

Länge hade Karl Fredrik sökt undvika resan till Ryssland, inseende, huru mycket den skulle skada honom i svenskarnas ögon. Men länge hade ock för densamma talat så väl Bassewitz som en mängd personliga för-

---

1) Rådsprot. d. 16 Febr. 1721.

hållanden; och ju längre hertigen dröjde, desto mer nalkades freden i Nystad, och af desto mindre värde skulle hertigens person blifva för tsaren. Bassewitz, säger man, lyckades slutligen inbilla den svage fursten, att kringresande svenskar, enligt uppdrag af Fredrik, stämplade efter hans lif. Härigenom uppskrämd, fattade ändtligen Karl Fredrik det afgörande beslutet, att kasta sig i tsarens armar. Af fruktan för de uppdiktade lönnmördarne, skulle dock färden företagas i all tysthet. Hertigen låtsade vara sjuk, och Bassewitz gick alla dagar in i hans sängkammare för att, som det hette, mottaga befallningar, om hvad göras borde. Karl Fredrik deremot, åtföljd af Roepsdorff och förklädd till rysk officer, skyndade genom Polen och anlände lyckligen till Riga.

Här fann han före sig ryska hofvet, och blef af detsamma på vänskapligt sätt mottagen. Peter anslog till hans underhåll, somliga säga inkomsten Ösel, andra 3,000 rubel månadtligen. Tsarinnan var mycket förekommande. Vid första helsningen utvecklade hon det behag och den värdighet, som voro henne medfödda, och skall bland annat hafva yttrat följande ord. *Det inflytande, som blifvit mig förlänadt, anser jag böra användas till eders durchlauchts fördel. Maka åt den störste man bland alla dödlige, kan jag af himlens nåd hädanefter icke bekomma någon större ära än att gifva honom till måg den furste, hvars undersåtarinna jag skulle hafva varit, så framt ej lyckan svikit Sverge, likasom Sverge sedermera svikit den store Gustaf Wasas ätt.* En annan gång anmärkte hon, att tsaren var för tillfället klädd i blått, den svenska färgen, hertigen deremot i grönt, den ryska. Karl Fredrik svarade: *jag hoppas att med Guds hjelp skola båda färgerna snart förenas.* Ryska herrarna följde hofvets exempel och anställde för den nykomne fursten allehanda högtidligheter. De flesta togo för afgjordt, att han innan kort skulle vara förlofvad med någon bland tsarens döttrar.

Dessa voro två. Den yngre, Elisabet, då tio år gammal, var en ljuslätt, liflig och glad furstinna. Den äldre trettonåriga Anna, liknade i mycket både fader och moder. Växten var hög, stark och vacker, hyen bländande hvit, hår och ögonbryn svarta, ögonen lifliga, hela ansigtet välbildadt, orden och åtbörderna fulla af värdighet och majestät, förståndet och fattningsgåfvan derjemnte goda samt utbildade genom en i Ryssland då för tiden ovanligt vårdad uppfostran. Lynnet kan bedömas af följande uppträde. En ung grefve Apraxin, betagen af kärlek, kastade sig för hennes fötter, framräckte värjan och bad, att hon måtte göra slut på hans lif och på hans qval. Anna svarade: *gif hit! Jag skall visa dig, hur din kejsares dotter har både mod och kraft, att straffa den förmätne, som vågar henne förolämpa;* vid hvilka ord älskaren häpnade och bad om förlåtelse. Sådant uppförande och sådana egenskaper inverkade på en hvar. Prinsessan åtnjöt stort anseende och var sin faders förklarade gunstling.

Det var denna furstinna, hvilken allt sedan 1713 varit omtalad som blifvande gemål åt hertig Karl Fredrik. Nu hela sju åren efter underhandlingens början, sågo de hvarandra för första gången, han tjugu, hon tretton år gamla. Tsarinnan skaffade dem tillfälle att med hvarandra dansa och samtala. Men båda voro dervid, och icke blott i början, utan ock sedermera, tämligen tafatta och förlägna. Hertigen hade långt förut vant sig vid kärleksförbindelser af helt annan art. Detta jemnte hans redan ryktbara dryckes-utsväfningar samt obetydliga personlighet, voro väl bidragande orsaker till den köld, prinsessan ådagalade, hvilken gick så långt, att några holsteinare rådde honom i stället vända sig till Elisabet [1]. Annas likgilltighet i förening med det ringa måttet af hertigens egenskaper föranledde betänkligheter äfven hos

1) Österr. min. br. d. 27 Oct. 1721.

tsaren. Den eljest mycket inflytelserika, och i denna punkt mycket ifriga tsarinnan kunde icke förmå honom till bestämdt löfte om mågskap; icke ens att gifva tillkänna, hvilken bland prinsessorna egentligen kunde komma i fråga.

Kort härefter eller sommaren 1721, skulle freden mellan Sverge och Ryssland afslutas. Enligt förut omtaladt löfte framställde tsaren som ett bland dess villkor, att svensk tronföljd skulle åt Karl Fredrik tillerkännas. Förslaget rönte dock mycket motstånd af den sjelfständighetskänsla, som icke ville låta Ryssland bestämma om Sverges krona; — likaså af de frihetsmän, som befarade ett under rysskt beskydd blifvande envälde; — likaså af det parti, som ville åt hessiska huset förskaffa nämnde tronföljd; — likaså och allramest af Ulrika Eleonora och af hennes kända tänkesätt. Just vid denna tid uppsatte hon ett i många hänseenden märkligt testamente. Hon kallade sig deruti *ärftlig* drottning, samt förklarade, att *hertig Karl Fredrik gjort sig svenska kronan ovärdig; — att dennas bärande skulle näst Fredrik och Ulrika Eleonora tillkomma någon bland de hessiska prinsarna; — men, att drottningen ville af godt hjerta lemna åt svenskarna frihet att bland nämnde prinsar välja, hvilken de önskade* [1]. Denna skrift ådagalägger tydligen, huru orubbade och höga de föreställningar voro, som Ulrika Eleonora ännu i hjertat hyste angående sin rättighet att ärfva, ega och bortskänka svenska kronan; likaså hennes fortfarande motvilja för Karl Fredrik.

Af ofvanuppräknade skäl ville emellertid icke svenskarna och än mindre svenska regeringen bevilja hertigens tronföljd. Enligt mottagna förhållningsbref gjorde ock de svenska fredsombuden vid nämnda villkor ett motstånd, så ihärdigt, att det tycktes, som ifrågavarande punkt skulle omöjliggöra den för Ryss-

---

1) Kongl. Bibl. Ulrika Eleonoras testamente d. 29 Apri 1721.

land i öfrigt mycket fördelaktiga freden. Detta, jemnte farhågor för grannen i Persien, samt troligtvis någon likgilltighet för hertigens person, bestämde Peters åtgerd; och freden afslutades utan förbemälte villkor. Karl Fredrik, som, i förlitande på gifvet löfte, väntat någonting helt annat, blef i hög grad öfverraskad och harmsen. Bassewitz skickades genast till tsaren för att å hertigens vägnar lyckönska till freden, och derjemnte för att fråga, på hvad sätt det gifna löftet blifvit uppfylldt. Tsaren, för tillfället omgifven af sina stora, hvilka för samma lyckönskningars skull infunnit sig, svarade: *jag måste bekänna, att denna gång har himlen icke tillåtit mig göra, hvad jag eljest gerna hade gjort. Jag hoppas dock att kunna, hädanefter kraftigare än hitintills, verka för hertigens bästa, och förnyar härmedelst mitt löfte att honom icke förgäta.* — *Jag önskar*, genmälte den uppbrusande Bassewitz, *att detta förnyade löfte måtte gå i bättre fullbordan än de förra, på hvilka min hertig förtröstade vid sin hitresa. Men mig, ack mig! skall sorgen lägga i grafven; sorgen, att i förlitande på menniskolöften, hafva till detta land fört den ädle ättlingen af Wasa-stammen, för att blifva en lekboll för statskonstens beräkningar.* Alla stodo bestörta och väntade ett utbrott af tsarens stundom påkommande raseri. Men tvärtom. Med uttryck af bifall och tillfredsställelse, kastade denne blickarne omkring sig och sade: *förseelser, som komma af verkligt nit, böra icke strängt bedömmas. Väl mig, om alla mina tjenare lifvades af sådana känslor!* Derpå lät han gifva sig en bägare och drack Bassewitz till med följande ord. *Redlige man! Jag klingar med dig till din furstes välgång. Får jag tid på mig, skall du få se, att jag håller mina löften, och att det var till din herres lycka, som du förde honom till mina stater.* Han skickade Schafirow till hertigen att frambära ursäkterna, och de nya löftena. För Karl Fredrik återstod ingenting annat

än att låtsa undergifven tillfredsställelse med det skedda och glad förhoppning på det tillkommande.

Vid slutet af 1721 begaf sig ryska hofvet till Moskwa för att i rikets gamla medelpunkt anställa fester öfver den ärorikt afslutade svenska freden, samt rusta till det förestående persiska fälttåget. Karl Fredrik medföljde. Det tyckes, som i början af 1722 hans person i tsarens ögon något stigit; måhända till följe af det sätt, hvarpå medtäflaren konung Fredrik just vid samma tid och genom ofta bemälte rättegångar m. m. nedsatte sig sjelf och sitt rykte. Hertigen utnämndes till medlem af Andreas-orden, och man såg Peter ofta, åtminstone i dryckeslag, kyssa och klappa honom och tillbaka mottaga smeknamnet *fader*. På Annas födelsedag vintern 1722 anställde Karl Fredrik en stor högtidlighet. Bland många andra prydnader och sinnebilder såg man en tafla, som föreställde holsteinska hamnen Kiel och tvänne ditstyrande skepp; det ena kommande från Sverge, med en krona, det andra från Ryssland med en jungfru i flaggan. Katarinas ynnest och ifver förblefvo sig lika. Anna fick inlära svenska språket och öfvertalades att visa hertigen mindre förbehållsamhet än förut. Men kort derefter anlände till ryska hofvet Campredon och Sicre, skickade af konung Fredrik med afsigter mot hertigens lif, enligt hvad några påstodo, men nästan ingen trodde. Verkliga uppdraget var att motarbeta det ifrågavarande giftermålet. Jemnte Frankrikes önskningar och några andra vigtiga skäl lät Campredon förstå, att hertigen var hatad af både svenska och danska hofven; — att, om tsaren inginge med honom i närmare förbindelse, torde Sverge och Danmark med förenade krafter angripa Ryssland, medan detta rikes herrskare och troppar vore långt borta vid persiska gränsen. Hvilka för öfrigt än skälen voro, följden blef, att tsaren i första ifvern befallde hertigen återvända till Holstein. Katarina lyckades dock skaffa honom tillåtelse att uppehålla sig i

Moskwa till och med att besöka prinsessorna, hvilka skulle der qvarstanna, medan Peter och Katarina reste till persiska gränsen. Den öfver tsarens motvilja oroade Bassewitz tröstade hon med följande ord. *Hafven tålamod att afbida vår återkomst! Ingenting kan rubba min moderliga ömhet för eder furste, ej heller min åtrå att se min dotter bära den krona, till hvars undersåtarinna jag varit född.* Derpå afreste hon med Peter till persiska kriget; men kort derefter lät den sednare, henne ovetande, föra prinsessorna tillbaka till Petersburg. Hertigen måste stanna i Moskwa, med hvad förhoppningar är lätt att dömma.

Måhända var det till följe af dessa förmörkade utsigter, som han vid berörde tid sökte försoning med Ulrika Eleonora och, som det tyckes, dertill drifven af uppriktigare känslor än förut. Han skref och bad henne icke *längre motarbeta hans välfärd; — bad henne komma ihåg deras nära slägtskap, — komma ihåg den döende Hedvig Eleonoras förmaningar, — komma ihåg, att det var för Sverges skuld, som holsteinska huset råkat i olycka* o. s. v. Brefvet upprörde Ulrika Eleonoras känslor. Man såg under flere dagar oro i hennes anletsdrag, tårar i hennes ögon. Men slutligen togo envisheten och hämndkänslan öfverhand, båda kanske understödda af hessiska partimän; och följden blef, att den erbjudna försoningen afvisades [1]).

Sålunda kom hertigen att tills vidare stanna i Moskwa, detta till sin både fördel och skada. Till fördel; ty det var nu och här, som han fick tillfälle att mottaga, hjelpa och vinna de många hundrade svenska officerare, som från fångenskapen i Siberien återvände till fäderneslandet. Största delen af dem befann sig i utblottade omständigheter; men nästan alla blefvo af hertigen bjudna till gäster och på ett eller annat sätt understödda. Så fortgick det undan för undan

---

2) Franska min. br. d. 8 Apr. 1722.

nästan hela året 1722. Under den hastiga resan genom Moskwa var det blott sällan, som dessa svenskar hunno om hertigens person inhemta annan kännedom än denna deras egen erfarenhet, hvilken de ock efter hemkomsten hvar och en i sin landsort omtalade, jemnte beskrifningar om hans kärlek till svenskarna, hans mildhet, välgörenhet och furstliga dygder. Detta har ej litet bidragit till det för honom gynnsamma tänkesätt, som vid riksdagen 1723 uppenbarade sig.

I ett annat hänseende blef vistelsen i Moskwa mycket ofördelaktig. Bassewitz, hans exempel, läror och kamrater, utöfvade på hertigen ett ganska menligt inflytande. Redan 1721 hade gunstlingen tillsammans med Stambke och Stenflycht jemnte flere personer af holsteinska hofvet inrättat ett så kalladt *toast-kollegium*, hvilket med hertigen till ordförande samlades en eller två gånger i veckan och stundom oftare för att tillbringa aftnarna från kl. 5 till kl. 11, för det mesta med pipan, glaset och hvarjehanda dylika förlustelser. Sedermera under vistandet i Moskwa ändrades namnet till *Vorschneider-Gesellschaft*, men sysselsättningarna voro desamma, troligtvis än vildare, än råare[1]; ty här, från det kejserliga hofvet skildt, och för Europas blickar undangömdt, och för de råa ryssarnas omdöme likgilltigt, tyckte sig sällskapet icke ens behöfva blygas. Det hade tvärt om ett urskuldande till och med ett uppmuntrande exempel i en det kejserliga husets medlem, som qvarstannat i Moskwa. Det var tsarens brorsdotter, Katarina Iwanowna, hvilken, skild från sin oefterrättliga gemål, Karl Leopold af Mecklenburg, sjelf uppförde sig på ett ganska tadelvärdt sätt. Esomoftast sågos hon och hertigen med deras liksinnade omgifningar stojande och mer eller mindre rusiga, ströfva nattetiden kring stadens gator,

---

1) Hertigen stiftade vid samma tid en annan orden, kallad: l'ordre de la tulipe ou de pucellage.

intränga i husen, taga sina bekanta på sängen och tvinga dem till dryckenskap och en mängd besatta upptåg. Dagboksskrifvaren från dessa tider omtalar ock, huru hertigen ofta på morgonstunderna led af svår hufvudvärk; — huru han en eller annan gång yttrade ovilja mot rummel-lifvet; — men huru han snart omigen störtade sig deruti, viljande stundom längre än någon annan fortsätta de nattliga utsväfningarna. Ehuru kommen för att begära den ryska prinsessans hand, inlät han sig dock i flere brottsliga kärleksäfventyr. Bland de åtskilliga frillora, utmärkte sig den såkallade favorit-sultaninnan. Hennes man hade blifvit dömd för underslef; men skyddades af hertigen och för hustruns skuld. Mötena hölls i början hos Bassewitz; men sedermera och med växande fräckhet besökte henne Karl Fredrik helt obesvärad och gaf till hennes ära fest efter fest. Alla motföreställningar, alla varningar blefvo slagna i vädret.

Hela uppträdet erinrar om Karl Fredriks far, och huru denne 1698 under frieriet till Hedvig Sofia uppförde sig på ett nästan lika stötande och oanständigt sätt [1].

I Moskwa väckte dessa oordningar mindre uppseende; ty de skilde sig föga från det lefnadssätt, folket sjelft, ja till och med hofvet förde; och ofta såg man stora skaror än adel, än borgerskap, deltaga i nattsvärmandet och i de till frillans ära tillställda festerna.

Under dåvarande brist på tidningar och på gemenskap länderna emellan, förblef detta hertigens uppförande länge en hemlighet för innevånarne i det vestliga Europa, äfven i Sverge; likväl icke för statsmännen, hvilka kände innehållet af de bref, som utrikes beskickningarna i Ryssland till sina hof hemsände.

1) 21. 71. 27. 49.

Medan hertigen på ofvannämnde sätt tillbragte sina dagar, blef till hans fördel och med godtrogen beräkning på hans ryska förbindelse följande plan uppgjord. Generalmajoren Gustaf Wilhelm Coyet, en duglig men i flere besynnerliga förhållanden invecklad person, begaf sig 1722 till Köpenhamn [1]) och uppgjorde tillsammans med en f. d. dansk amtman vid namn Paul Juel följande förslag. En ryssk flotta från Arkangel och ryska norrifrån infallande troppar skulle i förening med missnöjda norrmän taga Norrge, Ferröarna, Island och Grönland. Allt detta skulle i stället för Sleswig tillfalla den med storfurstinnan Anna förmälde Karl Fredrik [2]), hvilken genom sådana besittningar förstärkt, skulle så mycket lättare vinna Sverges krona [3]). Hertigen [4]) samt Bassewitz och Vellingk tyckas hafva känt den äfventyrliga planen [5]); likaså Gustaf Cronhielm. med hvilken Coyet förde vänskaplig brefvexling [6]), och någon oro spordes verkligen i de nordligaste nejderna. Men snart blef anläggningen upptäckt, Juel halshuggen, och Coyet för lifstiden insatt på Köpenhamns fästning, hvarest han afled 1730.

HOLSTEINSKA PARTIRÖRELSER VID RIKSDAGEN 1723.

Berättadt är, huru och af hvad orsaker konung Fredrik hade hos svenskarna sjunkit och till följe

1) Köpenhamns geheime ark. Acta Svecica. Ostermann till Coyet. Moskau d. 17 Sept. 1722.

2) Österr. min. br. d. 10 Mars 1723

3) Danska min. br. Febr. och Mars 1723.

4) Skoklost. Miscellan. 10. Major Hörling till hertig Karl Fredrik d. 26 Jan. 1723.

5) Danska min. br. Febr. och Mars 1723.

6) Köpenh. geheim. ark. Acta Svecica. Flere bref från G. Cronhielm till Coyet 1722. Franska min. br. d. 31 Jan. 1720.

deraf hertig Karl Fredrik stigit i anseende. Holsteinska partiet ville begagna så gynnande omständigheter. På tsarens uppmaning beslöt hertigen att till Stockholm affärda ett eget sändebud, för att i samråd med det ryska och vid den i Januari 1723 sammanträdande riksdagen bevaka holsteinska furstehusets fördelar. Till uppdraget valde hertigen Bassewitz. Tsaren lemnade penningar till bestridande af icke blott resan utan ock riksdags-utgifterna, mutorna. Det säges, att icke mindre än 50,000 dukater voro för sådant ändamål medförda [1]).

Beskickningen var på sätt och vis framkallad af konung Fredrik sjelf. Genom utländningarna Diemer och Campredon hade han, rådet ovetande, öppnat underhandlingar med hertigen och med tsaren, och bedt den förre affärda till Sverge ett sändebud, med hvilket öfverenskommelse om förlikning kunde träffas. Fredrik hade velat mottaga detsamma i början af hösten 1722 för att hinna uppgöra och undangöra hela denna kinkiga sak, innan ständerna sammanträdde; naturligtvis med beräkning, att sedermera blifva af holsteinska partiet obesvärad under sina vid samma riksdag tillämnade försök att vinna ökad magt. Men tsaren och hertigen läto, och troligtvis med flit, Bassewitz uppskjuta afresan så länge, att hans underhandling skulle komma att föras samtidigt med riksdagen. Fredrik blef misslynt; ty han förutsåg, att holsteinska och frihetspartierna skulle samsätta sig till hindrande af hans egna planer. Utan rådets hörande och tvärt emot Vellingks och Dükers varningar, lät han derföre till Finnland utfärda befallning om att hejda Bassewitz på resan, och att till Stockholm skicka afskrifter af hans papper m. m. Snart dock inseende vådan af ett så olagligt tilltag och fruktande följderna, vände han sig till rådet,

1) Österr. min. br. d. 20 Jan. 1723.

yppade hela förhållandet, så väl den föregående underhandlingen som det till Finnland nu affärdade budskapet, och frågade, om ej Bassewitz kunde från riket utestängas. Rådsherrarna blefvo missnöjda både med den bakom deras rygg förda underhandlingen, och med det på en gång sjelfrådiga och sjelfmotsägande sätt, hvarpå Fredrik den samma afbröt. Troligt är ock, att de icke ogerna sågo holsteinska sändebudets ankomst, såsom ännu ett band på hofpartiet. De förklarade ock, att emedan konungen sjelf gifvit anledning till holsteinska beskickningen, kunde denna omöjligen tillbakavisas, och Bassewitz anlände till Stockholm ungefär vid samma tid, som riksdagen 1723 öppnades.

Omtalad är den oenighet, som under hela detta riksmöte rådde mellan hofvet å ena samt rådet och ständerna å andra sidan; mest till följe af konungens sträfvande efter ökad magt. Oviljan mot Fredrik alstrade välvilja mot Karl Fredrik, och på denne sednares sida ställde sig icke blott holsteinarna utan ock frihetsmännen för att genom honom afskrämma Fredrik från alla djerfvare försök.

Vid ankomsten till Stockholm anhöll Bassewitz om företräde hos både konungen och drottningen; men ingendera ville dertill lemna sitt bifall. Den eljest medgörlige Fredrik visade sig denna gång mycket förgrymmad. När Vellingk bad honom ingå förlikning med hertigen, skall han hafva svarat: *häldre vill jag massakreras* [1]. Under enskildt samtal sökte rådsherrarna visa både konungen och drottningen, huru oförsigtigt och orätt det vore att vägra företräde åt det sändebud, hvars hitresa man sjelf föranledt; men förgäfves. Hela rådet, anfördt af Gustaf Cronhielm, uppvaktade konungen för att formligen framställa samma åsigt, men lika fåfängt [2]. Saken hänsköts då

1) Österr. min. br d. 20 Jan. 1723.

2) Österr. min. br. d. 10 Mars 1723.

till Hemliga Utskottet, hvilket gillade rådets åsigt. Äfven de tre högre ståndens talemän infunno sig hos Fredrik och bådo honom bifalla för att, som det hette, undvika en uppmaning från sjelfva ständerna; men ännu förgäfves. Innan nämnde förtviflade utväg tillgreps, gjorde man dock ett sista försök. Talemännen skulle om igen och med samma uppdrag som förut infinna sig hos konungen, nu dock medförande ett af Karl Gustaf Tessin uppsatt tal, hvilket borde för Fredrik uppläsas, i händelse han äfven denna gång vägrade. Han vägrade — och talet upplästes. Deri förekommo följande ord. *När välgrundade råd blifva obevekligen förkastade, då öfvas verkligen en del af envåldet och just skadligaste stycket deraf. Utan råds råde är en underhandling begynd och en underhandlare hitskyndad; men mot råds råde blifver han nu utestängd. Det första har man hittills med skyldig vördnad gått stillatigande förbi, men vid det sednare har man ej kunnat dölja sitt bekymmer för de äfventyr, som på sådant sätt kunna föranledas. Hela fäderneslandet sättes i fruktan och fara för utrikes fiender och invärtes villervalla. Ty i händelse konungens ed brytes, regeringsordningen rubbas och enighetsbandet lossas, då kan till rikets största bedröfvelse och ofärd hela verkets lagliga gång afstanna eller i oordning förfalla.* Sedan talet var ändadt, stod konungen en stund svarslös. Slutligen yttrade han några ord, *om den ringa benägenhet och ömhet, som på denna riksdag blifvit honom visad och begärde uppskof* m. m. Men efter två dagars besinning fann han rådligast gifva vika och underrättade Hemliga Utskottet derom i ett bref af följande lydelse. *Vi kasta oss med all nåd och titlförsigt i riksens ständers armar, samt bifalla det begärda företrädet, oaktadt alla våra betänkligheter, och endast för att ådagalägga vårt nådiga uppsåt att i alla delar förena oss med de rådslag och författningar, som riksens ständer pröfvat nödiga och nyttiga.* Så konungen; men att beveka

drottningen, det var omöjligt [1]); och man lät henne för tillfället hafva sin vilja i fred.

Emellertid blef hertigens anhållan om tittel af *konglig höghet* framlemnad, och i laglig ordning föremål för ständernas öfverläggningar, hvarvid äfven bönder intogos i Hemliga Utskottet. Tillika började Bassewitz hålla öppen taffel för en hvar, som ville infinna sig, och man såg der stora skaror af riksdagarnas vanliga lösdrifvare och snyltgäster. Med frikostig hand och mun utdelade han befordringslöften och penningesummor samt omtalade, huru konung Fredrik hade om nämnde tittel gifvit hertigen halft löfte, ehuru det numera icke erkändes; — huru hertigen skulle blifva måg hos den mägtige tsaren; — huru hans brud, den sköna prinsessan Anna, skulle antaga lutherska läran [2]); — huru hon skulle, som hemgift medföra Liffland och Estland o. s. v. Likasom ofta under dessa holsteinska rörelser, åberopade man till fördel för hertig Karl Fredrik 5 Mos. 17: 15, der det heter: *du skall en af dina bröder sätta öfver dig för konung: du kan icke sätta en främmande öfver dig, den icke din broder är.* Man talade ytterligare om den vänlighet, de välgerningar, hertigen hade i Moskwa bevisat svenska fångar, och Fersen, hvilken tyckes redan nu hafva varit af Holstein vunnen, tillät sig att i strid mot all sanning berömma hertigen, hans arbetsamhet, hans likgilltighet för nöjen, hans stora inflytande hos tsaren o. s. v. Många trodde dessa ord; andra leddes af kärlek till det gamla konungahuset, och man berättade, huru allmogen mångenstädes frågade, om ej hertig Karl Fredrik *snart skulle blifva konung?* — I samma mån dennes utsigter ljusnade, begynte Vellingk jemnka sig från hessiska till holsteinska sidan;

---

1) Franska min. br. d. 3 Mars 1723.

2) Österr. min. br. d. 7 Maj 1722.

och man hörde honom påstå, att Fredrik vore allt för svag och *opålitlig, att kunna taga envåldsmagten* [1]. Denne märkte omsadlingen, häldst den påpekades af Vellingks ovänner Horn, Taube och De la Gardie [2], och oviljan mot den fordne gunstlingen gick snart så långt, att konungen en gång utbrast: *ni är ett svenskt riksråd; men talar, som vore ni ett ryssk*t [3]. Vellingk blef numera också den, som ledde holsteinska partiet; emedan Bassewitz ansågs genom häftighet och lättsinne mindre användbar.

Med detta parti, det kallades den tiden *Ducalisterna* [4], ingingo frihetsmännen, de så kallade *Patrioterna* [5] en förening, dock ej längre utsträckt än till gemensamt motarbetande af den ökade konungamagt, de så kallade *Rojalisterna* [6] sökte införa.

Hertigens anhållan om besagde tittel blef emellertid hos rådet, utskottet och ständerna föredragen och tillstyrkt; ehuru hofvet ifrigt densamma motarbetade. När ingen ting annat ville hjelpa, blefvo de 3 [7] högre ståndens talemän kl. 6 en sommarmorgon utkallade till Karlberg, hvarest konungen och drottningen öfverantvardade dem sina i ämnet till ständerna uppsatta bref [8]. Dessa blefvo framlemnade och lästa. Den förre klagade, att man visat honom vanvördnad, gjort honom ogrundade beskyllningar, förtegat hans motskäl m. m. *Men*, hette det vidare, *konungen förság sig till den trohet, som blifvit honom och hans gemål svuren, och hoppades således, att ständerna icke skulle samtycka till någonting, som vore för riket våd-*

---

1) Franska min. br. d. 27 Aug. 1723
2) Preuss. min. br. Jan. 1727.
3) Danska min. br. d. 14 Aug. 1723.
4) De hertigliga.
5) Fosterlandsvännerna.
6) De konungska.
7) Enligt andra källor har äfven bondeståndets taleman deltagit i färden.
8) Kongl. Bibl. Ehrencrona 1720 års riksdag. Handskrift.

ligt. I drottningens bref lästes följande rader. *Som jag förnummit, att man kunde gifva hertigen tittel af kongl. höghet, alltså declarerar jag härmed att det nu eller aldrig dertill consenteras kan, ithy suiten deraf är allt för prejudicerlig, som för detta rike i framtiden kunde vara och jag med min gemål konungen, icke vilje vara skyldige till den olyckan, som dem en gång månde tillstöta. — — Vi förmode, att undersåterne ej tänka sätta någon pretendent bredvid oss, att oroa dem och oss med allahanda intriger. Hvilket allt kan införas i riksprotokollet.* Berörde skrifvelser blefvo dock fruktlösa. Rådet och ständerna voro i denna punkt eniga och envisa; och strax, efter sammanträdet på Karlberg infunno sig i rådskammaren ståndens talemän, i hvilkas närvaro rådsherrarna framställde för Fredrik de skäl, ständerna haft till sitt fattade beslut [1]). Nu ändtligen, och uppskrämd af hvarjehanda företeelser, gaf konungen vika [2]), och beviljade den ifrågavarande titteln; och kort derefter hördes han med vanlig ombytlighet tala väl om hertigen, gilla dennes resa till Ryssland samt lofva att hos drottningen utverka äfven hennes bifall [3]).

Men ett sådant löfte var lättare att gifva än att hålla, och på länge mägtade hvarken konung, råd eller ständer komma med henne till rätta. Stelheten understöddes, sade man, dels af gamla landtgrefven, hvilken sökte åt hessiska huset bibehålla någon utsigt till svensk tronföljd; dels af Emerentia Düben, hvilken, ville på sonen, hertigen, hämnas det förakt, modren, Hedvig Sofia, fordom visat [4]). Troligt är dock, att mer än dessa personer och deras möjliga uppmaningar, har Ulrika Eleonoras eget lynne verkat. De uppträden och slitningar, som häraf föranleddes,

1) Kongl. Bibl. Ehrencrona 1720 års riksdag. Handskrift.

2) Franska min. br. d. 7 Juli 1723.

3) Österr. min. br. d. 14 Juli 1723.

4) Franska min. br. d. 21 Sept. 1723.

voro besynnerliga nog. För att beveka drottningen till bistånd gjorde Fredrik enligt löfte, hvad han kunde, hvarförutan rådet anhöll att för dylikt ändamå få hos henne aflägga sin uppvaktning. Men förebärande sjukdom, afböjde hon deras besök, lade sig i stället till sängs och gret; men vidhöll sitt *nej!* envist och orubbligt. *Eders Durchlaucht*, skref hon till gamle landtgrefven, *må vara öfvertygad om, att vi aldrig bifalla till sådana höga tittlar, som man ej har rätt att antaga.* Och en annan gång: *vi gilla icke hans majestäts* (Fredriks) *och hans ministrars uppförande. Jag åtminstone ger aldrig hertigen den ogrundade och påstådda titteln; det må nu komma hvad som häldst.* Detta allt sommaren 1723. Man lemnade tills vidare hennes person i fred, och hennes till ständerna aflåtna bref obesvaradt. Men fram på hösten ville hon förbjuda Bassewitz icke blott hofvet utan ock skådespelet, och vägrade bevista det sednares föreställningar, så framt hon der finge se holsteinska sändebudet [1]). Till följe af denna och dylika åtgerder blef ändtligen på hennes förut omtalade bref ett svar skickadt, innehåilande allvarliga dock ej stötande ordalag. Rådsherrarna ville omigen infinna sig för att göra underdåniga framställningar och medla försoning, men drottningen flydde omigen till sängen och tårarna. Sjelfva ständerna bådo henne beqväma sig att gifva hertigen den ifrågavarande titteln [2]), men förgäfves. Horn skickade ytterligare den helsningen, att folkets ombud icke kunde annat än med obehag förnimma ett sådant hennes uppförande [3]). Men ej heller detta hjelpte. Ännu i Augusti 1724 förklarade hon sig icke kunna begå den *fegheten* [4]) att taga emot sändebud från hertigen, så länge denne begagnade titteln af

1) Franska min. br. d. 21 Sept. 1723.

2) Kongl. Bibl. Ehrencrona 1720 års riksdag. Handskrift.

3) Franska min. br. d. 3 Nov. 1723.

4) Lacheté.

kongl. höghet [1]). *Jag gör det ej*, skref hon till rådet, *det må nu komma hvilka konjunkturer som häldst* [2]).

Vi återgå nu med vår berättelse till riksdagen 1723.

För rätt ifriga holsteinare var beviljandet af nämnde tittel på långt när icke nog. Vid upprymdare sinnesstämning lät Bassewitz undfalla sig hvarjehanda hotelser. *Menen i svenskar*, sade han, *menen i att vi låta afspisa oss med edra tomma tittlar? Nej! Tsaren och min herre komma hit med en flotta; och då gå vi icke härifrån, förr än hertigen blifvit förklarad tronföljare.* I Juli 1723 kom verkligen nämnde flotta, och den ganska stark och tillika förande både tsaren och hertigen ombord. Den nalkades svenska kusterna, och en gång till blotta tolf mils afstånd från Stockholm. Tillika hade mycket ryska penningar blifvit vid riksdagen utdelade [3]); man sade genom Stael von Holstein ej mindre än 12,000 pund sterling. Bassewitz och hans lifliga inbillningskraft kommo i brusande rörelse. Han skref och beskref för hertigen, huru deras parti vore för närvarande så starkt, att, i händelse hertigen visade sig, skulle det genast sätta Sverges spira i hans hand. Karl Fredrik dolde brefvet för tsaren, och gaf Bassewitz följande vackra svar. *En dylik medelst inbördes krig tillvägabragt statshvälfning skulle fulländа förstöringen af mitt redan under långvariga fejder utmerglade fädernesland. Häldre vill jag aldrig bära Sverges krona, än köpa henne till sådant pris; och jag är derföre nöjd med erhållande af tronföljden, och förbjuder eder att fordra någonting derutöfver. I skolen och bränna detta bref, utan att visa det för någon; ty om de*

1) Österr. min. br. d. 24 Maj 1724 berättar dock, att Bassewitz då erhållit afskeds-audiens hos Ulrika Eleonora. Det måtte vara ett misstag.

2) Riksark. Ulrika Eleonoras bref till rådet d. 8 Juli 1724.

3) Franska min. br. d. 15 Sept. 1723.

otacksamma svenskarna få se, huru svag jag är för dem, skola de missbruka min godhet. Det oaktadt gick Bassewitz till Horn och uppvisade för honom brefvet sägande: *lären eder, min grefve, känna den prins, hvilken i vanrykten och förföljen. Viljen i verkligen drifva honom till ytterligheter?* hvarefter han vid det på bordet stående ljuset lät papperet brinna till aska. Horn blef rörd och lofvade hertigen sitt bistånd. Detta bref och detta uppträde hafva ofta blifvit till Karl Fredriks ära åberopadt och med skäl, ifall nämligen berättelsen i allo öfverensstämmer med sanningen. Men först och främst är dess sagesman ingen annan än Bassewitz, hvars opålitliga och i denna sak partiska tänkesätt äro bekanta. Sjelfva brefvet kan ock betraktas, som ett hertigens försök att af nöden göra en dygd. Utsigterna för ett väpnadt angrepp mot Sverge voro nämligen icke på långt när så lysande, som Bassewitz dem förespeglat. Tsarens flotta var visserligen stark, men icke nog för att genomdrifva ifrågavarande statshvälfning, häldst England förbundit sig att vid hvarje dylikt försök uppträda till konung Fredriks hjelp. Oenighet i Sverge förefanns väl ock, men denna gång näppeligen så häftig, så förblindad, att något större parti skulle till sitt stöd velat inkalla ryska hjelptroppar. Åtskilliga tankar ditåt omtalades väl stundom; men på samma gång äfven den förmodan, att vid ducalisternas första försök till någonting dylikt, skulle frihetsvännerna och säkert äfven många holsteinare öfvergå till hofvets sida. Dessutom började just vid samma tid en ny och vigtig omständighet framträda, nämligen ryska statsmännens delning i två olika partier. Det ena, det dynastiska, under Katarina och hennes medhjelpare, ville anstränga alla krafter för att understödja kejsareparets tillämnade måg. Det andra, patrioterna, under Bestucheff m. fl. ville ej för främjandet af dylika personliga planer spilla Rysslands för andra och vigtigare ändamål behöfliga krafter. Till sednare åsigten tyckes tsaren

sjelf hafva lutat. Sverge hade ock vid ifrågavarande tid smickrat hans stolthet genom att erkänna den tittel af kejsare, han nyligen antagit. Efter någon kryssning utanför svenska kusten, lät han ock sin flotta återvända till Ryssland.

Att med våld uppsätta Karl Fredrik på Sverges tron kom således den gången icke i fråga. Bassewitz och Bestucheff i förening begärde deremot att tronföljden skulle åt samme furste tillerkännas. Detta Rysslands försök att blanda sig i Sverges inre angelägenheter väckte både harm och oro. Man ville ej bifalla, men man vågade ej heller neka. Slutet blef, att ständerna åt hertigen anslogo från och med 1723 ett årsunderhåll af 50,000 dal. s. m. [1]) och med hänsyn till tronföljden afläts genom konungen ett obestämdt svar af ungefär följande innehåll. *Hans majestät hade förmärkt, huru som rikets ständer, jemnte oföränderlig trohet mot begge deras majestäter, likaledes visat sig för hans kongl. höghet hertigens person så benägna, att, när efter den Högstes skickelse tronledighet uppstår, hans kongl. höghet vid det fria val, som ständerna sig förbehållit, skall finna verkan af den ömhet, de för honom hysa; hvarvid de lära besynnerligen fästa afseende derpå, huruvida hans kongl. höghet sig emellertid på sådant sätt förhåller, som kan lända till deras majestäters och rikets bästa och nöje, hvarigenom hans kongl. höghet ju kan sägas ega till Sverges tron mer förhoppning än någon annan; en förhoppning, grundad på alla svenskars sinnelag samt beständiga högaktning för det gustavianska blodet.* Ofvanstående villkor, bestod enligt en utförligare uppsats deruti, *att hertigen icke skulle förorsaka oenighet i landet, icke oroa kongl. majestäts*

---

1) Några säga, att redan riksdagen 1720 gifvit honom ett anslag. Men i Statskontorets arkiv, Bokslutskontorets räkningar samt i Dispositionerna finnes intet åt honom före 1723 utbetalt årsunderhåll.

regering. ej heller göra någon ändring i rikets grundlagar o. s. v. Målets utgång var ett verk i synnerhet af Arvid Horn, hvilken hindrade hvarje ytterlighet, hvarje bestämdt svar, vare sig bifall eller afslag, anseende för riket och den nya statsförfattningen tryggast, om ständerna också i detta mål hade sina händer så obundna som möjligt.

Så slutade striden mellan hessiska och holsteinska partierna år 1723. Vi hafva berättat, huru Karl Gustaf Tessin tilldelat mycket beröm åt denna riksdag såsom den yppersta bland de under frihetstiden hållna. Det kan dock icke nekas, att i behandlingen af så väl magtutvidgnings-planerna som holsteinska anspråken hafva rådet och ständerna stundom ådagalaggt mot konung Fredrik en ogenhet, en retsamhet, hvilken såsom en följd af hans eget än klandervärdare uppförande visserligen kan urskuldas, dock ingalunda berömmas.

Genom den gifna titteln af kongl. höghet samt genom den gifna förhoppningen om blifvande tronföljd, hade emellertid en närmare och formlig förbindelse blifvit knuten mellan å ena sidan hertigen och å den andra Sverges folk, rike och konungahus. Från denna tid kunde alltså hertigens anhängare mer obehindradt än förut ådagalägga sin tillgifvenhet för hans person. Kort härefter såg man ock en son af Gustaf Cronhielm och en brorson af Josias Cederhielm antaga Karl Fredriks tjenst i egenskap af hans sändebud, den förre i Regensburg den sednare i Paris [1]).

Emellertid ville tsaren än mer vidga och betrygga hertigens förhoppningar. I händelse af Fredriks dödsfall borde, som vi minnas, kronan åter tillfalla Ulrika Eleonora. Peter fordrade nu, att sist-

1) Danska min. br. d. 27 Maj 1724. Österr. min br d. 10 Jan. 1724.

nämnde furstinna skulle utfästa sig att i slik händelse afstå samma krona åt Karl Fredrik, likasom hon förut afstått den åt Fredrik. Men hon vägrade helt tvärt, sägande: *hvad jag med Guds bistånd gjort för min hjertälskeliga gemål, det är jag icke skyldig att göra för någon annan.* Hon var fortfarande mot systersonen så fiendtlig och mot gemålen så kärleksfull, att hon gjorde allt för att till den förres utestängande framhjelpa den sednares slägtingar, eller vårt »*hessiska hus*», som hon med sammansmältande känsla kallade dem. Sommaren 1724 lät hon på hofvets slott borttaga alla porträtt af den hatade medtäflaren [1]. Horn, Vellingk och Nicodemus Tessin, hvilka mer eller mindre gynnat dennes anspråk, ville hon hösten 1724 nödvändigt skilja från deras befattningar, för att, som hon sade, sålunda göra sig af med *den gamla holsteinska ligan.*

KARL FREDRIKS FÖRLOFNING MED STORFURSTINNAN ANNA.

Oaktadt ofvannämnde i Sverge hafda framgångar, blef hertigen i hänsigt till rysska frieriet stående på samma punkt som förut; med utsigterna lika dunkla och tsarens uppförande lika obestämdt, lika gåtlikt. Ofta talade Peter om Karl Fredrik såsom blifvande måg. Ofta, och i synnerhet under dryckeslagen, såg man honom, som berättadt är, klappa och smeka hertigen, kyssa honom på mun, panna, nacke, hjessa samt enligt tidens sätt att skämta, rycka honom peruken från hufvudet o. s. v. Huru han också efter riksdagen 1723 sökte främja hertigens svenska tronföljd, är likaledes berättadt. Men så snart det blef fråga om verkligt mågskap, om verklig förlofning, drog han sig tillbaka i ogenomträngligt mörker; skyllande stundom på från-

---

1) Franska min. br. d. 21 Juni (Dec.?) 1724.

varo af kärlek både hos Karl Fredrik och hos Anna; stundom på svenska lagarna, enligt hvilka, såsom det 1719 hände, rättigheten till tronföljd ansågs förlorad, om tronföljaren hade utan ständernas bifall, ingått äktenskap. England och Frankrike befarade ock, att i händelse af Karl Fredriks förmälning med Anna, kunde vid en hastig vändning Sverge och Ryssland blifva förenade till en för jemnvigten i Europa vådlig magt. Giftermålet blef derföre af besagde stater motarbetadt, äfven genom att förespegla ett dylikt mellan samma storfurstinna och Frankrikes unga konung, Ludvig den femtonde. En tid talades verkligen om någonting dylikt, och att hertig Karl Fredrik skulle i stället erhålla Elisabet, för hvilken han troddes hysa mera tycke. Stundom skylldes uppskofvet på hertigens oordentliga lefnadssätt, hvilket likväl icke borde stöta ryska hofvet; emedan tsaren sjelf och de flesta herrarna i hans omgifning voro i detta hänseende lika tadelvärda. Men när mellan utsväfningarna Peter rörde sig med kraftig verksamhet, låg hertigen försänkt i en dvala, som måste misshaga den driftige tsaren. Också funnos många, som numera trodde, det hertigen aldrig skulle få någon bland storfurstinnorna till äkta [1]. Under denna ovisshet förflöto året 1723 och största delen af 1724.

Peters dröjsmål och obeslutsamhet torde hafva härrört också från en annan, från följande orsak. Rättigheten att nämna tronföljare hade blifvit åt honom öfverlemnad; och på detta val berodde till stor del upprätthållandet och framgången af den Rysslands omskapning, han påbegynt. Ingen rätt passande tronföljare fanns att tillgå, och valet tyckes hafva vägt mellan antingen sonsonen af första giftet, den nioåriga Peter Alexiewitch eller dottern af andra giftet, den merbemälte storfurstinnan Anna, eller och tsarin-

---

1) Riks-ark. Cedercreutz mem. bref från Petersburg d. 19 Apr. 1723.

nan, den fordna liffländska tjenstepigan Katarina. Det tycktes dock som den sistnämnda haft bästa utsigterna. I Maj 1724 lät Peter högtidligen kröna henne till kejsarinna; och uttalade dervid betydelsefulla ord t. ex. *om kröningen, såsom innebärande icke blott en högtidlighet utan ock ett berättigande; — om Katarinas förtjenst att vid Pruth hafva räddat Peter och Ryssland; — om hennes der förvärfvade anspråk på styrelsen öfver samma land; — om hennes stora förmåga dertill* o. s. v. [1])

Hösten samma år, och sedan Peter blifvit mer och mer sjuklig, trodde han sig hafva gjort den nedslående upptäckten, att just denna Katarina var dock som gemål honom otrogen och underhöll brottslig förbindelse med en sin kammarherre vid namn Mons. Peter ville ej genom utförlig rättegång och hela det misstänkta förhållandets framdragande nedsätta sina snart faderlösa barns moder, och sålunda kanske bereda deras eget framtida fall. Mons blef visserligen anklagad, dömd och afrättad; men för mutor och försnillning. Många kände dock verkliga orsaken.

Måhända har bemälte uppträde i någon mån föranledt det beslut, Peter kort derefter fattade; nämligen att bifalla förlofningen mellan Anna och Karl Fredrik. Som efterträdare kunde eller ville han måhända ej mer räkna på sin gemål, och sonsonen var för ung. Anna, den högtbegåfvade och högtälskade dottren, tycktes mer än de båda andra skicklig att upprätthålla hans nya skapelse. Någon annan furstlig friare än Karl Fredrik hade ej heller anmält sig, och Peter biföll.

Och Anna! Hon kände ganska väl hertigens både obetydlighet och laster, och hyste för hans person ingen varmare tillgifvenhet. Men fördelaktigare anbud hade icke blifvit gjordt, och skulle efter fadrens snart förestående död än mindre göras. Hvad det

---

1) Allt enligt berättelse af H. F. Bassewitz.

oordentliga lefnadssättet angick, så visste hon knappt af något bättre; hafvande uppväxt tillsammans med en far, en mor, ett hof, som alla sölade sig i ungefär samma råa utsväfningar. Enligt sägen skall den allmänna osedligheten hafva kastat stänkfläckar äfven på hennes egen person. Alltnog; också hon biföll. I November 1724 blef förlofningen med högtidlighet afslutad. Man ville också märka, huru Peter sedermera sökte i regeringsärenderna undervisa och inöfva de båda nyförlofvade, likasom hade han bestämt dem till efterträdare.

Underrättelsen om nämnde tilldragelse föranledde i Sverge mycket olika känslor. Holsteinska partiet jublade högt. Bestucheff gaf flere festmåltider [1]), och Arvid Horn firade med ett stort gästabud sin fordne lärjunges framgång [2]). Hofvet hyste helt andra känslor. Fredrik mottog visserligen det holsteinska sändebud, som formligen frambar underrättelsen; men när man ville öfvertala Ulrika Eleonora att göra likaledes, lade hon sig till sängs. Slutligen, och efter mycket jemnkande, lofvade hon lemna sändebudet företräde; dock med villkor, att allt skulle afhandlas muntligen och så, att de för henne obehagliga tittlarna undvekes. Detta blef ock iakttaget. Men Ulrika Eleonora var så upprörd, att, när hon skulle framsäga det öfverenskomna svaret, stod henne gråten i halsen; och knappt var allt slutadt, förr än hon tervände till sina rum och till sängen [3]). Omständigheternas magt är dock stor. Någon tid derefter blef hon ändtligen af Arvid Horn öfvertalad att gifva Karl Fredrik den länge vägrade titteln [4]) och till och med att bevärdiga honom med ett bref,

1) Danska min. br. Dec. 1724.

2) Österr. min. br. d. 3 Jan. 1725.

3) Danska, Franska och Österr. min. br. Dec. 1724.

4) Österr. min. br. d. 17 Jan. 1725. Andra säga, att det icke var Horn, som utverkade denna förändring.

innehållande formliga lyckönskningar. [1]). I hjertat fortlefde dock de gamla känslorna. Några veckor efteråt uppsatte hon ett nytt testamente, hvaruti beklagades, att hertigen *tvärtemot Ulrika Eleonoras varningar förlofvat sig med tsarens oäkta dotter. Vi*, sade hon, *vi för vår del drifvas af vårt trånga samvete, att sådant ogilla*. I ett sednare tillägg förklarade hon hertigen hafva genom denna förlofning än mer *förverkat sin arfsrätt till svenska kronan, ja till Ulrika Eleonoras qvarlåtenskap, hvilken borde tillfalla Fredrik och dennes slägtingar* m. m. [2]).

Sistnämnde konung tog saken lika djupt, men på annat sätt. Vetande sig hafva förlorat svenskarnas kärlek, fruktade han att förlora äfven deras krona; och skall emellanåt hafva ämnat utbyta Sverge mot Holstein, Oldenburg och Delmenhorst. Faran var likväl icke så stor. England förnyade sina anbud om kraftigt bistånd. Sjelfva förlofningen med ryska storfurstinnan var väl för hertigens planer på Sverge i många fall fördelaktig, i andra dock motsatsen. Den väckte ovilja hos presterskapet och hos de renläriga lutheranerna, hvilka fruktade en drottning af grekisk bekännelse; likaså hos det allmänt utbredda tänkesätt, som ej kunde förlika sig med en ryssk furstinna på Sverges tron. Man hörde frihetsmän, t. ex. Konrad Ribbing, fröjda sig åt nämnda förlofning just derföre, att den skulle mellan Karl Fredrik och Sverges krona lägga ett oöfverstigligt hinder.

KARL FREDRIKS FÖRMÄLNING MED STORFURSTINNAN ANNA.

Ehuru varnad genom ständigt ökad sjuklighet, blef dock Peter af döden och af en föregående mållöshet

---

1) Riksark. Bref till Ulrika Eleonora. Ulrika Eleonora till Karl Fredrik d. 18 Dec. 1724.

2) Kongl. Bibl. Mscpt. Ulrika Eleonoras testamente d. 18 Jan. 1725.

så öfverraskad, att han icke förmådde tillkännagifva sin önskan i afseende på efterträdare. Katarina blef dock genast och utan motstånd dertill antagen. En bland hennes första och angelägnaste omsorger var att till verkställighet bringa sina ofta omtalade, nu öfver elfva år hysta önskningar angående Karl Fredrik och Anna. Som bevekelsegrunder gissade man ena gången på fåfänga, modren skulle bära Rysslands, dottern Sverges krona; stundom på försigtighet, nämligen den beräkningen, att för händelse af uppror i Ryssland, hafva en angenäm och säker tillflyktsort i Sverge [1]. Med holsteinska partiets ledare i sistnämnde land knöt hon genast hemliga förbindelser [2]; men lät också öppet tillkännagifva, att hon ämnade som eget barn understödja den enligt hennes ord *orättvist förtryckte* hertigen [3]. Till främjande af dennes fördel blefvo nu och framdeles åtskilliga förslag bragta å bana. Ett var att skaffa honom hertigdömet Kurland, hvilket dock i anseende till innevånarnes ovilja misslyckades; — ett annat, att skaffa honom värdigheten af kurfurste, måste likaledes öfvergifvas. Enligt ett tredje ville Katarina betrakta de under Peters regering eröfrade landskapen Ingerman-, Est- och Liffland som en slags kejsarehusets enskilda tillhörighet, och derföre lemna dem som brudskatter åt storfurstinnorna, Estland åt Elisabet, Liffland åt Anna; det sistnämnde som den lockbit, hvilken skulle förmå svenskarne att till tronföljare välja Annas blifvande gemål. För att vänja ryssarna vid en dylik åsigt, ville hon genast till sin handkassa taga alla från besagde eröfringar flytande inkomster [4];

1) Franska min. br. Mémoire för franska sändebudet Anthouard.
2) Danska min. br. d. 2 Febr. 1726.
3) Franska min. br. d. 6 Mars 1725.
4) Österr. min. br. d. 12 Juli 1726. Brokind. Mscpt. rör.

och för den händelse, ryssarnas missnöje öfver både det ena och andra skulle, som man befarade, blifva allt för hotande, borde en svensk här af 10,000 man förläggas i östra Finnland och der på kejsarinnans enskilda bekostnad underhållas, för att kunna genast, om så behöfdes, komma henne till hjelp. Intet bland dessa äfventyrliga förslag kunde bringas till verkställighet. Men hvad Katarina mägtade för sin skyddling åstadkomma, det skedde. Planerna att återförskaffa honom det hertigliga Slesvig och den svenska tronföljden framträdde, som sagdt är, genast och skola i det följande ytterligare omtalas. Han insattes tillika som främste mannen i ryska rådkammaren; ehuru dertill föga användbar. Han hade nämligen icke inhemtat landets språk, fastän derstädes bosatt nu på femte året, och det med sådana planer och utsigter, som läsaren lärt känna. Personliga anseendet var ock ringa, och den enskilda hushållningen dessutom vanvårdad till den grad, att han hade stora obetalda räkningar hos både bagare och slagtare; men förtroende hos ingen. Att storfurstinnan skulle med en sådan af henne aldrig älskad make blifva lycklig, dertill fanns föga utsigt. Det oaktadt yrkade tsarinnan på förmälning. Statskonsten och ärelystnaden gingo sin bana fram, obekymrade om det hjerta, som krossades under deras fötter. I Maj 1725 firades det högtidliga bröllopet. Redan några veckor derefter hördes Anna under ymniga tårar inför sin mor klaga öfver Karl Fredrik; huru han underhöll förbindelsen med fordna frillor; huru han, stolt öfver sitt gamla fursteblod, tyckte sig hafva genom förmälningen gjort Anna en stor ära; huru han bemötte henne med förakt och aflägsnade hennes trognaste vänner o. s. v. Hertigens öfvermod hade växt ända derhän, att han ådagalade en stötande likgilltighet

---

Sv. Hist. Fol. 9. Mémoire conten. anecdotes de la diète en Suède 1742.

mot ryska tronföljaren, sedermera blifvande Peter den 2:e, till och med någon gång mot Katarina sjelf. Menschikow, hvilken fruktat i honom en medtäflare, fick härigenom vunnet spel. Å ena sidan retade han kejsarinnan, och å den andra mutade han rådgifvaren Bassewitz, och ledde så holsteinska hofvets företag efter sina afsigter.

I Sverge förorsakade Peters död mycken uppståndelse. Vid första budskapet derom visade Fredrik en opassande glädje, och inbillade sig nu mera vara tryggad mot alla vådor från ryska sidan; ja till och med, kunna återtaga en stor del af de förlorade landskapen. *Nu*, sade han till Düker, *nu skola vi genast marchera.* Düker svarade: *men hvar taga skepp, mynt och munförråd?* Fredrik mente dock sådant lätt nog kunna anskaffas, och att nu vore rätta tillfället att tukta holsteinarna och återupprätta Sverges magt [1]. Hettan afkyldes dock, när man post efter post fick höra, att Katarina utan motstånd bestigit Rysslands tron, och att hon just ämnade begagna sin nyvunna magt till kraftigt befrämjande af Karl Fredriks anspråk; och att således genom Peters död faran för Fredrik blifvit snarare ökad än minskad.

På vanligt sätt och af vanliga orsaker kom äfven Ulrika Eleonora i val och qval. Om sitt uppstigande på tronen tillskickade Katarina henne en formlig skrifvelse, undertecknad med orden: *eders majestäts trogna vän och syster.* Att vexla så förtroliga namn med en fiende och i synnerhet med en sådan personlighet som Katarina kändes i hög grad motbjudande för Ulrika Eleonoras rena sinne och stolta konungablod. Slutligen fick dock sändebudet företräde. Hon afhörde då dess tal och mottog dess bref; men utan att besvara det förra eller se på det sednare, hvilket hon med en likgilltig åtbörd öfverlemnade

1) Franska och Österr. min. br. Febr. och Mars 1725.

åt statssekreteraren Höpken, samt återvände till sina rum [1]). På ungefär samma sätt gick det till, när hon kort derefter mottog underrättelsen om Karl Fredriks förmälning [2]).

Kejsarinnans först uppgjorda plan rörande holsteinska angelägenheterna var följande. Ryssland i förening med Österrike, om möjligt också med Sverge, skulle tvinga Danmark att åt Karl Fredrik återgifva dennes andel i Slesvig, för hvilket ändamål en rysk flotta, som 1725 visade sig på Östersjön, borde understödjas af den svenska. Tillika ämnade man öfvertala Sverge att formligen erkänna Karl Fredrik som tronföljare [3]). För att vinna sistnämnde mål användes hvarjehanda medel. Först och främst smicker för Ulrika Eleonora. Katarina låtsade okunnighet om hennes ådagalaggda motvilja; — talade med aktning om hennes egenskaper; — föreslog flere gånger och med uttryck af vördnad hennes skål, och lät stundom förstå, att svenska konungamagten borde ökas, och att Karl Fredrik, utnämnd till svensk tronföljare, skulle dertill bidraga; hvarjemnte och sistnämnde furste firade samma drottnings födelsedag medelst en stor af ryssarna bevistad högtidlighet. Man smickrade ock svenska folket, genom beröm öfver dess egenskaper, genom höga ordnar åt dess sändebud, genom löften om stora penningeunderstöd åt dess statskassa och genom framskymtande utsigter att med och genom Karl Fredrik och Anna återfå Wiborg eller Estland eller Liffland [4]). Utförlig beskrifning om högtidligheterna vid nämnde furstepars förmälning blef ock på svenska språket tryckt och jemnte berättelse om den stora hemgiften utspridd,

1) Danska min. br. d. 10 Mars 1725.
2) Österr. min. br. d. 27 Juni 1725.
3) Österr. min. br. Apr.—Juni 1725.
4) Franska min. br. d. 17 Okt. 1725. Österr. min. br. d. 13 Juni 1725. Riksark. Svenska sändebudet Cedercreutz's bref från Petersburg d. 24 Febr. 1725.

för att stämma tänkesättet till holsteinska partiets fördel. Nu såsom ofta låg i allt detta äfven ett ärligt bemödande att medla försoning mellan mostern och systersonen och att förekomma våldsamma brytningar. För främjandet af denna åsigt, men äfven för den händelse, att andra medel skulle behöfvas, värfvade man anhängare, och vände sig i ty fall icke blott till öfvertygelsen och stoltheten, utan ock till egennyttan. Det årsunderhåll, stort 50,000 dal. s. m., som ständerna 1723 anslogo åt hertigen, stannade för det mesta i Sverge, som handpenningar åt hans många dervarande partivänner [1]). Äfven några rådsherrar troddes bekomma sina andelar af dessa eller andra nådebevis [2]). Vellingk, redan förut vunnen för holsteinska åsigterna, blef i desamma ytterligare stadfästad genom flere fördelar, bland annat genom ett årsunderhåll af 3,000 rubler, som det skulle heta, till ersättning för de gods, han i östanhafsländerna förlorat. General Fersen, som ännu innehade några dylika, gynnades på så sätt, att kejsarinnan eller Bassewitz tillhandlade sig desamma och betalde dem högt. Äfven den inflytelserike Düker köptes, sade man, genom återlemnandet af ett i östanhafsländerna beläget gods, vid namn Oberpahlen, hvilket af Katarina upphöjdes till grefskap och gaf en årlig ränta från 12 till 14,000 riksdaler [3]). Liewen, som likaledes egt några sådana egendomar, sade skämtande: *jag får väl också lof att göra en vallfart till unsere liebe Frau i S:t Petersburg för att utbedja mig hennes ynnest* [4]). Man försökte ock att med gods för 60,000 rubler muta Gustaf Adam Taube, Fredriks förnämste gunstling, men fåfängt [5]). I rådet

---

1) Danska min. br. Aug. 1725.

2) Franska min. br. d. 10 Okt. 1725.

3) Danska min. br. d. 26 Maj 1725. Österr. min. br. d. 4 Juli s. å. Franska min. br. d. 15 Dec. 1727.

4) Österr. min. br. d. 4 Juli 1725.

5) Franska min. br. d. 10 Okt. och 26 Dec. 1725.

kunde holsteinska partiet ytterligare räkna på Karl Gyllenborg och Josias Cederhielm, och mot slutet af 1725 trodde sig Karl Fredrik och hans vänner kunna efter godtycke [1]) leda de svenska angelägenheterna. Med sådant hopp och i enlighet med de ädla tänkesätt, hertigen i denna punkt stundom ådagalade, gaf han tillkänna, att han visserligen satte stort värde på svenska tronföljden; men icke ville för densamma hafva att *tacka någon annan än Gud och svenska folket*.

Andra partiet arbetade å sin sida med icke mindre fart. Frankrike och England uppträdde till skydd för Danmarks besittning af Slesvig. När svenska regeringen för att visa sin åhåga att understödja Karl Fredrik tänkte på förbund med Ryssland och mot Danmark, gjorde förbemälte stater hotande föreställningar [2]); likaså, när fråga väcktes om ett förbund mellan Ryssland och Danmark mot Sverge. Vestmagterna ville i allmänhet upprätthålla lugnet i norden. De understöddes häruti af det mägtiga både freds- och frihetsparti, som under Horns ledning i Sverge förefanns; äfvenså af de många likaledes fredsälskande ryssar, som icke ville för främlingen Karl Fredriks framtid ådraga sitt fädernesland krig och några större uppoffringar[3]). Ryska sändebudet i Stockholm Bestuschew, hyllade sistnämnde åsigter och råkade derigenom först i oenighet med holsteinska dervarande sändebudet Reichel och sedermera också i onåd hos Katarina, så att han blef återkallad, då i hans ställe en holsteinska partiets anhängare vid namn Golowin skickades till Stockholm [4]). Dessa ärenden sammanflätade sig mer

1) Franska min. br. d. 7 Nov. 1725, d. 6 Febr. 1726.

2) Österr. min. br. d. 11 Juli 1725.

3) Danska min. br. d. 18 Aug. 1725, d. 21 Sept. 1726 Franska min. br. d. 17 Okt. 1725. Riksark. Svenska sändebudet Cedercreutz's bref från Petersburg.

4) Danska min. br. d. 6 Juni 1725. Franska min. br. d·

och mer med underhandlingarna om wienska och hannoveranska förbunden och skola i sammanhang med dem utförligare tecknas.

VALEN MELLAN WIENSKA OCH HANNOVERANSKA FÖRBUNDEN SAMT RIKSDAGEN 1726—1727.

Under loppet af året 1725 hade i Europa bildat sig två stora, mot hvarandra fiendtligt sinnade förbund, det wienska och det hannoveranska. Dubbelkärnan bestod, i det förra af Österrike och Spanien, i det sednare af Frankrike och England. Flere bland orsakerna och afsigterna å ömse sidor höra ej till vår historia och må här förbigås. Men snart inblandades deri den s. k. *Pragmatiska Sanktionen*, hvarmed förstods österrikiska kejsarens, Karl den sjettes, försök att åt sitt enda barn, Maria Theresia, förskaffa ostyckad arfsrätt till och besittning af österrikiska kejsarehusets alla hittills innehafda arfländer; en sak, som hofvet i Paris mycket motarbetade, i afsigt att försvaga bemälte kejsarehus, hvilket vanligtvis uppträdt som Frankrikes medtäflare och motståndare. Denna pragmatiska sanktion blef under flere års tid, förnämsta föremålet för den europeiska statskonstens beräkningar. Striderna för och mot inverkade äfven på Sverges öden och bidrogo till tvisterna 1726 om hannoveranska förbundet 1734, om polska tronföljden, 1738 till hattpartiets seger öfver mössorna, och 1741 till utbrottet af kriget mot Ryssland. Här sysselsätta vi oss endast med den förstnämnda bland dessa företeelser.

Nyssnämnda tvänne förbund voro, som sagdt är, det *wienska*, hvilket bestod af Österrike, Ryssland och

---

25 Juli s. å. Österr. min. br. d. 13 och 27 Juni 1725. Riksark. Svenska sändebudet Cedercreutz's bref från Petersburg d. 23 Apr. 1725.

snart äfven Preussen, och som förfäktade pragmatiska sanktionen; och det *hannoveranska*, som bestod af England, Frankrike, Holland, Danmark och de flesta protestantiska furstar i Tyskland, bland andra äfven landtgrefven af Hessen Cassel.

Hvad vid dessa underhandlingar för närvarande mest rörde Sverge, voro de villkor, Katarina sökte fästa vid sitt inträde i wienska förbundet och vid sitt bifall till »Pragmatiska sanktionen»; nämligen, att österrikiska kejsaren skulle söka skaffa Karl Fredrik dennes andel i Sleswig, och, som några misstänkte, äfven svenska tronföljden. Andra trodde ock, att kejsaren, afundsjuk öfver Georg den förstes växande magt, ämnade rycka från Hannover och skaffa åt nämnde hertig den fordna svenska besittningen Bremen och Verden, till hvilken denne i egenskap af svenska konungahusets ättling förmente sig hafva någon arfsrätt. För att vinna Katarina, blef ock till hans understöd anslaget af Spanien 50,000 och af Österrike 100,000 riksdaler. Båda de kejserliga regenterna gladde sig i hoppet att kunna betrygga sina älsklingars framtid, Karl Maria Teresias, och Katarina likaså Annas. Bassewitz, som deltagit i underhandlingen, erhöll stora belöningar, af kejsarinnan åtskilliga gods i Liffland och af kejsaren greflig värdighet samt en gåfva af 100,000 gulden [1]. Det var genom ofvannämnde omständigheter, som bemälte förbundsfråga blef ett vigtigt bihang till de svenskt-holsteinska rörelserna.

Att för sina planer vinna Sverge var angeläget för båda partierna, isynnerhet för Ryssland. Utan Sverges biträde kunde Katarina omöjligen åt Karl Fredrik förskaffa svensk tronföljd, knappast nog den hertigliga andelen i Slesvig; och detta sednare var det mål, hon främst och öppet framhöll. Hennes

1) Källan, den dock ej fullt tillförlitliga, är Geschichte des Herzoglich Schleiswig-Holstein-Gottorpischen Hofes. I. 1774.

vintern 1726 och i samråd med svensken Josias Ceverhielm uppgjorda förslag var följande. *Våren samma år skulle utlöpa en ryssk flotta af 24 linieskepp, 6 fregatter och 100 galerer, hvilka i förening med 12 svenska örlogsfartyg borde härja Danmarks och Norrges kuster, öfverskeppa till Lübeck en förenad svensk-ryssk här, samt åt Karl Fredrik eröfra Bremen, Verden och Slesvig, hvarjemnte svenska troppar i Skåne, borde hota Köpenhamn* [1]. Redan denna plan var tämligen äfventyrlig; än mer en annan, längre fram på sommaren af ryktet omtalad; nämligen, *att Karl Fredrik skulle af en sammankallad riksdag koras till tronföljare i Sverge och af Katarina nämnas till guvernör öfver Liffland, för att vid hennes död få som brudskatt behålla och med Sverge återförena nämnde landskap. Den unge blifvande tsaren, Peter den andre, skulle af Österrike öfvertalas att åtnöja sig med gamla Ryssland ungefär sådant detta var före år 1700. För att trygga Katarina mot ryssarnas blifvande missnöje skulle enligt förra årets förslag en betydlig svensk styrka underhållas i Finnland* o. s. v. [2] Till dessa eller dylika planers genomdrifvande begagnades nu och framdeles under riksdagens lopp hvarjehanda medel, penningar, löften, hotelser; om hvilket allt mera framdeles.

Inom Sverge måste dessa förslag och underhandlingar sätta i rörelse icke blott Ulrika Eleonoras och hessiska partiets ovilja mot samt holsteinska partiets välvilja för hertig Karl Fredrik, utan ock frihetspartiet. Frågan om de två olika förbunden uppväckte dessutom en liflig strid mellan å ena sidan den stolthet och den krigslystnad, som medelst deltagande i wienska förbundet ville omigen se Sverge ingripa i verldshändelsernas gång och låta de blågula fanorna

---

1) Danska min. br. d. 9 Febr. 1726. Franska min. br. d. 17 April 1726.
2) Jfr sid. 130.

än en gång svaja öfver Tysklands fält; — och å den andra den försigtighet, som trodde Sverge efter sina stora både inre och yttre förluster vara för ett dylikt uppträdande ännu icke nog starkt, och som derföre ville omfatta hannoveranska förbundet för att derigenom, som man hoppades. förekomma hvarje utbrott af det hotande kriget. Valet mellan båda förbunden innebar ett val mellan Holstein och krig å ena, samt Hessen och fred å andra sidan. Emedan nu freden och det inre välståndets upphjelpande utgjorde frihetsmännens närmaste syftemål, måste flertalet af samma parti redan af denna anledning känna en öfvervägande benägenhet för hannoveranska sidan. Det fördes i samma rigtning också af ett annat skäl. Under striden mot Fredriks planer till magtutvidgning 1723 hade frihetsmännen i någon mån förenat sig med holsteinarna och derigenom satt Sverge i närmare förhållande till Ryssland. För att lösgöra sig derifrån, ville nu Horn och hans vänner begagna det närvarande tillfället och medlet, nämligen ett anslutande till vest-magternas förbund, det hannoveranska. Härtill beslöt sig partiet också af ett tredje skäl. Om genom Sverges ingående i wienska förbundet detta sistnämnda segrade, skulle troligtvis Katarina söka med tillhjelp af egna vapen och af holsteinskt sinnade svenskar förhjelpa hertigen till icke blott tronföljden utan ock till vidgad magt, måhända till envälde. Erinrande sig vådorna och olyckorna af sistnämnda regeringssätt, ville flertalet bland den tidens bildade svenskar förekomma hvarje möjlighet af dess återinförande, i synnerhet om detta skulle ske med understöd af ryska vapen. För att mot Fredriks tillämnade inkräktningar skydda friheten, hade Horn och hans vänner år 1723 till en viss grad förenat sig med holsteinarne och med tsaren. För att nu 1726 mot de från Rysslands och Holsteins sida hotande farorna likaledes skydda friheten, beslöt samma

parti att förena sig med hessiska ligan och med vestmagterna.

Sedan vi nu lärt känna partierna och deras afsigter, styrka och ställning, öfvergår berättelsen till den långa och lifliga striden dem emellan.

Efter åtskilliga förberedelser och skärmytslingar inträffade i Juni 1726 första stora sammandrabbningen, nämligen då förbundsfrågan skulle i rådet afgöras. Kampen blef het och långvarig. För wienska förbundet röstade Josias Cederhielm, Gustaf Cronhielm, Düker, Gyllenborg, Henning Rudolf Horn, Lagerberg, Tessin och Vellingk; för hannoveranska åter Banér, De la Gardie, Ekeblad, Arvid Horn, Liewen, Erik Sparre och G. A. Taube, samt konungen sjelf. Genom den sistnämndes dubbla röst segrade således hannoveranska partiet med nie mot åtta. För att få den nionde hade man från landet inhemtat den till döden sjuke Erik Sparre. Holsteinska partiet ville upprifva beslutet, men fåfängt. Det blef vid nästa rådssammanträde godkändt och stadfästadt.

Någon bestämdare åtgerd i så vigtig angelägenhet ville dock Horn icke tillgripa, så länge han dervid icke hade något starkare stöd än en så ytterst ringa röst-öfvervigt; i synnerhet som denna sednare kunde hvad dag som häldst genom Erik Sparres död förloras. Omedelbart efter bemälte öfverläggning föreslog han derföre att hänskjuta saken till ständerna och att för sådant ändamål utlysa riksdag till den 1 Sept. 1726; ehuru den icke bort sammanträda förr än i Januari 1727. Han gjorde detta så mycket häldre, som han trodde sig förutse, att ständerna, vanligtvis benägna för fred, skulle instämma i de åsigter, han och hans parti förfäktat [1]). Men just derföre lade sig de holsteinskt sinnade rådsherrarne med envishet mot nämnde riksdagsförslag, så att man äfven rörande denna punkt nödgades anställa en omröstning, hvilken

---

2) Danska min. br. d. 15 Dec. 1725.

dock utföll lika med den föregående. Till följe häraf blef riksdagen enligt Horns förslag utlyst. Denna hannoveranska partiets seger inom rådkammaren firade engelska sändebudet med stora gästabud [1]. Holsteinarne deremot voro utom sig af förbittring, och en morgon fanns på stadshuset uppspikad en smädeskrift, i hvilken stod med förgyllda bokstäfver att läsa: *fan anamme dem, som för Englands och Frankrikes guld sålt fäderneslandet!*

Genom dessa strider och flere kringlöpande ömsesidiga smädeskrifter hade sinnena råkat i jäsning, och partier utbildat sig, såsom vid dylika tillfällen vanligt är. Det ena kallades *holsteinare*, och det andra, hof- och frihetspartiet i förening, gaf sig hedersnamnet *patrioter*. och man ville till och med på det olika tyget i rådsherrarnas västar igenkänna deras olika åsigter, holsteinarnas på gyllen- patrioternas på silfver-duken. Med bitterhet förföljde dessa partier hvarandra, icke blott inom rådkammaren och de högre samhällskretsarna, utan ock på kaffehus och källrar [2]), som vanligt desto häftigare, ju mindre man saken förstod. Det gick så långt, att fordna vänner och bekanta ej ville helsa på hvarandra, sedan de slutit sig till olika politiska partier. I Finnland blef svenska posten två gånger röfvad och dess bref borttagna; och i Stockholm utspriddes rykten om ett mot Fredrik tillämnadt mordförsök. Partierna skyllde på hvarandra såväl poströfveriet som mordplanen, ifall denna var verklig, eller ryktet derom, i fall den var uppdiktad.

Förbundsfrågan var emellertid hänskjuten till riksdagens afgörande, och båda partierna beredde sig till der blifvande strider. Bassewitz förböds att in-

---

1) Preuss. min. br. d. 29 Juni 1726.

2) Uppsala. Svenska handlingar. N:r 6. 4:o. Nolckens berättelse sid. 26.

finna sig [1]); men hans måg Reichel stannade som holsteinskt sändebud i Stockholm och umgicks hela sommaren på den vänskapligaste fot med Vellingk och Düker [2]). Snart anlände österrikaren Freitag och längre fram på hösten ryska utomordentliga sändebudet Dolghoruky, hvarjemnte penningar, löften och partiskrifter utdelades. Efter nyssnämnde främlingars ankomst, steg holsteinarnes mod synbarligen. Vellingks hus blef den mötesplats, der partiets hufvudmän, han sjelf samt Karl Gyllenborg och Josias Cederhielm, sammanträffade med ryska, österrikiska och holsteinska sändebuden, meddelade dem alla vigtigare underrättelser, öfverlade med dem om alla blifvande åtgerder och underhöllo för ärendernas ledande ett eget kansli, i hvilket den skicklige till hertigens tjenst öfvergångne Sam. Trievald arbetade [3]). Att dömma af bullret och talet inom hufvudstaden hade holsteinarne för tillfället gifven öfvervigt.

I början af September 1726 trädde ständerna tillsammans. Första vigtigare göromålet blef att välja landtmarskalk. Patrioterna önskade Arvid Horn, holsteinarna presidenten Strömfelt. Freitag kalasade och utdelade, säger man, 12,000 dukater och ryssen Golowin än större summor, begge två för att hindra Horns val [4]). Men fåfängt. Denne erhöll 345, Strömfelt blott 220 röster. I och med detsamma kunde riksdagens utgång anas, i synnerhet som prester och bönder genast och borgareståndet efter kort besin-

---

1) Danska min. br. d. 31 Aug. 1726.

2) Preuss. min. br. d. 3 Aug. 1726.

3) Uppsala Bibl. Svenska handl. 6. Nolckens berättelse sid. 26. Anmärkas bör, huru partiets anhängare, Karl Gustaf Tessin, har sedermera försäkrat efterverlden, att vid denna tid föreföllo i Stockholm hos Golowin och Dolghoruky endast spel och dans, men inga oordentliga rådplägningar. (Tessin och Tessiniana s. 120.

4) Preuss. min. br. d. 14 Sept. 1726. Österr. min. br. d. 13 Nov. 1726.

nande slöto sig till de äfven på riddarhuset öfverlägsna patrioterna, d. v. s. till fredspartiet.

Riksdagsärendernas handläggning berodde, som kändt är, af Hemliga utskottet, hvars besättande således var af stor vigt. Patrioterna föreslogo, att i detsamma borde inga sådana personer få plats, som voro i främmande furstars tjenst eller sold; ett försök att såmedelst utestänga några med Holstein närmare förbundna personer, men hvilket blef af ständerna tillbakavisadt. Valen utföllo dock för de mesta på patrioter. Det berättas, att svenska sändebudet i London, den sedermera beryktade Karl Sparre, hade i nämnde hufvudstad sett, huru partierna gingo till väga för att leda dylika val; — att han nu utlärde bemälte konst åt Arvid Horn [1]), — och att denne på föga samvetsgrannt sätt begagnade lärdomen, i ty att han till ledamöter i det vigtiga utskottet insatte några obetydliga personer, endast derföre, att de hörde till partiet. År 1738 kom vedergällnigens dag, som vi framdeles skola berätta.

Besegrade på detta fält, gjorde holsteinarne allt, hvad i öfrigt göras kunde, för att minska Horns inflytande. Stobée ville öfverändakasta landtmarskalksvalet; och när sådant misslyckades, påstod han, att landtmarskalkens vanliga rättighet till plats och ordförandeskap i Hemliga utskottet, icke borde af Horn få åtnjutas; emedan denne i egenskap af rådsherre och kanslipresident skulle inför samma utskott för sin tjenstgörning ansvara. Anmärkningen saknade ingalunda sina skäl; men ogillades dock, emedan Horn och hans fredliga åsigter hade för sig den ojemnförligt största delen af allmänna tänkesättet. Då sökte motpartiet genom mutor, man sade 50 eller 100,000 rubel, bringa den farlige motståndaren på sin sida

1) Brokind. Sv. mscpt. N:o 9 Fol. Memoir. conten. les anecdotes de la diete de Suede 1742 angifver engelska sändebudet Poyntz som lärmästaren.

eller åtminstone till tystnad. Karl Fredrik sökte likaledes skrämma honom genom indragande af det årsunderhåll, stort 3,000 riksdaler, som Horn åtnjöt i egenskap af hertigens fordne guvernör. Men dessa och dylika medel voro nu likasom alltid, när det gällde Arvid Horn, fruktlösa [1]). Man försökte ock genom smädeskrifter beröfva honom svenskarnas förtroende. Mesta uppseendet bland sådana väckte en, som hösten 1726 i många exemplar öfverallt kringspriddes. Detta verkställdes genom en ännu okänd person, hvilken, som det tyckes, enkom för sådant ändamål reste omkring i södra Sverge, och på flere dervarande postkontor aflemnade paket, ställda till åtskilliga personer och myndigheter och innehållande nämnde uppsats, afskrifterna gjorda med flere olika handstilar. Med anledning af innehåll och språk gissade man på Veliingk, Höpken, Cederhielm och S. Trievald [2]) som författare, och med ledning af andra omständigheter, på Düker som deltagare i stämplingen. Smygskrifvarens häftighet hade dock förledt honom till beskyllningar, stundom så orimliga, att endast den gröfsta okunnighet eller den blindaste partiskhet kunde till dem sätta tro; eller voro de kanske just för sådana läsare beräknade. Bland annat påstods t. ex. att England och Frankrike vunnit Horn genom utsigt till giftermål mellan hans dotter och en engelsk prins, och till denne sednares uppstigande på svenska tronen [3]). Hos kunnigare eller skarpsyntare personer, verkade sådana uppgifter motsatsen, af hvad de ville verka. Alla fyra standen förklarade ock sin vördnad för Horn, och sin vedervilja både för skriften. hvilken brändes vid kåken, och för skriftställaren, för hvilken

---

1) Danska min. br. d. 5 Okt. 1726, d. 4 Jan. 1727.

2) Franska min. br. d. 6 Nov. 1726.

3) Danska min. br. d. 7 Juni 1727. Uppsal. Bibl. Svensk Handl. 6. Nolckens berättelse.

upptäckande en belöning af 2,000 d. s. utlofvades [1]. Slutligen blef denne ock framdragen, och befanns vara en student, utrustad med ledig tunga och penna; men från barndomen mycket vanartad, sedermera för stöld straffad och derefter från Uppsala bortvisad. Nu häktad och anklagad, visade han sig stundom som fjollig, stundom såsom den der sökt locka sig till penningar, stundom såsom mutad af Horns ovänner, bland hvilka åtskilliga angåfvos. Dessas namn blefvo dock aldrig kända; ty man lät den kinkiga saken afgöras genom domare, som förut måste aflägga tysthetsed. Studenten fälldes till gatlopp och till Marstrands fästning, och alla rättegångshandlingarna blefvo förstörda [2].

Riksdagens hufvudangelägenhet, förbundsfrågan, hade emellertid blifvit hänskjuten till Hemliga Utskottet. Medan hon derstädes förbereddes till först utskottets och sedermera ständernas afgörande, fortforo partierna att oupphörligen sträfva och streta mot hvarandra. Vi vilja ytterligare kasta några blickar på de medel, som af båda sidorna användes dels före dels under riksdagen.

Betraktom först det rysskt-holsteinska partiet! Dess ansträngningar hade varit och voro mycket stora. Hvad, som gafs för att vinna Düker, Fersen och Vellingk, är redan omtaladt. Men åt dessa anförare måste ock värfvas en tropp anhängare, nog talrik att mägta tillkämpa sig den åsyftade segren. Dessa värfningsmedel blefvo af samma slag som de åt befälet. Man omtalade, huru tusentals dukater insmugglades i de kaviar-fjerdingar, Golowin hämtade från Ryssland [3]; — huru summan af de till utdelning komna penningarna steg till 60,000 pund Sterling, 10,000 dukater

---

1) Eller 1,000 dukater enligt Danska min. br. d. 2 Juni 1727.

2) Danska och Franska min. br. vid samma tid.

3) Franska min. br. d. 2 Mars 1726.

och 17,000 rubel [1]), hvarjemnte, som berättadt är' största delen af hertigens svenska årsanslag, stort 50,000 d. s., utdelades för samma ändamål. Tillika blefvo fria tafflar hållna och stora parti-middagar gifna, i synnerhet af holsteinska sändebudet Reichel. Man vände sig icke blott till den enskilda egennyttan utan ock till statens, och bjöd i årliga underhållspenningar slutligen, sade man, ända till 1,200,000 riksdaler, på tre år, samt lät framskymta hoppet om Lifflands återbekommande. Man kittlade ock stoltheten och omtalade, huru Sverge borde begagna tillfället att uppträda på verldens skådeplats och med vapen i hand återvinna sitt fordna anseende. Hertigen inlemnade dessutom till ständerna ett väl skrifvet bref, i hvilket han till det bästa anbefallde sig och sin sak. För att mot hannoveranska förbundet reta sinnena, utspridde man, att England och Frankrike ville förhjelpa konung Fredrik till enväldet [2]), hvarjemnte man, som förut omtaladt är [3]), begynte utmåla England och amiral Norris samt dessas uppförande mot Sverge år 1719 med mörkare färger, än någondera förtjenade. Den till Petersburg afskickade partivännen Josias Cederhielm, hemsände ock berättelser, som öfverensstämde mindre med sanningen än med holsteinska ligans fördelar [4]); och tillsammans med Karl Gustaf Tessin sökte han i strid mot svenska regeringens föreskrifter inleda en närmare förening med wienska förbun-

---

1) Ofvanstående summor äro grundade på uppgifter från flere håll och torde innehålla några dubbelposter. Kanske ock, att en ej obetydlig del af de till Sverge skickade här uppräknade medlen bestod i aflöningar åt de främmande sändebuden. Å andra sidan torde ock hafva inkommit flere penningposter, om hvilka man ej erhållit kännedom.

2) Danska min. br. d. 8 Febr 1727.

3) **30.** s. 85.

4) Danska min. br. d. 19 Jan. 1726.

det [1]). När ingenting annat hjelpte, tillgrep man hotelser och det under hvarjehanda skepnader. Karl Fredrik begärde ersättning [2]) för de 6,000 man eller 6 regementer holsteinare, Karl den tolfte år 1715 lånat [3]). När bönderna slöto sig till patrioterna, sökte åtskilliga af Ryssland och Österrike legda mellanlöpare att medelst hvarjehanda skäl, hämtade från andra håll, uppreta dem till skattevägran för att sålunda göra Horns styrelse omöjlig [4]). Ryssland sökte slutligen med trug och pock föreskrifva Sverges konung, med hvilket rike och på hvilket sätt han borde föra sina underhandlingar. Det fordrade, att han skulle bestraffa sitt i Petersburg varande sändebud, Cedercreutz, derföre, att denne ej lånat sig till rysskholsteinska planerna. Det ville, att Sverge skulle inför Ryssland redovisa för orsakerna till några sina vidtagna åtgerder. Som vanligt utmärkte sig härvid Bassewitz framför alla andra. När Cedercreutz våren 1726 frågade om orsaken till Rysslands stora sjörustningar, säges Bassewitz hafva svarat: *vår flotta skall till Sverge öfverföra några ryska musikanter. Sedermera må svenskarna sjelfva afgöra, antingen de vilja dansa eller betala musiken;* ord, så mycket vigtigare, som konung Georg offentligen inför engelska parlamentet tillkännagaf, att ryska kejsarinnan ämnade låta sin flotta intränga i svenska skären och der landsätta en betydlig här, som skulle bortjaga Fredrik och upplyfta Karl Fredrik på tronen. En annan gång, men vid samma tid, yttrade nämnde Bassewitz

---

1) Österr. min. br. d. 1 Dec. 1725 omtala, huru Cederhielm i förening med österrikiska sändebudet i Petersburg, Holzhauer samt Karl Gustaf Tessin förberedde denna plan. Jfr Malmström. s. 303.

2) Danska och Franska min. br. Apr. 1725.

3) **26.** 10. Svenskarna påstodo likväl nu, att antalet ej steg öfver 2,000 eller 2,600.

4) Österr. min. br. d. 19 Mars 1727.

att Sverge borde före Juni 1726 hafva ingått på Rysslands förslag; ty, när hertigen, kommande med hundra galerer, låter sin flagga blåsa på Ålands haf, torde man i alla fall nödgas hanom tillfredsställa [1]. *Och*, tillade Bassewitz, *de, som söka skilja konung Fredrik från Rysslands vänskap, torde sluta med att skilja honom äfven från Sverges krona* o. s. v, Cedercreutz inberättade alltsammans till Horn, hvilken i sittande råd uppläste det märkvärdiga brefvet. Hvad känslor det hos svenskarna skulle uppväcka, är lätt att gissa [2]. Sedermera tyckes Bassewitz, till följe antingen af egen besinning eller af rysk tillsägelse, hafva återtagit sina ord [3]; men förargelsen var gifven och mången svensk anhängare tillbakaskrämd. Det oaktadt nedstämde ej Ryssland sin öfvermodiga ton. När förbundsfrågan nalkades till slutligt afgörande, skall Dolghoruky hafva begärt enskildt företräde hos konung Fredrik och dervid låtit förstå, att om Sverge inträdde i hannoveranska förbundet, torde det få ett besök af 50,000 ryssar [4]. Allting visade, med hvilken brinnande ifver Katarina sökte genomdrifva sina planer och understödja sin måg.

Andra sidan, England, Frankrike och patrioterna kämpade med samma ifver, ofta med samma vapen. Åt staten lofvades icke blott årliga underhållspenningar af 100,000 pund sterling utan ock skydd af engelska flottan, hvilken äfven 1726 anlände till Östersjön, så stark, att den ryska fann för godt att draga sig tillbaka. Åt enskilda personer, mest riksdagsmän, utdelades stora summor; man beräknade

1) Enligt Österr. min. br. 18 April 1726 voro ordalagen: hertigen lär väl blifva tvungen att komma med ett par hundrade galerer och plantera sin fana på svenska kusten.
2) Danska min. br. d. 6 Apr. och 18 Maj 1726. Franska min. br. d. 17 Apr. s. å.
3) S. st. d. 1 Maj 1726. Preuss. min. br. d. 7 Sept. s. å,
4) Danska min. br. d. 1 Febr. 1727.

dem till 50,000 pund sterling och 110,000 livres [1]. Med samma medel vände man sig äfven till statens öfverhufvud, konungen. Ovilja mot holsteinska partiet borde visserligen göra denne till sjelfskrifven anhängare af det hannoveranska. Men genom magtutvidgningsplaner, frillor, gunstlingar och misshushållning hade han ådragit sig stora och mycket förargliga skulder, och hans lösa tänkesätt voro allmänt bekanta. Man befarade fördenskull, att någon större erbjuden summa kunde föranleda någon större omsadling, och vestmagterna beslöto att sjelfva genom dylika medel försäkra sig om hans person. De anslogo 25,000 pund sterling till betalande af de skulder, Diemer för Fredriks räkning gjort [2]; och Fredrik sjelf blef helt och hållet vunnen eller bunden genom en årlig engelsk vängåfva af 10,000 pund sterling, hvilken han tyckes hafva uppburit intill 1734 [3]. — Patrioterna sökte ock medelst statsskäl inverka på svenskarnes öfvertygelse; och detta icke utan framgång. Läsaren minnes holsteinska partiets stolta förhoppningar och stora ord, om det sätt, hvarpå Sverge borde med vapen i hand uppträda på verldens skådeplats och återvinna sin gamla ära. Dessa klingande talesätt ådrogo sig väl någon uppmärksamhet, men andra partiet underlät ej att framhålla andra sidan af saken; och ju längre det dröjde, ju längre man besinnade sig, desto mer fick detta sednare tänkesätt

---

1) Franska min. br. d. 11 Sept. 1726. Österr. min br. d. 7 Nov. 1725. Danska min. br. d. 5 Jan. 1726. Se sid. 145, not. 1.

2) Se sidd. 84, 85 och Franska min. br. Aug.—Sept. 1725.

3) Franska min. br. d. 12 Mars. d. 7 Maj och d. 20 Aug. 1737. Uppgiften är af Karl Sparre, hvilken omkring 1728 var svenskt sändebud i England och hade enligt egen uppgift del af hemligheten. — Enligt Preuss. min. br. d. 15 Mars 1727 påstod holsteinska partiet, att Fredrik sedan Juli 1726 uppbar af England månadtligen 3,000 pund sterling.

öfverhand. Minnet af det förra stora skådespelet sorgespelet, var så lifligt, de dervid erhållna såren så djupa, rikets behof af hvila så kännbart, vådan af ett krig med sjömagterna så tydlig, och slutligen den förra riksdagens fredliga önskningar så bestämdt uttryckta att hos 1726 års ständer till följe af allt detta ingen tvekan borde uppstå. En och annan talade väl om neutralitet; men för att mot två mägtiga förbund upprätthålla en så oberoende ställning, dertill var Sverge ännu för svagt och måste således sluta sig till endera sidan. Men till hvilken? De ryssk-holsteinska planerna tycktes äfventyrliga. Om Sverge antoge dem, var krigets utbrott nästan säkert, dess utgång deremot osäker; ty Englands och Danmarks flottor kunde möjligtvis besegra den svensk-rysska. Lifflands återbekommande torde vara än mera osäkert; ty man kände den oenighet, som i detta fall rådde mellan de i Petersburg varande rysska och holsteinska partierna. Sverges öfvergång till det hannoveranska förbundet skulle deremot enligt all sannolikhet förekomma hvarje krigsutbrott, trygga nordens lugn och sätta Sverge i tillfälle att än mer ordna sina inre angelägenheter, betala sina skulder och hemta nödiga krafter. Dessa och flere dylika skäl blefvo framställda i en lång och väl uppsatt partiskrift hvarjemnte Horn munteligen och med kraft och klarhet ytterligare inpräglade dem samt förmanade till lugn, försigtighet och tålamod. Främmande magter, när de voro för närgångna, afvisade han med bestämdhet och allvar, såsom det t. ex. skedde med Rysslands ofvanbemälta anspråk. Men när man med påpekande af några visserligen stötande men mindre vigtiga uppträden, ville reta honom till krig, det hannoveranska partiet mot Ryssland, det wienska mot England, svarade han: *tidsomständigheterna tillåta ej att beifra alla småsaker. Vi kunna nog få stora att blåsa på* [1]). Hans skäl och

---

1) Rådsprot. d. 3 Nov. 1725.

hållning verkade och vunno ett städse växande bifall inom alla samhällsklasser. Dertill sägas ock holsteinska sändebuden Bassewitz och Reichel hafva bidragit nämligen på så sätt, att de för egen räkning bortslösade en del af de till mutor anslagna summorna, hvaraf följden blef, att åtskilliga deras partivänner, som gingo miste om det påräknade årsunderhållet, läto i stället värfva sig af patrioterna [1]).

Till följe af nu uppräknade omständigheter växte dessa sednares antal på ett för andra partiet hotande sätt; i synnerhet sedan tvänne bland holsteinarnes hufvudmän, Vellingk och Josias Cederhielm, blifvit hösten 1726 anklagade för landsförräderi och det på så starka skäl, att den förre häktades och den sednare hotades med samma öde. Om dessa uppträden längre fram. Här må blott anmärkas, att de stämplingar, hvilka genom samma rättegång bragtes i dagen, kastade öfver ryssk-holsteinska partiet så starka skuggor, att dess utsigter till framgång förmörkades, i synnerhet med nuvarande uppsättning af ständer och utskott. Partiet såg sig derföre om efter någon förevändning att uppskjuta sakens afgörande; och trodde sig finna en dylik på följande sätt. Innan Hemliga Utskottet kunde aflåta sitt betänkande om förbundsfrågan, måste det hafva genomläst icke blott rådsprotokollen utan ock alla med utrikes magter förda bref och underhandlingar åren 1723—1726. Dertill fordrades flere månader, hvarföre vid jultiden 1726 en förlängning af riksdagen blef nödvändig, så framt bemälte dess hufvudärende skulle hinna afgöras. Det var vid denna omständighet holsteinarne hakade sig fast. De fordrade, att den närvarande urtima riksdagen skulle afbrytas, och dess oafgjorda ärender uppskjutas till den nya lagtima, som borde i Januari 1727 sammanträda. Partiets beräkning var, att till följe af nya riksdagsmannaval, erhålla bättre utsigter.

1) Österr. min. br. d. 14 Mars 1726.

Det var Stobée, som åtog sig att frambära detta förslag, och när det på riddarhuset icke vann bifall, utbröt han mot landtmarskalken Horn i så hårda beskyllningar, att han måste på stället göra en slags afbön. Alla fyra stånden beslöto ock, att riksdagen skulle förlängas, tills förbunds-frågan blifvit afgjord.

Holsteinarnas nu mera vigtigaste person, Josias Cederhielm, fruktade för efterräkningar, och drifven till det yttersta, gjorde han ett förtvifladt försök. I en lång skrift, framlade han för Hemliga Utskottet bland annat också följande förslag, hvilket han sade sig hafva i Ryssland förberedt; nämligen, att den unge storfursten, sedermera blifvande kejsaren Peter den andre, skulle i Sverge uppfostras till lutherska bekännelsen, och sedermera införa densamma i Ryssland m. m. Förslaget erinrar om de luftslott, Görtz någon tid förut och Karl Gyllenborg någon tid efteråt uppförde. Det är ett bevis på äfventyrligheten af Cederhielms och hans vänners statskonst, kanske ock på deras förtviflade belägenhet. Hemliga Utskottet ville knappt genomläsa den besynnerliga uppsatsen.

Efter dessa många skärmytslingar kom ändtligen vid medlet af Mars månad 1727 den slutliga stridens stund. Sedan Hemliga Utskottet hunnit genomläsa alla de ofvannämnda handlingarna, framlades förbundsfrågan till afgörande. Efter häftiga strider segrade Horns parti. Dess förnämsta skäl voro, att hannoveranska förbundet lofvade fred, och att Sverge behöfde både fred och vänner, och bland dessa protestanterna för bekännelsens och sjömagterna för handelns skull. Holsteinarne och i synnerhet Cederhielm klagade, men fåfängt. Några dagar derefter blef målet d. v. s. utskottets betänkande derom, i de serskilda stånden föredraget. Hos adeln sökte Banér, Fersen, Schwerin och i synnerhet Stobée att detsamma öfverändakasta; eller att åtminstone få målet uppskjutet; men fåfängt. Det hannoveranska förbun-

det godkändes; hvarpå adeln skingrade sig, förklarande saken afgjord och sammanträdet upplöst. Men de besegrade holsteinarne, utgörande vid pass 100 [1]) personer, deribland Fersen, Schwerin, Stael och Stobée, påstodo saken icke vara afgjord, utan stannade på riddarhuset qvar under anförande af Schwerin; samme man, som 1723 var Fredriks gunstling och medjelpare i fråga om konungamagtens ökande. Sedermera hade han försonat sig med andra sidan [2]) och blifvit en ifrig holsteinare. För sina på platsen qvarstannade partivänner föreslog han nu några åtgerder, hvilka dock afböjdes såsom alltför vådliga och våldsamma; och man beslöt i stället, att vid adelns nästa sammanträde återupptaga frågan. Detta sammanträde kom, och Schwerin framlemnade ett betänkande att uppläsas. Men med understöd också af ofrälseständen hade Horn vidtagit sina mot-anstalter. Just som Schwerins betänkande skulle på riddarhuset föredragas, anlände från de tre andra stånden en gemensam beskickning, som tillkännagaf dessas bifall till hannoveranska förbundet [3]), och som tillika frågade, om ej ridderskapet och adeln ville tillsammans med dem uppvakta konungen och aflägga underdånig tacksägelse för det sätt, hvarpå nämnde vigtiga angelägenhet blifvit behandlad. Det stora flertalet ropade *ja! ja!* och ville ej lyssna till Schwerins anförande, hvarefter denne, på Horns föreställningar

---

1) Andra säga 40 personer. Se Berghammars arkiv. Journal af riksdagen, som begyntes d. 1 Sept. 1726. Adelns protokoll nämner icke detta efterspel.

2) Österr. min. br. d. 8 Mars 1727.

3) Enligt några uppgifter tyckes hannoveranska förbundet hafva utan större hinder blifvit af alla tre stånden antaget; men enligt Kongl. Bibl. Sagobrott om 1734 års riksdag i Stockholm, hade Gyllenborg så bearbetat borgerskapet, att bemälte förbund derstädes kunde blott genom öfvervigten af en enda röst drifvas igenom.

tog sitt papper tillbaka [1]) och dermed var frågan afgjord.

Det slagna partiets ledare, isynnerhet Fersen, Gyllenborg, Höpken och Erik Benzelius, knotade och hotade, och Schwerin gick någon tid derefter i ryssk tjenst. Katarinas utomordentliga sändebud Dolghoruky lemnade Stockholm [2]). Österrikiska och det andra i Sverge qvarstannande ryska sändebudet Golowin ville i förtreten öfver målets utgång icke aflägga några uppvaktningar på hofvet. Enligt förslag af Didron, beslöt då riddarhuset, att ingen svensk adelsman skulle besöka samma sändebud, så länge dessa uppförde sig på ett mot Sverges konung [3]) så förolämpande sätt. Slutligen efter några veckor gåfvo främlingarna efter och begynte infinna sig på hofvet; hvarföre äfven riddarhuset, enligt förslag af Horn, upphäfde det förra umgänges-förbudet [4]).

De segrandes glädje var stor. Såväl genom uppvaktningar, när saken afgjordes, som ock genom riksdagsbeslutet förklarade ständerna sin tacksamhet för konungen och sitt bifall till de fredliga åsigter, han följt; och de anslogo 150,000 d. s. m. till betalande af hans enskilda skulder [5]).

Horn var nu dagens, folkets, hela Sverges man. Vid riksmötets slut begärde han afsked på grund af fyllda 62 år, vacklande helsa och förslitna krafter. Under betygelser af vördnad och tacksamhet, öfver-

---

1) Franska min. br. d. 26 Mars 1727.

2) Danska min. br. d. 14 och 28 Juni 1727. Af sistnämnde bref synes, som han i anseende till obetalda skulder, icke fått tillstånd att lemna Stockholm.

3) Danska min. br. d. 22 Mars, d. 12 och 26 Apr. 1727. Franska min. br. d. 21 Maj s. å. Österr. min. br. d. 14 Maj s. å.

4) Adelns prot. d. 15 Maj 1727.

5) Statskontoret. Dispositioner af Statsmedlen. Danska min. br. d. 5 Apr. 1727 säger, att ständerna med 25,000 ecus ökade hans årliga anslag.

talade ständerna honom att stanna qvar, och gåfvo honom tillåtelse att för helsans skötande ofta vistas på landet, och att till biträde i kansliet få begagna den utmärkt skicklige nu till riksråd upphöjde Joakim v. Düben.

Utan tvifvel var det också Horns omtanka, klokhet och kraft, som Sverge denna gång hade att tacka för fredens bibehållande. Man tänke sig rikets läge, ifall holsteinska partiet lyckats att redan 1725 eller 1726 inleda Sverge i wienska förbundet och i det krig rörande Slesvig, som deraf blifvit nästan oundvikliga följden; — ett krig, i hvilket det haft med sig Österrike, Preussen och Ryssland; men mot sig Danmark, Holland, Frankrike och England. Redan utgången af fälttåget 1726 hade varit oviss. Och sedermera! I Maj 1727 dog kejsarinnan Katarina, och kort derefter lyckades i Petersburg det ryska partiet att besegra det holsteinska, hvarefter Ryssland ej mer ville för hertigens skull göra några uppoffringar. På Preussens vänskap för Sverge var alltid mindre att räkna än på dess begär efter svenska Pommern. Således skulle det från förra krig ännu blödande och utmattade fäderneslandet stått nästan ensamt mot ofvannämnde fiender; och deribland mot sjömagterna, hvilka kunnat med största lätthet stänga dess hamnar och tillintetgöra dess handel. Deremot såg nu Sverge sin fred och sitt anseende tryggade för det närvarande, och till följe af ingångna förbund äfven för framtiden. Dess sjelfständighet och anseende voro räddade. Utan att behöfva utskicka ett enda örlogsfartyg, eller utrusta en enda man fick det enligt samma förbund, under de följande tre åren uppbära i underhållspenningar tillhopa 300,000 pund sterling [1]), hvilka medel det kunde använda till afbe-

1) Värdet i svenskt mynt beräknas vanligen till 3,600,000 d. s.; men enligt dispositionerna i Statskontoret tyckes Sverge hafva i dylika medel uppburit öfver 4 millioner d. s.

talande af skulder, upphjelpande af åkerbruk, handtverk, flotta, fästningar m. m. För räddningen från olyckorna, för vinnandet af fördelarna hade vårt fädernesland i första hand att tacka Arvid Bernhard Horn.

Honom tillhör ock äran att hafva bidragit till förekommande af ett stort europeiskt krig; ty troligtvis skulle ett dylikt hafva utbrutit, ifall Sverge 1726 i förening med Ryssland angripit Danmark. Men under dröjsmålet hunno sinnena lugnas; och när Sverge i Mars 1727 slöt sig till hannoveranska partiet, blef det för Ryssland omöjligt att tänka på något angrepp mot Danmark. Strax derefter eller i Maj 1727 dog, som sagdt är, kejsarinnan Katarina, hvilkens sträfvande att upphöja mågen och dottern varit förnämsta orsaken till de för nordens fred hotande utsigterna. Någon tid härefter blefvo de andra staternas tvistigheter bilaggda, och de i förstone så olycksbådande tvänne förbunden upplöstes, utan att hafva på något kännbarare sätt stört den allmänna europeiska freden.

Tagom slutligen en öfversigt af Horns sträfvanden och strider och af deras inbördes sammanhang och gemensamma mål! I nämnde statsmans ögon voro svenska folkets frihet, välstånd och framåt-skridande nära förknippade med den nya stats-författningen. Att densamma försvara, stadfästa och utbilda blef och förblef också det ständiga föremålet för hans varmaste önskningar, hans ifrigaste bemödanden. Och han fick härutinnan glädja sig åt den ena framgången efter den andra. Nämnde statsskick hotades af vådor från tre olika håll; det *första:* hofvet och dess magtutvidgnings-planer; det *andra:* holsteinska huset och dess sträfvande öppet efter kronan, och hemligt efter enväldet; det *tredje:* folkombudens och deras möjliga misstag, till följe af okunnighet, öfvermod och förhetsningar. Farorna besegrades, den första vid riksdagen 1723 och den andra vid riksdagen 1727. Huru ett anfall också af den tredje blef vid riks-

dagen 1734 tillbakaslaget, skall i slutet af detta häfte beskrifvas.

MAURITS VELLINGKS AFSÄTTNING OCH DÖD.

En vigtig följd af partirörelserna under denna riksdag var, att Maurits Vellingk, Josias Cederhielm och Nikodemus Tessin blefvo skilda, de två förra från råds- den sednare från öfverste-marskalks-sysslan. Vi börja med berättelsen om Vellingk.

Denne nu mycket ålderstigne rådsherre är redan af läsaren tillräckligen känd. Hans nuvarande politiska mål voro, för det *första* holsteinsk tronföljd i Sverge förenad med utvidgad konungamagt; för det *andra* sunnanhafsländernas och i synnerhet Bremens återtagande från det af Vellingk hatade hannoveran-engelska konungahuset; för det *tredje* ett nära förbund med Ryssland såsom medel att vinna de båda föregående syftemålen. Det var till antagandet af dessa åsigter, han sökte under sin gunstlingstid leda konung Fredrik. Men vi hafva berättat, huru han dervid missiyckades och sedermera öppet visade sina ryskt-holsteinska tänkesätt och mottog af Ryssland några personliga fördelar. Han begärde flere gånger än större, så framt han skulle stanna i Stockholm och der bevaka partiets bästa; och han förskaffade från samma hof åt en sin handtlangare Sandberg ett betydligt penninge-understöd.

Vi påminna om hans underhandlingar rörande preussiska lånet 1722, och huru hans betänkliga bref-utkast angående detta ämne stannat i Diemers hand och blifvit af denne uppvisade för Arvid Horn [1]). Sistnämnde herre, eller som andra säga, gamla landtgrefven öfvertalade nu Fredrik att från Diemer återkräfva och sedermera åt ständerna framlemna samma utkast, för att derigenom störta Vellingk och med honom holsteinska partiet. Ett dylikt sätt att gå

1) Sid. 53, 84.

till väga skulle dock oundgängligen kasta mörka skuggor på Fredrik sjelf, såsom den der deltagit i den brottsliga underhandlingen, men nu förrådde sin dervid begagnade medhjelpare. Engelska hofvet lärer ock hafva yttrat några ogillande ord; men Fredriks lättsinne aktade hvarken det ena eller andra. Jemnte några ursäkter för sin egen andel i nämnde företag, lät han åt riksråden och genom dem åt ständerna de vigtiga uppsatserna utlemnas. Vellingks brottslighet föll genast i ögonen. Hans person blef satt under sträng bevakning, och hans papper tagna i beslag. Några timmar förut lärer han dock blifvit varnad och således fått tid att undanskaffa eller uppbränna sina vigtigaste handlingar [1]). Likväl erhöll man bevis om hans hemliga brefvexling med Ryssland, hans afgifna underrättelser åt och hans erhållna understöd från samma magt, m. m. Också från andra håll tillkommo andra besvärande uppgifter. En sekreterare hos ryska sändebudet tog, säger man, engelska mutor och utlemnade flere papper som blottställde Vellingk [2]), troligtvis äfven åtskilliga andra; ty några bland dessa skrifter blefvo genast undantagna och aldrig för domstolen framlemnade [3]). Till sakens utredning förordnades nämligen en särskild kommissjon med Gustaf Bonde till ordförande och Fehman till åklagare. Under rättegången blefvo visserligen formerna vederbörligen iakttagna, men genom uppdagandet af det förräderi mot frihet och fosterland, som medelst preussiska låneförhandlingen och ryska för-

---

1) Danska min. br. d. Nov. 1726. Preuss. min. br, d. 11 Nov. s. å, Uppsal. Bibl. Svenska handlingar. Nolckens berättelse.

2) Danska min. br. d. 26 Okt. 1726. Enligt Österr. min. br. d. 9 Apr. 1727 blef vid den tiden en rysk sekreterare Solowiew af danska sändebudet lockad att ur Golowins kansli utlemna listan på dem, som mottagit ryskt-holsteinska mutor. Jfr Preuss. min. br. Mars 1727.

3) Preuss. min. br. d. 23 Nov. 1726.

bindelserna varit tillämnadt, blef allmänheten mycket uppbragt, och dess ovilja ökades genom det sätt, hvarpå Velling ledde sitt försvar. I början framkom han med åtskilliga för konungen smickrande uppgifter [1]), likasom i afsigt att söka dennes beskydd. Men när detta icke hjelpte, ändrades tonen, och han berättade, huru Fredrik hade sjelf bedrifvit det brottsliga låneföretaget, och sedermera bedt Vellingk detsamma förtiga [2]) o. s. v. Stundom nekade Vellingk till all delaktighet i underhandlingen om Wolgast. En annan gång ville han undskylla sig med svepskäl, t. ex. att några bland de åtgerder, som nu lades honom till last, icke borde som förräderi betraktas; emedan han, när de vidtogos, ännu icke svurit konung Fredrik trohetsed. En tredje gång sökte han inbilla allmänhet och domare, att hela anklagelsen var blott en dikt, en tillställning af Diemers hämndlystnad. En fjerde gång, att han, Vellingk, sedan 1722 aldrig tänkt på de nu framlemnade utkasten; detta, ehuru brefvexlingen mellan honom och Ranck, m. fl. visade, huru han just samma år gång efter annan sökt få desamma tillbaka. När man frågade, hvarför Sandberg erhållit den ryska handpenningen, svarades, att det var betalning för gjorda öfversättningar. När man frågade, hvarför Vellingk sjelf åtnjöt sitt ryska årsunderhåll, svarades, att det var ersättning för de gods, han i östanhafs-länderna egt. I ett bland ofvannämnda brefutkast hade han beskrifvit, huru svenska *konungens företag* (mesurer) *skulle störas, om låneunderhandlingen blefve bekant.* Ordet *mesurer* åsyftade tydligen försöken att utvidga konungens magt. Men när Fehman frågade, hvilka dessa *mesurer* voro, svarade Vellingk: *konungens bemödanden att vinna undersåtarnes kärlek.* — Det var bekant, att Preussen ville genom denna underhandling komma åt Wolgast. I

1) Se sid. 54.
2) Se sid. 56.

ett bland brefven hade också Vellingk infört det löfte, att svenska konungen *skulle göra allt möjligt för att befordra preussiska konnngens afsigter.* Nu frågade Fehman, hvad härmed menades? Vellingk svarade: *det är endast tomma artigheter. På sin höjd kan dermed förstås de hessiska ifrågavarande amten. Vill konungen i Preussen tyda det på Wolgast, så må han gerna dermed smickra sig.* På ett annat ställe i samma brefvexling yttrades den förhoppning, att svenska konungen skulle genom ifrågavarande lån *komma i tillstånd att gifva konungen i Preussen verkligare prof på sin tacksamhet.* Ordet *tillstånd* pekade på den större magt, Fredrik eftersträfvade. Men när Fehman frågade, hvad som menades med samma uttryck, svarade Vellingk: *Jo det tillstånd, att kunna betala nämnde skuld. För öfrigt kan konungen i Preussen tyda orden, huru han vill* [1]. Domstolen ansåg dessa förklaringar otillfredsställande. Dessutom tillkommo andra beskyllningar, mer eller mindre sannolika, mer eller mindre bevisade; t. ex. att Vellingk genom raderande förfalskat en Golowins uppsats [2]; att han bidragit till Stenbocks olycka; att han tillåtit sig många och stora försnillningar [3]. Sistnämnde anklagelser blefvo väl högljudt till och med offentligen uttalade; men kommissjonen upptog dem ej till undersökning, och vägrade således att höra de förklaringar, Vellingk ville i samma ämne afgifva; en åtgerd, hvilken denne förklarade som en grof orättvisa. Möjligt är, att Vellingk endast sökte vinna tid; eller att kommissjonen sökte undvika vidlyftighet och andra personers, kanske konungens inblandning; eller ock, att man ansåg dessa tillvitelser vara från högmålsbrottet så skilda, att de borde blifva föremål

---

1) Sko-kloster. Fol. 36, hvarest finnas rörande processen mot Vellingk många och vigtiga upplysningar.

2) Danska min. br. d. 15 Febr. 1727.

3) S. st. d. 26 Apr. och 8 Nov. 1727.

för en egen rättegång. Domstolen vidrörde derföre icke sistnämnde anklagelsepunkter, utan endast de så kallade landsförräderierna, och det var på grund af dessa, som domen fälldes; nämligen, att Vellingk skulle mista lif, ära och gods. Likväl rådde kommissjonen ständerna till någon lindring. Man ville, man kunde ej mot Vellingk tillämpa lagens hela stränghet; emedan något hvar visste, att Fredrik sjelf gjort sig till samma brott skyldig. Efter hvarjehanda prutande, böner, hotelser och böner omigen, slutades saken så, att Vellingks grefliga sköld borttogs från riddarhuset, och han sjelf afsattes från sin riksråds-befattning och skulle för den öfriga lifstiden hållas i fängsligt förvar på Jönköpings slott. Under ditresan sjuknade han och afled på Mölby gästgifvaregård i Östergötland vid då upphunna 76 års ålder.

Otvifvelaktigt är, att Vellingks tillgifvenhet för holsteinska huset bidrog till hans olycka; likväl icke som hufvudorsak; ehuru man stundom så föregifvit. De historiska åsigter, som under holstein-gottorpska konungaätten gjorde sig gällande, hafva nämligen undandolt det förrädiska i konung Fredriks besagde låne-underhandling — och likaså det egentligt brottsliga i Vellingks uppförande. Man har i stället skyllt dennes fall på Arvid Horns ovilja och stämplingar. Att sistnämnde herre motarbetade Vellingks politiska åsigter och afskydde hans personliga uppförande, är säkert. *Horn hatar Vellingk ända till döden,* skref franska ministern [1]). Det kunde näppeligen annorlunda vara. Horn sökte att stadfästa, Vellingk att undergräfva den svenska friheten; Horn tog aldrig mutor af främmande hof, Vellingk gjorde sig till detta brott skyldig, kanske mer än de flesta. Med anledning af deras allmänt kända fiendtlighet och af några slägtförhållanden samt af en verklig eller låtsad sjukdom undvek Horn att bevista de sammanträden, der nämnde

1) D. 31 Okt. 1726.

mål skulle förekomma. Vellingk hade begärt ett samtal. Horn biföll, men tog med sig en af andra partiets hufvudmän, Höpken, för att undvika misstankar och misstydningar. Det finnes dock sägner, som påstå, att, oaktadt detta sken af oväld, kallade Horn till sig flere bland domrarne och uppmanade dem till stränghet mot den anklagade [1]; och, heter det vidare, *samma afton, som beslutet om Vellingk skulle i Hemliga Utskottet fattas* [2], *for Konrad Ribbing, som var af Horns motparti* [3] *till samme Horn och bad honom komma upp i utskottet. Horn sade sig ej hafva hjerta att bevittna så hårda angrepp mot sin vän* [4], *grefve Vellingk; och omtalade, huru han bedt sina anhängare göra allt till dennes befriande. När Ribbing derefter kom upp i utskottet, hördes alla Horns vänner idelige*n *ropa sitt korsfäst! hvarpå det fällande beslutet fattades. Då for Ribbing genast tillbaka till Horn och sade: »nu får jag framföra den glada underrättelsen, att hvad eders excellens önskat, har inträffat; ty grefve Vellingk är frikänd.» Dervid skiftade Horn färg och sade: »så för tusan!» — — »Farväl eders excellens!» inföll dervid Ribbing, »jag ville endast upptäcka, huru stor skrymtare eders excellens är.»* Att denna, som sanning länge antagna berättelse är otillförlitlig, har nyligen blifvit ådagalaggdt [5]. Den strider ock mot både danska [6], franska och

---

1) Österr. min. (motståndarens) br. d. 14 Maj 1727.

2) Kanske om hans lagförande. Domen fälldes ej der utan i kommissjonen.

3) Han hade åtminstone förut hört till samma parti som Horn; men tyckes hafva sedermera öfvergått till motsidan.

4) Emedan fiendskapen mellan Horn och Vellingk var allmänt känd, är det föga troligt, att Horn kallat honom sin vän; ett uttryck, som enhvar genast och otvifvelaktigt skulle hafva betraktat som ett både groft och löjligt hyckleri.

5) Malmström sid. 343.

6) D. 17 Maj 1727.

engelska sändebudens berättelser, hvilka enstämmigt säga, att Horn gjorde allt möjligt för att utverka lindring i den dom, som de förbittrade stånden, och i synnerhet bönderna ville mot Vellingk afkunna; en uppgift, som är mycket trolig i anseende till så väl Horns kända lynne, som nödvändigheten af att skona den i Vellingks förbrytelse djupt invecklade konungen. Dessa två skäl förklara nogsamt, huru det var möjligt, att Horn å ena sidan hyste stor ovilja mot Vellingk, och å den andra talade för ett lindrigare straff.

JOSIAS CEDERHIELMS AFSÄTTNING OCH DÖD.

Slägten, nyss kommen från Jutland, hade under sin korta vistelse i Sverge blifvit genom giftermål befryndad med superintendenten Palma i Jemtland, kyrkoherden Kristofer i Fors [1]) och reduktionsmannen Johan Schiller från Södermanland [2]), alla tre utmärkta af liflig fattningsgåfva men oroligt lynne; hvilka båda egenskaper tyckas hafva gått i arf till några bland de närmsta afkomlingarna. Utmärkta vid ifrågavarande tid voro de två bröderna Germund och Josias. Såsom lärare åt hertig Karl Fredrik [3]) och sedermera som landshöfding i Södermanland [4]) är den förstnämnde redan för läsaren bekant. Han var i öfrigt en mycket duglig och använd ämbetsman, och dog slutligen som president.

Josias, den yngre brodern, var på sin tid en bland de snillrikaste personer i hela Sverge [5]); derjemnte lärd, liflig, verksam och utmärkt för behagligt umgänge och för lätt och likväl kraftfullt skrifsätt. Sist-

1) **9.** 145—147.
2) **17.** 2:a uppl. s. 247.
3) **27.** 53.
4) **30** s. 73, 87.
5) Danska min. br. d. 23 Nov. 1726.

nämnde konst hade han lärt af Piper och Hermelin och lärde sedermera ut den åt Karl Gustaf Tessin. Anseendet var någon tid så stort, att han betraktades som framtida ledare af Sverges allmänna angelägenheter [1]).

Dertill saknades dock de vigtiga egenskaperna af ihärdighet, pålitlighet och mod. Dessutom var han mer qvick än klok, mer benägen för lysande och äfventyrliga än för lugna och välberäknade planer. Hvad dock förnämligast gjorde hans olycka både som menniska och statsman, var en hög grad af egennytta och oärlighet. Vid 27 års ålder blef han intagen i Karl den tolftes fältkansli och tjenstgjorde der under Piper och Hermelin från 1701 till 1709, visande redan nu sin utmärkta ämbetsmannaförmåga; men ock sina stora fel. Från denna tid förekomma nämligen många och, som det tyckes, fullkomligt säkra uppgifter om det sätt, hvarpå han lät muta sig än af ena än af andra utrikes magtens sändebud, stundom af motsatta partier på en gång; och sådant till den grad, att nämnde herrar förvånades öfver en dylik djerfhet. *Han tager*, hette det, *af alla, och bedrager alla.* De öfver honom fällda omdömena voro någon gång så stränga, att vi undvika deras afskrifvande [2]).

Efter slaget vid Pultava har han under hela krigstiden med undantag af en kort resa till fäderneslandet, varit qvarhållen i ryssk fångenskap; sjelf derunder kämpande med stor fattigdom [3]); dock uppförande sig väl och hjelpsamt mot olyckliga medfångar [4]). Han stod ock i någon förbindelse med svenska pietisterna i Tobolsk.

---

1) Franska min. br. Febr. 1726.
2) S. st. d. 16 Dec. 1701, d. 3 Maj och 22 Okt. 1703, d. 9, 13 Febr. och 1 Juni 1704, Maj 1705, d. 21 Jan., d. 20 Aug.,(? d. 23 Sept., d. 5 Okt. och 24 Dec. 1707, d. 2 Febr. 1708.
3) Rådsprot. 1720.
4) Rådsprot. d. 24 Jan. 1721.

Vid återkomsten till Sverge år 1722 blef han af Horn och Vellingk framdragen med brådstörtande fart, och utnämndes redan året derpå eller 1723 till riksråd och omtalades såsom den der borde upphöjas till greflig värdighet [1]. Orsaken torde böra sökas icke blott i hans ovanligt stora själsförmögenheter, utan ock i hans ådagalaggda holsteinska tänkesätt. Dessa talade till hans fördel icke blott hos det stora hertigliga partiet utan ock hos frihetsmännen, hvilka vid den tiden ville genom dylika riksråd tillbakaskrämma Fredriks planer till konungamagtens utvidgning. Men Cederhielm började redan nu föra dubbelt spel. Han inlät sig nämligen med den på Fredriks sida stående franska ministern, aflade hos honom nattliga besök och mottog af honom föreskrifter och penningar, detta under större delen af åren 1723 och 1724 [2].

I början af 1725 uppsteg Katarina på Rysslands tron, och lät, som berättadt är, genast för holsteinska partiets ledare i Sverge tillkännagifva sin önskan att i förening med dem främja Karl Fredriks fördelar. Utsigterna för denne furste ljusnade derigenom betydligt, och Josias Cederhielm rättade sig derefter. Han öfvergick helt och hållet till holsteinska sidan och började tillsammans med dess öfriga ledare arbeta på en närmare förbindelse med Ryssland [3]. Men Cedercreutz, Sverges dåvarande sändebud i Petersburg, följde orubbligen de föreskrifter, konung Fredriks regering gifvit, och ville således icke biträda Katarinas och holsteinarnes planer. Dessa sednare sökte fördenskull aflägsna Cedercreutz och i stället ditskicka någon bland sina partivänner. Ett dylikt utbyte kunde dock ej genomdrifvas; emedan Fredrik

1) Kongl. Bibl. 1723 års riksdag, s. 332.

2) Franska min. br. d. 2 Juni, 8 Sept. 1723. Febr., Maj Aug. 1724.

3) Danska min. br. d. 2 Febr. 1726.

och Horn, understödda af rådets flertal, satte sig deremot. Saken togs då från en annan sida. Höfligheten, sade man, fordrar att genom serskildt sändebud lyckönska kejsarinnan till hennes uppstigande på tronen; och statskonsten likaså, att samma sändebud tager reda på och söker till Sverges fördel begagna de oroligheter, som torde af regentombytet föranledas. Det ryss-fiendtliga i sistnämnde tillägg skulle dölja det på botten liggande ryss-vänliga tänkesättet. Konungen och Horn prutade emot utgiften såsom onödig, och åtgerden såsom misstänkt. Men en stor mängd personer hänfördes af ryssk-holsteinska penningar, af deltagande för hertigen, af hoppet om Lifflands eller Karelens återbekommande, m. m. Några inbillade sig till och med, att Katarina, drifven af fruktan för svenska vapen och för ryska ovänner, skulle mot nämnde pris köpa sig Sverges understöd [1]. Horn föreställde väl orimligheten af dessa beräkningar, men fåfängt [2]. När således beskickningen skulle afgå, föreslog han dertill Gustaf Bonde; men lika fåfängt [3]. Rådets flertal föll med sitt val på Cederhielm. Enligt det af styrelsen sedermera utfärdade förhållningsbrefvet, skulle han låtsa sig hafva kommit för att lyckönska kejsarinnan, men i sjelfva verket söka underhålla och till Sverges fördel begagna den oenighet, man trodde inom Ryssland förefinnas. Hos det parti, som först uppkommit med planen, var dock hemliga afsigten tvärtom; nämligen, att han skulle stödja Katarina, och sedermera och med tillhjelp af hennes magt främja Karl Fredriks fördelar och planer.

Det var icke regeringens förhållningsbref utan sistnämnde ligas önskningar, som den till Petersburg ankomne Cederhielm rättade sig efter. I stället för

1) Danska min. br. Mars 1725.

3) Uppsal. Bibl. Svenska Handl. 6. Nolckens berättelser.

4) Österr. min. br. d. 18 Apr. 1725.

att underblåsa sökte han bilägga oenigheten bland ryssarna, och i stället för att undergräfva sökte han stärka Katarinas magt. Han deltog i de ofvanbeskrifna planerna om anfall mot Slesvig och om Liffländs öfverlåtande åt Karl Fredrik [1]) m. m. För att ställa sig in hos kejsarinnan och hos ryssarna, deltog han ock i der brukliga råa förlustelser, och det berättas, huru han vältrade sig med rysska hofherrar omkring på golfvet, till harm för sina landsmän, hvilka tyckte, att ett svenskt riksråd bort bättre iakttaga sin värdighet. Åt rysska regeringen gaf han underrättelse om den svenskas afsigter. Till den svenska och till sina enskilda vänner skref han deremot bref, som prisade kejsarinnans magt och hertigens dygder och således understödde holsteinska partiets önskningar [2]).

Hans uppförande blef snart i Stockholm bekant, dels genom ryktet, dels genom andan i hans egna bref, troligtvis ock genom skrifvelser från Cedercreutz. Hornska partiet ville då kalla honom tillbaka; häldst han nu varit i Petersburg hela tre månader, en tillräcklig tid för lyckönskningars afläggande [3]); men holsteinska partiet vägrade, och Gustaf Cronhielm ville i stället återkalla Cedercreutz. Efter långa tvister blef Cederhielms hemresa ändtligen beslutad [4]). Han stannade dock qvar, samt underhöll och stärkte förbindelsen mellan holsteinarne i Sverge och dem i Ryssland; hvarför man ock spådde honom svåra efterräkningar vid nästkommande riksdag [5]). Jultiden 1725 förnyades hemkallelsen med föreskrift, att sednast inom slutet af Februari lemna Petersburg. Holsteinska partiet sjelft yrkade numera på mannens

1) Upps. Bibl. Svenska Handl. Vol. 6. Nolckens berättelse.
2) Kongl. Bibl. Sagobrott om 1734 års riksdag.
3) Rådsprot. Aug. 1725.
4) Rådsprot. d. 22 Oct. 1725. Huruvida befallning derom verkligen utfärdades, är oss ej bekant.
5) Danska min. br. d. 27 Okt. 1725.

hemresa, för att erhålla hans hjelp under de förestående striderna rörande wienska och hannoveranska förbunden. Ändtligen i Mars 1726 och efter åtta månaders vistande i Ryssland, återvände Cederhielm till fäderneslandet, hafvande af både Katarina och Karl Fredrik erhållit ovanligt många och dyrbara bevis på deras ynnest [1]. Svenska regeringen, Fredriks och Arvid Horns parti, utfärdade å sin sida till Cedercreutz ett formligt tacksägelsebref för det sätt, hvarpå denne under så vigtiga och vådliga omständigheter bevakat Sverges bästa [2].

Återkommen till Stockholm, blef Cederhielm snart främste ledaren af holsteinska partiet, förnämsta kämpen mot hannoveranska förbundet [3]. Han skall ock hafva lofvat Österrike, att Sverge snart skulle deltaga i det wienska [4], och vid riksmötets början höll han för sina partivänner öppen taffel. Men snart började åtskilliga riksdagsmän göra anmärkringar öfver hans beskickning till Petersburg, dess ändamålslöshet, dess stora kostnader, dess besynnerliga företeelser m. m. Detta skedde i synnerhet genom den utmärkte talaren öfverste Didron, en gunstling hos konung Fredrik [5]. Cederhielm fann sig deraf föranlåten att framlägga en vidlyftig försvarsskrift [6]. Men vid samma tid blef, såsom berättadt är, Vellingk häktad, hans bref rörande preussiska lånet framlaggda och många hans öfriga papper tagna. Sannolikt var, att genom dessa sednare skulle åtskilliga för Cederhielm besvärande omständigheter komma i dagen. Dennes mod föll också genast och

---

1) Danska min. br. d. 13 Apr. 1726.

2) S. st. d. 4 Maj 1726.

3) Rådsprot. våren och sommaren 1726.

4) Österr. min. br. d. 22 Maj 1726.

5) Danska min. br. Sept. och Oct. 1726. Preuss. min. br Oct. s. å.

6) Franska min. br. d. 28 Sept. 1726.

snöpligt. Han lät, säger man, natten efter Vellingks häktande bära en med papper fylld koffert från sin boning till rysska ministerns [1]. Han indrog sin öppna taffel [2], och aflade nu besök hos Didron, hvilken tillförene blifvit med förnäm likgilltighet behandlad [3]. Han begynte ock tala om sin fredliga sinnesstämning, sin medgörlighet; snart ock om sin beredvillighet att lemna rådsherreplatsen, för att, som han sade, bibehålla lugn och ordning inom fäderneslandet. *Ehvad nu,* skref han, *ständerna säga: blif! eller gack! skall jag med obefläckad redlighet tjena konung och fädernesland,* o. s. v. [4].

Vid undersökningen af Vellingks papper hade emellertid framkommit flere för Cederhielm besvärande omständigheter, hvarjemnte Horn och franska ministern torde haft kunskap, måhända bevis om hans under polska fälttågen mottagna mutor. Hans ställning blef alltså mycket betänklig. I det längsta sökte han dock gendrifva de gjorda beskyllningarna, och en gång lyckades han deri på ett lysande sätt. Förledd af ifver och obetänksamhet, framkastade nämligen konung Fredrik anklagelser så vågade, att Cederhielm fick tillfälle i sittande råd gifva honom en kraftig vederläggning [5]. Men öfvertygelsen om Cederhielms brottslighet och oviljan mot hans person växte det oaktadt mer och mer. Bondeståndet, vanligtvis konung Fredrik tillgifvet, och derföre så mycket mera förbittradt mot Cederhielm, yrkade öfver denne sednare så sträng bestraffning, som möjligt. Hemliga utskottet ogillade hans beskickning till Petersburg, och man hörde påstås, att de rådsherrar, som talat

---

1) Franska min. br. d. 6 Nov. 1726.

2) Kanske redan förut.

3) S. st. samt Preuss. min. br. d. 16 Nov. 1626.

4) Upps. Cederhielmska samlingen.

5) Rådsprot. Jan. 1727.

för densamma borde ock betala kostnaderna [1]. Cederhielm begärde nu tillåtelse att inför riddarhuset uppträda och rättfärdiga sig. Det heviljades, men blott efter omröstning och med 176 ja mot 155 nej samt med det märkvärdiga i förväg bestämda villkor, att honom skulle gifvas hvarken stol att sitta på, ej heller tittel af excellens, ej heller annat svar än, att saken skulle tagas i öfvervägande [2]. Derpå fick han hålla sitt tal, men kunde genom detsamma ingenting vinna. Det enda stånd, som i någon mån gynnade honom, var presternas. Han hade nämligen uppträdt till försvar för statskyrkan och till strid mot dennas vedersakare, samt infört tyska skrifter, mot s. k. *grässliche Calvinisten, einfältige heuchelische pietisten und den höllischen erzverführer A. H. Francke* [3], m. m. och han hade vid nu pågående riksdag talat så ifrigt, att ståndet honom derföre engång formligen betackade [4]. Under den sedermera öppnade rättegången sökte ock holsteinska partiet inom samma stånd att i någon mån skydda hans person [5]; men förgäfves. Hemliga Utskottet, som granskat ifrågavarande handlingar, fällde det utlåtande, att han borde antingen begära afsked eller ock underkastas formlig rättegång. Cederhielm valde första utvägen och lät d. 31 Juli 1727 formligen anhålla om sitt entledigande från riksrådsämbetet [6], hvilket ock beviljades. Oaktadt detta steg, ville han sedermera försvåra sitt uppförande. Man har ännu qvar flere af honom kort derefter uppsatta

---

1) Danska min. br. d. 5 Juli 1727. Adelns prot. d. 28 Juli 1727.
2) Bergshammars arkiv. Journal af riksdagen 1726.
3) Linköp. Bibl. Cederhielm till E. Benzelius d. 25 Febr. 1725.
4) Presteståndets prot. d. 26 Okt. 1726.
5) S. st. d. 27 Juli 1727. Ännu 1728 har Cederhielm skrifvit mot Dippel och till försvar af svenska kyrkan. Se Link. Bibl. H. Schröder till Er. Benzelius d. 31 Maj 1728.
6) Rådsprot. s. d.

bref till Ulrika Eleonora och till åtskilliga andra personer, i hvilka skrifvelser han med väl valda ordalag och på ett för den tiden vackert språk smickrade bemälte drottning och talade om sin oskuld; *han kunde vid nogaste ransakning ej på sitt samvete finna någon fläck, som gjorde honom drottningens nåd ovärdig* [1]; likaså om sin fridsamhet, sin benägenhet, *att af kärlek till det allmänna bästa och som prof deraf sjelfvilligt draga sig tillbaka. Ja! Gud skall veta,* tillade han, *att jag vill för bröderna blifva till en förbannelse och utkastas som en Jonas, om de andra kunna derigenom föras i lugnet.* Bref från österrikiska sändebudet berätta deremot, huru Cederhielm redan under beskickningen till Petersburg fruktade en blifvande riksdagsräfst; — huru han af dervarande österrikiska minister redan då begärt och för dylikt fall erhållit löfte om understöd från hofvet i Wien; — samt huru Cederhielm nu i Sept. 1727 hos det i Stockholm befintliga österrikiska sändebudet Freitag, åberopade nämnde löfte samt anhöll om dess uppfyllande. Freitag föreslog ock att gifva honom ett årsunderhåll af 1,000 dukater [2]; huruvida det beviljades, veta vi ej. Danska ministerns [3] omdöme rörande hela uppträdet innehöll, *att Cederhielm måtte vara glad öfver att hafva sluppit för så godt köp;* häldst kejsarinnan Katarinas nu bekant-blifna testamente tydligen ådagalade, hvilka djerfva planer holsteinska partiet förehaft. Cederhielm dog kort derefter eller år 1729.

NICODEMUS TESSINS AFSÄTTNING OCH DÖD.

Hans afsättning förorsakades till en del af andra omständigheter; men till en del också af ifrågavarande hol-

1) Riksark. Bref till Ulrika Eleonora från Josias Cederhielm 1727—1729.
2) Österr. min. br. d. 3 Sept. 1727.
4) D. 2 Aug.1727.

steinska partislitningar. Den inträffade samtidigt med Vellingks och Cederhielms, och må derföre samtidigt berättas.

I Tessins politiska åsigter uppenbarade sig vid Karl den tolftes död en stor förändring. Tillförene hade han framstått som trogen anhängare och tjenare åt konunga-magten eller enväldet och det på många sätt; t. ex. genom den misstänkta brefvexlingen med Feif; — genom inträdet i rådkammaren år 1712 såsom ett slags taleman för konungens åsigter mot rådets [1]; — genom att åren 1716—1718 tjenstgöra som en slags bolagsman åt Görtz; — och genom att 1718 mottaga uppdragen att i envåldets anda omskapa rådkammaren och polisen. Men knappt hade Karl fallit, förr än samme Tessin framträdde som en ifrig kämpe för friheten, och som den ifrigaste kämpen mot Görtz. Vi våga ej öfver denna stora och tvärhastiga förändring fälla något afgörande omdöme [2]; huruvida den var en genom Karls olyckliga regerings-åtgerder slutligen framtvingad ny öfvertygelse; — eller ock ett bemödande att genom frihetsnit utplåna minnet af det fordna envåldsnitet.

Orsaken till den olycka, som 1727 träffade Tessin, torde till någon del böra sökas hos honom sjelf, i en egenrådighet vid förvaltningen, en otålsamhet vid motsägelser [3], en obenägenhet för nya bruk; alltsammans följder af långvariga envåldsvanor, af långvariga framgångar och af långt framskridna år. Förnämsta orsaken var dock hans benägenhet för holsteinska huset; ett tänkesätt, till hvilket han blifvit ledd, också af sin sednare gemål, en fröken Horn, hvilken tjenstgjort vid hertigliga hofvet i Stockholm [4]. Till missnöjet med Fredrik torde ock hafva bidragit de nya

---

1) **24.** 5, 45, 190.

2) **27.** 88.

3) Franska min. br. d. 15 Dec 1727.

4) Danska min. br. d. 23 Nov. 1726.

seder och det jemnförelsevis öfverflödigare lefnadssätt, denne konung införde, och med hvilket den gamle öfverste-marskalken aldrig kunde förlika sig. Första af oss kända brytningen, rörde blott en småsak. Medan vid ett rådssammanträde i Nov. 1722 öfverläggningarna fortgingo, begynte konungen att enskildt samtala med Liewen. Tessin, misslynt häröfver, vände sig till samme Liewen och sade: *herr grefve! man kan för edert språkande, ej höra, hvad som föredrages.* Fredrik gjorde dervid en åtbörd af ovilja, men fortsatte samtalet [1]. Tessins son, den sedermera ryktbare Karl Gustaf, uppträdde vid riksdagen 1723 flere gånger på ett för Fredrik oangenämt sätt, t. ex. genom att kämpa emot då tillämnade magtutvidgningar; genom att drifva på Diemers afresa; — och hvad som allra svårast var, genom att uppsätta den skrift och deltaga i den beskickning, som tvingade Fredrik att lemna holsteinska sändebudet företräde. Vid slutet af samma år lät också konungen några uppdrag rörande hofvets styrelse flyttas från öfverste-marskalken Tessin till hofmarskalken Düben [2]. När kort derefter Horn ville befordra unga Tessin, svarade Fredrik: *nej! ty*, sade han, *förslaget derom är olagligt; och hvarken Nikodemus eller Karl Gustaf Tessin äro mig så kära, att jag för deras skull vill bryta lag* [3]. Konungaparet önskade så snart som möjligt befria sig från all närmare beröring med gamle Tessin och ville för sådant ändamål skilja honom från åtminstone öfverste-marskalksämbetet. Vid samma tid började också konungen klaga öfver allehanda i hofhållningen förefallna oordningar och brister, dåliga viner, skämda matvaror, rykande och dunkla ljus samt höga priser. Kanske voro klagomålen rättvisa, kanske obilliga. Säkert är, att de ömsesidigt ökade

1) Österr. min br. d. 18 Nov. 1722.

2) Franska min. br. d. 3 Nov. 1723.

3) S. st. d. 12 Jan. 1724.

missbelåtenheten. Vid nu ifrågavarande partibrytning arbetade ock Nikodemus Tessin för Cederhielms beskickning till Petersburg, och Karl Gustaf Tessin för wienska förbundet. Också andra tvisteämnen förekommo; ehuru vi ej hinna uppräkna dem. Måttet af ömsesidig ovilja var bräddfullt. Droppen, som ändtligen flödade öfver, utgjordes af följande händelse.

I sammanhang med de öfrige klagomålen, blef af Fredrik i sittande råd framställd den frågan, *hvarföre drifhuset på Karlberg var i så dåligt skick?* Tessin svarade: *det är trädgårdsmästarens fel.* Fredrik genmälte: *men ni är öfverste-marskalk, och har derföre magt att afsätta mannen* [1]. Tessin invände, *att enligt hofarticklarna kunde sådant icke ske utan laga ransakning och dom.* Leende svarade då konungen med det kända ordspråket: *Tu l'a voulu, Georges Dandin!* [2] Sedermera påstod sig Fredrik hafva med dessa ord åsyftat sig sjelf, och sin medgörlighet att godkänna nämnde articklar [3]. Men Tessin, som dessa sednare uppsatt, tog uttrycket åt sig och svarade: *eders majestät bör icke säga så, utan hålla mig som ett riksråd ifrån sådana ord förskonad.* Fredrik blef misslynt; men rådsherrarna bådo honom ursäkta det öfverilade svaret, hvilket Fredrik också lofvade göra; men fordrade, att hela ordvexlingen skulle i protokollet intagas. När Fredrik derpå steg upp för att lemna rådkammaren, visade honom Tessin icke tillbörlig uppmärksamhet, och ville ej heller bedja om tillgift. Kort derefter insåg han dock det origtiga i sitt uppförande och anhöll om förlåtelse, dervid understödd, först af några enskilda rådsherrar, Arvid Horn och Karl Gyllenborg, sedermera ock af hela rådet [4], anfördt af Horn, och som det tyckes två serskilda

---

1) Danska min. br. d. 26 Jan. 1726.
2) Du har sjelf så velat, min vän!
3) Österr. min. br. d. 31 Jan. 1726.
4) Franska min. br. d. 13 Mars 1726.

gånger(?). Slutet blef att konungen lofvade, *som kristen förlåta Tessin; men huruvida han som konung kunde göra likaledes, derpå ville han sig till ständernas sammankomst besinna.* Enligt andra uppgifter skall han hafva lofvat ej mer tänka på saken. Det tyckes dock, som konungaparet inom sig ämnade begagna det gifna tillfället att aflägsna en för dem begge så misshaglig person.

När någon tid derefter Hemliga Utskottet granskade rådsprotokollen och i desamma anträffade nämnde ordvexling, beslöt man hos ständerna och med ogillande anmäla Tessins uppförande. Vi lemna osagdt, huruvida detta beslut fattades till följe af utskottets egen drift; ty konungen hade härutinnan tänkesättet på sin sida; — eller till följe af hemliga, från hofvet eller frihetspartiet utgångna påstötningar [1]). Tessin anhöll återigen om tillgift; och som det tyckes äfven denna gång med förord af Horn och Gyllenborg [2]). Till hans urskuldande höll ock sonen inför ständerna ett tal, som väckte beundran och rörelse, men likvä icke mägtade frälsa fadren; ty tänkesättet vid denna riksdag blef mot rysskt-holsteinska partiet mer och mer uppbragt. Konungen sjelf ville väl ursäkta den gamles öfverilning; men sade sig af honom befara nya obehag och derföre önska en ny öfverste-marskalk, hvilket ock af utskott och ständer bifölls. Tessin blef alltså från nämnde befattning entledigad, men skulle för lifstiden få behålla sin lön; och Horn jemnte de öfriga riksråden erhöll af Hemliga Utskottet en varning derföre, att de sökt utverka Tessins benådning. Våren derefter, eller i April 1728 afled den då nära 74-årige mannen.

I sådan onåd hos såväl konung som ständer slutade denne rådsherre, hvilken fordom både skickligt och lyckligt kryssat sig fram mellan såväl hof- som

1) Franska min. br. d. 30 Juli 1727.
2) Preuss. min. br. d. 26 Juli 1727.

folkgunsten. Så hårdt blef han för en ålderdomsförseelse straffad af det hof, till hvars boning han uppfört ett bland de skönaste slott, som finnas i verlden, samt af det folk, hvars hufvudstad han prydt med byggnader, som utgjorde och utgöra föremål för svenskens stolthet och för utländningens beundran.

Ej få hafva sagt, det Arvid Horn bidragit till denna Tessins olycka. För satsen finnes dock inga bevis; men mot detsamma några icke ovigtiga kändsgerningar; t. ex. att mildhet och försonlighet mot besegrade ovänner låg i Horns lynne och vana; — att han i enlighet dermed också vid detta tillfälle talat för mildare åsigter; — och slutligen, att han ej mer hade någon ting att befara af den nu sjuttiotreårige försvagade Tessin. Deremot är det troligt nog, att Horn likasom flere andra betraktat förlusten af hofvets gunst såsom ett straff för det sätt, hvarpå Tessin troddes hafva i fordna dagar densamma eftersträfvat.

HOLSTEINSKA PARTIETS FALL I SVERGE.

Ehuru Vellingk och Cederhielm blifvit afskedade ur rådet, funnos dock inom detsamma qvar några herrar, isynnerhet Cronhielm och Gyllenborg, hvilka man visste ogilla de regeringsgrundsatser, som följdes af konungen, af Horn och af rådets flertal och nu blifvit också af ständerna godkända. Härigenom måste uppkomma obehag inom rådskammaren, osammanhang i åtgerderna samt osäkerhet i styrelseverket. Att vid dylika omständigheter de rådsherrar, som befinna sig i strid mot såväl folkets ombud som ämbetsbrödernas flertal, böra frivilligt draga sig tillbaka för att åt regeringen gifva enhet och kraft, denna grundsats hade ännu icke blifvit erkänd i Sverge, knappt nog i England [1]). Rådsvärdigheten ansågs vara innehafvarens

1) Här likasom mångenstädes igenkänner läsaren både om-

ordentligt förvärfvade egendom, den han hvarken kunde eller borde mista på annat sätt än genom död eller laglig afsättning. Olägenheten af en splittrad och behofvet af en kraftfull och enig rådkammare lät dock vid närvarande tillfälle känna sig med en styrka, som ej kunde motstås, och redan våren 1727 talades mycket i sådan rigtning [1]). Vid samma tid, och just när Vellingk och Cederhielm afskedades, begärde konungen, att ständerna måtte återställa rikets lugn och enighet [2]). Det tyckes, som man i början ämnat för sådant ändamål afsätta alla holsteinskt sinnade rådsherrar [3]) och isynnerhet Karl Gyllenborg, hvilkens i rådprotokollen befintliga yttranden gifvit Hemliga Utskottet anledning till påminnelser. Ho n ville dock ej genom än flere afsättningar ytterligare uppreta partiförbittringen, och Gyllenborg skall genom böner och löften hafva öfvertalat honom att hos ständerna medla till försoning [4]). Cronhielm och Gyllenborg erhöllo fördenskull blott hvar sin varning [5]), men fingo stanna i rådet. Flere Horns vänner ogillade dock en sådan eftergifvenhet och förutsade framtida ånger [6]).

Att förskaffa åt hornska partiet bestämd öfvervigt och derigenom åt regeringen större sammanhang och kraft, denna plan blef dock icke öfvergifven; men för utförandet tilgrepos andra medel. De i rådkammaren arbetande ledamöternas antal hade min-

---

dömen och uppgifter, tagna ur herr K. G. Malmströms arbete, af hvilket författaren erkänner sig hafva i båda dessa afseenden haft mycken ledning.

1) Danska min. br. d. 12 Apr., d. 7 och 28 Juni 1727. Franska min. br. s. å.

2) Franska min. br. d. 30 Juli 1727.

3) Österr. min. br. d. 30 Juli 1727. Danska min. br. d. 7 Juni s. å.

4) Franska min. br. d. 20 Juni 1731.

5) S. st. d. 20 Aug. 1727. Uppsal. Bibl. Svenska Handl. N:r 6. Nolckens berättelse.

6) S. st.

skats genom afsättningar, dödsfall, ålderdomssvaghet; äfven genom anställningar å annan ort; t. ex. Mejerfelts i Pommern och Klas Sparres i Karlskrona. De återstående voro för få att kunna med behörig kraft sköta göromålen. Ständerna ökade fördenskull antalet från sexton till tjugofyra, hvadan tio nya rådsherrar invaldes. Två bland dem, nämligen Stockholms räddare Rutger Fuchs, och konungens vän, general Silfverhielm ville dock hällre behålla sina befattningar vid hären. Andra valdes i stället.

Den nu skedda rådsutnämningen var ett verk af Arvid Horn och är således betecknande för dennes grundsatser och handlingssätt. Han ådagalade vid detta tillfälle sin *kloka beräkning* derigenom, att de flesta rådsherrar, som invaldes, hörde till fredspartiet och således betryggade dettas öfvervigt; — likaså derigenom, att han lät intaga Barck och Düben, och således skaffade sig tvänne utmärkt skickliga ämbetsbröder, och tillika stöd af deras beskyddarinna, Ulrika Eleonora; — likaså derigenom, att han lät invälja den lärde och arbetsamme Gustaf Bonde, som borde framdragas till efterträdare i kanslipresident-sysslan; och Ture Bielke, hvars manliga utseende och umgängessätt påräknades till motvägande af den opålitlige men bland krigsbefälet ännu mägtige Düker. Horn ådagalade vid samma tillfälle sin *oväld med hänsyn till partierna*, och sitt rättvisa uppskattande af förtjenst och redbarhet äfven hos andra sidans anhängare; nämligen derigenom, att han intog några mer eller mindre holsteinskt sinnade herrar t. ex. Strömfelt, Bielke och Bonde; detta kanske ock för att i dem hafva ett pålitligt stöd mot möjligtvis ånyo framträdande hessiska eller envåldsplaner; — likaså *sin oväld med hänsyn till hög- och lågadel* derigenom, att bland de tio nya riksråden funnos fem, nämligen Barck, Cronstedt, Düben, Strömfelt och Törnflycht, som dels voro födda ofrälse, dels härstammade från ofrälse far eller farfar;

detta en talande vederläggning af det stundom hörda påståendet. att Horn ville omgifva sig med rådsherrar, tagna endast ur de gamla högadliga slägterna. Det nu skedda valet ådagalade slutligen och förnämligast Horns *kärlek för heder och redbarhet;* ty alla de 10 inkallade rådsherrarne utmärkte sig genom dessa egenskaper. Ingen bland dem har, oss veterligen, blifvit ens af motpartiet, utom i några oefterrättliga smädeskrifter, anklagad för mutor, orättvisa eller förräderi. Det var i spetsen för denna rådkammare, som Arvid Horn ledde styrelsen så, att tidehvarfvet mellan 1728 och 1738 är ett bland de lyckligaste, Sverge någonsin genomlefvat.

Parti-rensningen blef föröfrigt utsträckt äfven till kanslikollegium. Andra sidans män, Höpken och Åkerhielm, flyttades derifrån till presidenter i kammarkollegium och i Åbo hofrätt. Till hofkansler utnämndes den duglige ämbetsmannen von Kochen, hvilken under riksdagen 1727 troget och med framgång arbetat för hannoveranska partiet, och hvilken sedermera i sin nya befattning blef Horns högra hand.

Besagde utnämningar, ständernas ådagalaggda ovilja mot ryssk-holsteinska planerna, brottsligheten hos Vellingk och Cederhielm, och allra mest kejsarinnan Katarinas död, dessa omständigheter nedslogo för tillfället holsteinska ligans mod och förlamade dess verksamhet. Omständigheterna dervid skola framdeles utförligare beskrifvas.

Horn deremot stod, som anmärkt är, på höjden af magt och anseende. Några voro väl missnöjda; men lyssnom till det märkvärdiga, det motsägande innehållet af deras klagomål! Ena sidan påstod, att han *bortgaf alla sysslor blott åt sina anhängare* [1]; andra sidan, *att han gaf alltför många fördelar åt*

---

1) Österr. min. br. Aug.—Sept. 1727.

motpartiets män [1]. *Han är*, sade en tredje röst, *så neutral, att han stöter sig med alla, och bedrages af alla* [2]. Han var, genmäler historien, så rättvis och så opartisk, att han förtjenar allas vördnad. Huru högljudt den samtidiga riksdagen också instämde i detta sista omdöme, är redan berättadt.

HOLSTEINSKA PARTIETS FALL I RYSSLAND.

Under första månaderna af året 1727 kastades ryska hofvet fram och tillbaka mellan flere olika partier och planer; i hvilka sednare Sverge och dess framtid ofta utgjorde en vigtig beståndsdel.

Katarina sjelf var medelpunkten för ena ligan. Drifven af moderlig ömhet, sökte hon bereda sina döttrar så stora fördelar som möjligt. Karl Fredriks fel voro väl af henne både kända och ogillade. Men han var dock den ende prins af gammalt furstehus, som förbundit sig med hennes slägt; och han var tillika en prins, som hade utsigt till Sverges krona. För tryggandet af döttrarnas furstliga framtid kunde således intet bättre medel utfinnas än denna holsteinska förbindelse. I afsigt att densamma än fastare tillknyta, föreslog man ytterligare en förmälning mellan storfurstinnan Elisabet och en annan prins af samma furste-ätt, nämligen administratorn Kristian Augusts äldsta son, Karl, en broder till sedermera blifvande svenske konungen Adolf Fredrik. Detta par, Karl och Elisabet, skulle sedermera till hemgift erhålla antingen ett rysskt landskap, Est- eller Liffland, eller ock hela hertigdömet Holstein-Gottorp, sedan nämligen Karl Fredrik blifvit förhjelpt till konung i Sverge. En del af dessa planer sökte dock Katarina att tills-

1) Danska min. br. d. 20 Sept. 1727.

2) S. st. d. 14 Apr. 1731.

vidare hålla hemliga, af fruktan för ryska patrioternas ovilja och motstånd.

Andra partiförbindelser rörde valet af gemål åt den blifvande kejsaren Peter den andre. Menschikow ville förmäla honom med en sin dotter; Karl Fredrik med ett sitt syskonbarn, en dotter till nyssnämnde Kristian August [1]. Täflandet höll på att utbryta i öppen fiendskap. Karl Fredrik lofvade dock slutligen att understödja Menschikows plan, så framt denne ville understödja Karl Fredriks på Liffland och Estland [2]; men underhandlingen afbröts genom Katarinas sjukdom och död, eller kanske genom andra orsaker.

En tredje liga bestod af några herrar, som deltagit i de stränga åtgerderna mot tsar Peters son Alexei, och hvilka befarade allehanda förföljelser, i fall dennes son, Peter, blefve kejsare. De ville derföre skicka honom till främmande land, kanske till Sverge, under förevändning att der uppfostras; men med afsigt att såsom vid Katarinas död frånvarande blifva genom Anna från tronen utestängd. Man underhandlade härom med holsteinska partiet, och till och med Cederhielm lär hafva blifvit i hemligheten invigd. Men Bassewitz förrådde alltsammans åt Menschikow, hvarpå de ryska hufvudmännen blefvo straffade, och hertigliga huset föremål för än mer ovilja.

Det fjerde och mägtigaste partiet, det egentligen ryska, harmades öfver alla dessa planer, hvilka den ena likaväl som den andra gingo ut på att anförtro styrelsen öfver deras fäderneslaud nästan uteslutande åt främlingar; harmades öfver, att samma deras fäderneslands hela politik skulle afse mindre rikets än storfurstinnornas och hertig Karl Fredriks fördel. Männen af sådana tänkesätt ämnade alltså vid Katarinas

1) Riksark. Cedercreutz bref från Petersburg d 24 Febr. 1727.

2) S. st. Mars 1727.

död betrygga storfursten Peters tronföljd, samt upplösa den hittills varande nära förbindelsen med holsteinska huset.

När i April 1727 Katarinas sjuklighet begynte hota med olycklig utgång, framställdes ett förslag, huru under Peters minderårighet styrelsen skulle förvaltas genom Anna och Elisabet, understödda af ryska rådet. Men både Karl Fredrik och Menschikoff önskade större inflytande, än hvad nämnde utkast åt dem föreslog. Efter ömsesidig försoning och öfverenskommelse läto de Bassewitz uppsätta förslag till ett annat Katarinas testamente, hvilket innehöll, att tronföljden skulle tillkomma först storfursten Peter och sedermera efter hvarandra storfurstinnorna Anna och Elisabet; — att hvar och en bland dessa sednare skulle erhålla i brudskatt 300,000, i årligt underhåll 100,000 och i gåfva eller arf 1,000,000 allt rubel, och dessutom till delning alla Katarina enskildt tillhörande juveler; — att Elisabet skulle förmälas med ofvannämnde Karl af Holstein; — att *Ryssland ej skulle nedlägga vapen förr, än Karl Fredrik blifvit förhjelpt till sin andel i Sleswig, samt till svenska tronföljden;* — att från anslaget åt Anna ej skulle afdragas, hvad hon eller Karl Fredrik hitintills i Ryssland på ett eller annat sätt bekommit, o. s. v. Mot förslaget att åt storfurstinnorna afstå Liff- och Estland hade under Katarinas sjukdom ryska partiet uttalat sig med så mycken kraft och bestämdhet [1]), att man ej vågade detsamma vidröra.

Nämnde på tyska språket gjorda utkast blef för Katarina uppläst och af henne gilladt. Men i anseende till sjukdomens snabba framsteg fruktade man, att detsamma i sin utförlighet icke skulle hinna först på ryska öfversättas och sedermera renskrifvas för att slutligen i denna gestalt af kejsarinnan undertecknas. Derföre gjor-

1) Riksark. Cedercreutz bref ifrån Petersburg d. 19 Apr. 1727.

des ur detsamma ett mindre utdrag, hvilket hon påstods hafva kort före sin död d. 6 Maj 1727 underskrifvit [1]).

Hennes frånfälle väckte i Sverge allehanda känslor. Ulrika Eleonora ville ej låta sitt hof anlägga sorg; men gjorde det sedermera, emedan konung Georg vid samma tid afled, då sorgedrägten efter honom kunde få gälla äfven för Katarina [2]). Hoppet om ryska partistrider vid det blifvande regentombytet eggade Sverges mod. Fredrik ville nödvändigt i spetsen för en samlad här tåga mot öster och hämnas de fordna förlusterna. Sjelfva den försigtige Horn syntes frestad till något dylikt; Hemliga Utskottet likaså. Dess efterlemnade testamente tillät konungen och rådet att utan ständernas hörande angripa Ryssland, såvida utsigt till framgång förefunnes. Men någon sådan yppades ej. Ryska regentombytet gick för sig utan något uppror, England och Frankrike rådde till försigtighet, och rådet följdes.

Katarinas testamente, om i förstone till efterlefnad antaget, blef likväl snart af många förklaradt ogilltigt, orimligt. Att med våld skaffa Karl Fredrik Slesvig och än mer svensk tronföljd, dessa uppdrag befunnos vid närmare eftersinnande allt för svåra att

1) Tillkomsten af detta Katarinas testamente har blifvit af flere författare på olika sätt beskrifven; och dess äkthet än bejakad, än förnekad, vanligtvis betviflad. Vår berättelse derom grundar sig på ett i riksarkivet befintligt bref från Cedercreutz till Horn, skrifvet i Petersburg d. 11 Aug. 1727, hvilket slutar med följande ord: denna berättelse är helt sannfärdig och kan eders excellens sig derpå förlita. Cedercreutz trodde, men visste ej säkert, huruvida det tryckta testamentet öfverensstämde med det af honom omtalade. Men Le Fort, saxiskt sändebud i Ryssland vid samma tid, har deremot d. 27 Sept. 1727 påstått, att Katarina aldrig sett testamentet, och att Elisabet å hennes vägnar undertecknat detsamma, dertill öfvertalad af Menschikow och af hertig Karl Fredrik.

2) Österr. min. br. d. 16 Juli 1727.

fullgöra. Katarina hade väl någon tid före sin död och i harmen öfver svenskarnas anslutning till hannoveranska sidan hotat dem med krig, landstigningar och härjningar. Men vid underrättelsen derom lofvade England att skicka en flotta till Östersjön, hvilken ock sommaren 1727 dit anlände, hvarefter ryska sjömagten fann rådligast hålla sig stilla.

Katarinas testamente, troligtvis det stora utkastet, blef emellertid i Tyskland tryckt och derefter i Sverge öfversatt och kringspridt. Det väckte visserligen uppmärksamhet; dock i mindre grad, till följe af det sätt, hvarpå saken i Ryssland numera behandlades. Menschikow blef nämligen ovänligt stämd mot holsteinska huset, befarande i storfurstinnan Anna en farlig medtäflare, den der borde aflägsnas. Verkställigheten deraf underlättades genom gammal ryssarnas hat mot tyskar i allmänhet och mot holsteinare i synnerhet, och ej minst mot Karl Fredrik sjelf. Dennes beskyddarinna var redan död, och slägtingen, Elisabets tillämnade fästman, afled likaledes och just vid samma tid. Då började ryssarna under Menschikows ledning, behandla Karl Fredrik på ett sätt, som tydligen ådagalade deras beslut att bortdrifva den mångårige snyltgästen. Under sådana omständigheter fann hertigen klokast vara att gifva vika. Men före afresan utpressade han största delen af det penningebelopp, Katarinas testamente hade åt Anna utlofvat, hvarefter han, hans gemål och hela hof blefvo på ryska örlogsskepp öfverförda till Holstein, dit de anlände i Aug. 1727. Det hopp om ryskt understöd till svenska tronföljdens vinnande, som Karl Fredrik i många år hyst, var numera alldeles försvunnet. Den nya kejsaren förklarade sig icke vilja för sådant ändamål vidkännas några uppoffringar [1]).

---

1) Österr. min. br. d. 3 Sept. 1727.

Någon tid efter ankomsten till Holstein föddes Karl Fredriks och Annas enda barn, Karl Peter Ulrik, uppkallad efter kejsarne i Österrike och Ryssland och efter drottningen i Sverge, hvilka alla tre bjödos till faddrar. Vi veta dock ej, hvad den sistnämnda svarat på kallelsen.

År 1730 när ryska kejsaren Peter den andre dog, var nyssbemälte då två-årige Karl Peter Ulrik enligt Katarinas testamente närmaste lagliga arfvingen till Rysslands tron, men undanträngdes. Sedermera fick han likväl dit uppstiga, under namn af Peter den tredje; dock med den olyckliga påföljd, som allmänna historien visar.

Modren dog kort efter hans födelse eller våren 1728. För hertigens svenska planer ansågs hennes frånfälle vara en lycka; ty förut befarade något hvar, att, om Anna blefve drottning öfver Sverge, skulle Sverge blifva en lydstat under Ryssland [1]. Året efter hennes död hviskades om nytt äktenskap med en engelsk prinsessa; men alltsammans stannade vid blotta talet.

En bland förnämsta orsakerna till Karl Fredriks motgångar hade varit gunstlingen Bassewitz och dennes uppförande. Också efter återkomsten till Holstein fortfor han att till en tid åtnjuta det gamla förtroendet och att med dess missbrukande rikta sig, vänner och anhöriga, och det på såväl furstens som folkets bekostnad. Ändteligen lyckades man öppna hertigens ögon, och Bassewitz föll i onåd. Man vågade dock ej med strängare straff belägga den i alla hemligheter invigde mannen, utan nöjdes med att försätta honom i overksamhet.

Från denna tid blef hertigen mer och mer, och som många tyckte, allt för mycket begifven på spar-

---

1) Franska min. br. d. 26 Maj 1728.

samhet och indraget lefnadssätt. Tadlande anmärktes, att han inskränkte sitt umgänge till obetydligare personer; — att han ej visste upprätthålla sin värdighet [1]); — att han vägrade betala lån som blifvit för hans räkning lemnade; t. ex. af Fersen åt Bassewitz, af Horn åt von der Nath o. s. v. [2]). Man kände icke igen den fordom gifmilde samt lustigt lefvande fursten.

Deremot ville man i hans uppförande igenkänna morbroderns och mosterns envishet. Han var till en tid nästan af alla magter öfvergifven; isynnerhet sedan den nya ryska regeringen lofvat Danmark att skydda dess besittning af Slesvig. Man bjöd honom vid samma tillfälle stora penningesummor och dessutom hjelp till svenska tronföljdens erhållande, om han nämligen nedlade sina slesvigska anspråk; men förgäfves. Deremot erkände han Stanislaus Leczinski som Polens konung och uppretade dymedelst ryska regeringen till den grad, att det årsunderhåll, han dittills hade från Petersburg fått uppbära, blef indraget.

Af svenska riksdagen 1727 erhöll han förnyelse på de obestämda löften om tronföljd, som 1723 gåfvos [3]); hvarjemnte han fortfarande fick åtnjuta det förut omtalade årsunderhållet af 50,000 dal. s. m. Horn hade till grundsats att aldrig fullkomligt utrota holsteinska partiet, utan lemna en del deraf vid lif, för att kunna framkallas till verksamhet, i händelse

1) Franska min. br. d. 31 Dec. 1732, d. 11 Maj 1733.

2) Preuss. min. br. d. 22 Apr. 1730. I Riksark bland Ulr. Eleonoras egenhändiga brefvexling finnes utdrag ur en uppsats d. 17 Okt. 1735 skrifven från H. (Hamburg?). Den omtalar, huru fursten (Karl Fredrik?) åt och drack allt för mycket, och derföre blifvit oformligen fet; huru han umgicks med blott obetydligare personer; huru en skomakaredotter, mamsell Petersson, vistades på slottet och dagligen steg i nåd; huru ingen ordning fanns i regeringen o. s. v.

3) Dresdens Geheim.-ark. Statsrechtl. und Statisch Aufsats über das Reich Schweden 1739.

Fredrik återupptoge sina planer till ökad magt eller till hessisk tronföljd. Efter 1727 års riksdag och kejsarinnan Katarinas död var holsteinska partiet några år bortåt både fåtaligt och nedstämdt. När Bassewitz's måg, Reichel, år 1730 föll i hertigens onåd och hemkallades, anlände till Stockholm som holsteinskt sändebud Johan v. Pechlin, fader till den sedermera ryktbare så kallade riksdags-generalen. Förstnämnde Pechlin kunde dock under de närmast följande åren föga uträtta; icke ens hindra, att riksdagen 1731 indrog det af hertigen sedan 1723 åtnjutna årsunderhållet [1]. Skälet till åtgerden var, det föreburna statens fattigdom, det egentliga, dels hertigens sjunkna anseende, dels ständernas ovilja deröfver, att de af Sverge gifna medlen användes till mutor åt sådana personer, som skulle inom samma Sverge stifta oro och villervalla.

Snart blef dock partiet genom nya politiska förhållanden bragt i ny verksamhet; denna gång likväl icke af Horn, utan af hans motståndare. Vi veta, att österrikiska kejsaren fortfarande arbetade på den så kallade Pragmatiska Sanktionen och att genomdrifva dess antagande af de europeiska magterna. Frankrike sökte hindra, Horn deremot understödja förslaget. För att kunna härutinnan erhålla understöd af Sverge måste Frankrike således störta Horn. En plan dertill blef våren 1732 uppgjord af franska sändebudet i Stockholm Casteja, hvilken dervid ämnade begagna också holsteinska partiet. För att öka dettas antal och mod, sökte man hos svenskarna dels upptända dels återuppvärma hvarjehanda känslor; t. ex. hämnd öfver förmenta personliga oförrätter, deltagande för Karl Fredriks olyckor, öfvertygelse om hans arfsrätt, nyvaknadt hopp om hans framtida och snara konungadöme, begär efter hans både nu gifna penninge-under-

---

1) Statskontoret. Bokslutskontoret. Secr. utskotts beslut d. 16 Juni 1731.

stöd, och framtida konungsliga ynnestbevis [1]) o. s. v. Många trodde nämligen, och icke utan skäl, att i alla fall, skulle ingen annan än han blifva Sverges konung, när Fredrik en gång fölle undan, häldst hvarje försök till hessisk tronföljd misslyckats. Man började omigen upprepa den gamla anmärkningen, att Karl Fredrik fått sitt Holstein förhärjadt och sin lott i Slesvig borttagen, båda delarne för Sverges skuld och för sin hjelpsamhet att släppa Magnus Stenbock in i Tönningen; och att Sverge derföre borde skaffa honom ersättning. Denna tankegång framställdes nu lika ofta, som man förut hade påstått, att det var för Holsteins skuld och till följe af dåvarande holsteinska hertigens tillställningar, som Sverge blef år 1700 inveckladt i det långa och förderfliga kriget. Sådana voro de känslor och tänkesätt, man omkring 1732 sökte hos svenskarna inplanta. Partiets förnämsta personer inom rådkammaren voro Cronhielm och Gyllenborg. Casteja ansåg den förre genom opålitlighet och egennytta vara till ledare mindre användbar än Gyllenborg, hvilken sednare fördenskull blef till den vigtiga platsen utkorad [2]). Underhandlingen med honom lärer dock åtminstone i början blifvit bedrifven med mycken hemlighet; emedan han vid samma tid var och sökte vara en gunstling hos konung Fredrik. Förslaget tyckes ock hafva blifvit qväft redan i födseln. Det innehöll dock första uppränningen till den plan, som, sedermera utbildad af Casteja, Höpken och Gyllenborg, år 1738 slutligen uppnådde sitt mål, nämligen Horns undanträngande Dess tillväxt och utveckling skola ock framdeles omständligare tecknas. Här nämna vi blott, hvad enskildt angår holsteinska partiet. Detta började från nämnde

---

1) Dresden ark. Mémoire de ce qui s'est passé en Suède à la diète de 1738—1739. Det är en afskrift af Preussiska ministern Finckensteins berättelse.

2) Franska min. br. d. 25 Juni 1732.

tid att omigen visa tecken till vaknande lifaktighet. År 1733 utspriddes det osanna rykte, att Österrike och Ryssland skulle hjelpa hertigen till svenska tronen [1]. Under följande år läste man ofta i utländska tidningar berättelser om den styrka och den verksamhet, holsteinska partiet inom Sverge utvecklade; ehuru personer, som sågo saken på närmare håll, påstodo flere bland dessa uppgifter vara diktade [2]. Kanske förstod man redan då den numera vanliga konsten att låta tidningar såsom redan i verkligheten befintligt omtala och lofprisa det förhållande, som man vill ur intet framalstra eller ur mörkret framlocka. Vid samma tid hände ock, att en högättad äfventyrare, vid namn Steinberg, kanske en slägtinge till den förut omtalade orostiftaren af samma namn [3], sökte på flere ställen locka sig till penningar genom anbud att förgifta än den ena än den andra fursten. Äfven hos Karl Fredrik erböd han sig att på samma sätt skaffa konung Fredrik ur vägen. Hertigen lät häkta mannen och i Stockholm anmäla saken. Snart blef rätta förhållandet kändt, och Steinberg på Fredriks begäran som en halftokig narr åter lössläppt [4]. Men hertigens uppförande härutinnan tillvann honom mångas hjertan. Genom dessa omständigheter och genom Frankrikes och gyllenborgska ligans mer och mer ifriga bearbetande började hans parti att åter växa. År 1734 var det i Finnland tämligen starkt [5] och riksdagen samma år återgaf honom det 1731 indragna underhållet, äfven för de år, som sedan dess förflutit [6]. Dessa förete-

1) Österr. min. br. d. 30 Dec. 1733.
2) Danska min. br. d. 23 Dec. 1733, samt d. 16 Mars 1736.
3) 14. 2:a uppl. s. 55.
4) Flere danska, fransyska och saxiska min. br. från denna tid.
5) Kongl. Bibl. Sagobrott om 1734 års riksdag sid. 155
6) Preteståndets prot. d. 21 Aug., 6 och 19 Nov. 1734.

elser uppretade åter Ulrika Eleonoras ovilja. Man har efter henne från dessa år några uppsatser, i hvilka hon förklarade Karl Fredrik *för arflös*, för en *skamfläck i svenska konungahuset*[1]) o. s. v. Allmänna tänkesättet tog häraf ingen kännedom, eller åtminstone intet intryck; utan vände sig mer och mer till fördel för hertigen. Vid riksdagen 1738 kunde hans parti förfoga öfver åttatio röster ensamt på riddarhuset[2]). Hertigen begagnade den fördelaktiga sinnesstämningen och lät genom bref till konungen, drottningen och ständerna anmäla åtskilliga sina önskningar; bland andra äfven den att få inlösta de statens skuldförbindelser, till en del kanske statsobligationer[3]), hvilka han efter Hedvig Eleonora ärft[4]). Ulrika Eleonora kastade det till henne komna brefvet på elden[5]); men hos stånden gjorde skrifvelserna bättre lycka. Många voro vunna dels genom ofvanuppräknade skäl[6]) dels genom löften om andel i de penningar, som begärdes. Hertigens fordran blef också godkänd till betalning af såväl kapital, som 20 års ränta[7]). Af den utlemnade summan[8]) behöll säger

---

Kongl. Bibl. Sagobrott om 1734 års riksdag s. 155. Statskontoret. Bokslutskontoret. Ständernas bref af den 13 Dec. 1734. De innestående årsunderhållen skulle i anseende till statens fattigdom betalas blott småningom, med 10 eller 20,000 d. s. årligen. Att så äfven skedde, synes af de i statskontoret förvarade dispositionerna.

1) Riksark. Ulr. Eleonoras egenhändigabref och uppsatser åren 1735 och 1736.
2) Franska min. br. d. 13 Maj 1738.
3) **28.** s. 44, 66. Andra säga: bankosedlar.
4) Danska min. br. d. 21 Jan. 1738.
5) Franska min. br. d. 19 Aug. 1738.
6) S. st. d. 26 Sept. 1738.
7) Heml. Utsk. prot. d. 12 Dec. 1738.
8) Enligt Danska min. br. d. 24 Jan. 1738 steg hertigens fordran till 120,000 plåtar eller 40,000 dukater. Enligt Lynar 1. 166 och Finckensteins Memoire steg summan för de inlösta obligationerna ensamt till 30,000 dukater.

man. hertigen en tredjedel, hans riksdagsvänner den andra, och den tredje anslogs till värfvande af än flere medhjelpare i striden mot Arvid Horn[1].

Just när utsigterna började att på bemälte sätt ljusna, och mycket ljusna, afled hertig Karl Fredrik den 8 Juni 1739. Vid samma tid inträffade ock både i Sverge och Ryssland stora förändringar, hvilka dock höra till nästa tidehvarf.

ALLMÄNNA ANMÄRKNINGAR OM HOLSTEINSKA PARTI-RÖRELSERNA.

Under sådana statsskick, som åt hvarje medborgare gifva rättighet att rörande statens angelägenheter icke blott utbilda och hysa sina egna åsigter, utan ock att öppet erkänna och söka verkliggöra dem; i sådana fristater måste alltid olika partier uppkomma, och stundom råka med hvarandra i häftiga strider. I detta enkla, vanliga, naturliga förhållande låg nödvändigheten af parti-väsendets uppkomst, också under svenska frihetstiden. Holsteinska tronföljden var endast det tvisteämne, som tillfälligtvis först framstod, och som i början lånade namn och färg åt de olika åsigterna.

Dessa partistrider hade i öfrigt mycken likhet med dem, som vid samma tid inom Stora Brittannien förefölle. Mot engelska kronpretendenten Jakob Edvard Stuart, hans benägenhet för stark regentmagt, hans irrfärder i främmande land, hans förbindelse med den envåldige konungen i Frankrike; mot allt detta svarade den svenske kronpretendenten Karl Fredrik af Holstein, hans ärfda konungskhet, hans besök i Tyskland och Ryssland och hans förbindelser med det envåldiga moskovitiska grannhofvet. Mot Englands Tory-parti med dess benägenhet för den

1) Dresden ark. Mémoire de ce qui c'est passé en Suède à la diète de 1738—1739.

gamla konungaätten och för det gamla statsskicket, svarade i några punkter holsteinska ligans med sin kärlek till nämnde furstehus och detta sednares åren 1702—1708 knutna förbindelser med och gifna löften åt högadeln [1]. Mot Englands Whigs och deras kärlek för friare regeringssätt och förbindelse med den nya hannoveranska konunga-ätten, svarade svenska frihetspartiet med samma känslor för sitt nya regeringssätt och samma förhållande till sitt nya konungahus; i båda länderna dock ganska väl hafvande sig bekant, huru de nya regent-slägterna skulle, också de, gerna velat inskränka den frihet, de besvurit, så framt ej fruktan för medtäflare hållit dem tillbaka.

Öfverensstämmelsen var likväl icke fullkomlig, och partierna i Sverge icke så skarpt åtskilda som i England. Svenska högadeln, af Karl den elfte nedtryckt och försvagad, kunde icke för hans ätt hysa så varm tillgifvenhet, ej heller åt densamma gifva så kraftigt stöd, som Torys i afseende på Stuartarna. Många, ja de flesta personer inom bemälte svenska samhällsklass sågos ock af öfvertygelse eller af hopp om nya fördelar lifligt omfatta det nya statsskicket. Äfven ofrälsemännen delade sig mellan båda lägren. Största delen af lågadel, prester och borgare hade dock fästat sig vid den nya friheten, och vid det nya konungahuset, af farhåga att med den gamla ättens afkomling återfå äfven det gamla enväldet. Med bondeståndet egde ett serskildt förhållande rum. Det gynnade i afseende på statsskick det gamla, nämligen en stark konungamagt; men i afseende på regentslägt, den nya, nämligen konung Fredrik. Härom mera framdeles.

Ofvanstående anmärkningar gälla egentligen frihetstidens första år. Från 1722 kan man deremot skönja tre olika partier. Det första utgjordes af frihetsmännen. Sverges nyssnämnde Whigs. Från detta

---

1) 21. 60—65.

skilde sig dock snart nog hessarne och hofvet, hvilka bildade ett tory-läger, dock skildt från holsteinarnes. Begge de sistnämnde voro eniga i sin längtan efter ökad konunga-magt; men oeniga i fråga om den furstesläg, som borde komma deraf i besittning. Förenade skulle de måhända snart hafva besegrat frihetspartiet. Till sitt upprätthållande blef alltså det sistnämnda tvunget att begagna sväng-gungans medel, samt underhålla oenigheten mellan båda de dynastiska partierna och stödja sig på, och till viss grad förena sig med det ena för att motväga det andras för tillfället hotande magt. Det var på detta sätt, som Horn först vid riksdagen 1723 till viss grad understödde ryssk-holsteinska partiet för att hindra hofvets och hessarnas planer; och sedermera vid riksdagen 1726 understödde hofvet och hessarne, för att motstå holsteinarna och kejsarinnan Katarina. Med mycken försigtighet undvek dock Horn att med någondera sidan inlåta sig så nära, att det fria statsskicket, främsta föremålet för hans omvårdnad, kunnat komma i fara. Till dettas upprätthållande nödgades han ock i någon mån stödja sig på främmande magter, på Ryssland 1723 och på England 1726; men också vid dessa underhandlingar undvek han lika försigtigt, hvarje åtgerd, som kunde inskränka Sverges oberoende. Emellertid var hans belägenhet under nämnde tid mycket svår. Först efter att hafva besegrat hessiska ligan 1723 och holsteinska 1727, kunde frihetspartiet uppträda med mer styrka och oberoende. Det var också nu, som det tidskifte inträffade, hvilket utgör kärnan och glanspunkten af svenska frihetstiden, och som framdeles skall omständligare tecknas.

Striden mellan Englands Whigs och Torys, i början kämpad under fanorna af olika dynastier visade sig snart vara en strid också om olika politiska åsigter. Likaså gick det i Sverge och det tidigt nog. Af förut uppräknade orsaker svalnade ifvern för hertigen af Holstein i synnerhet efter året 1727. Se-

dermera började partierna att mer och mer ordna sig efter olika regerings-åsigter. De egentliga frihetsmännen, Sverges Whigs, ville upprätthålla freden och sjelfstyrelsen samt återupphjelpa Sverge genom sparsamhet och ändamålsenliga, kanske långsamt men säkert verkande förvaltningsåtgerder, afseende i synnerhet landtbrukets och de naturliga de inhemska näringarnas förkofran. Det var detta parti, som sedermera fick namn af *Mössor*. Det andra, det holsteinska, Sverges Torys, ville genom nya vapenbragder återvinna, hvad Sverge förlorat i område, inflytande och krigsära; samt tillika återupphjelpa landets välstånd genom hastigt verkande kraftåtgerder, beräknade i synnerhet på handel, manufakturer och fabriker. Detta parti, det fick sedermera namn af *Hattar*, utmärkte sig genom stor benägenhet för djerfva och sjelfrådiga åtgerder och slutade såsom verkliga Torys, då det nämligen år 1772 bidrog till frihetens inskränkande och till konungamagtens utvidgning.

Frihetspartiets högsta mål var, som sagdt är, upprätthållandet af det nyvunna statsskicket samt afböjandet af alla detsamma hotande vådor. Häri ligger förklaringen till många företeelser; t. ex. att man ej i förväg bestämde tronföljden, utan förbehöll sig rättighet att vid regentens död kunna efter godtycke välja konung och föreskrifva konunga-försäkran; — likaså att man till beherrskare icke ville hafva en prins, som, i nära slägtskap till något mägtigt hof, kunde med dettas tillhjelp anställa försök mot det fria statsskicket; — likaså att man öfversåg med regentens personliga obetydlighet, t. o. m. fel, emedan just dessa förhållanden gjorde honom för friheten mindre vådlig; — slutligen ock, att man, som anmärkt är, sökte hålla jemnvigten mellan de hessiska och holsteinska partierna, för att genom det ena tygla det andra. Man hörde Horn säga, att *äfven*

Sverge behöfde sina Whigs och Torys för att kunna beskydda friheten.

Under striden mot nämnde Tory-partier, så väl det hessiska som det holsteinska, nödgades frihetsmännen gång efter annan söka hjelp af ständerna och följaktligen bevilja åtskilliga dessas allt för närgångna anspråk och se genom finger med flere skadliga missbruk. Regeringsformens fel, betydliga redan i sig sjelfva, blefvo härigenom förstorade till en grad, som påskyndade statsskickets slutliga fall.

Att besagde grundsatser, så dynastiska som politiska, här likasom i England ej sällan begagnades som täckemantlar för personlig äre-, magt- och penningelystnad; detta kan af sig sjelf förstås, och framstod tydligt under den långvariga striden mellan Horn och Gyllenborg 1731—1738.

De händelser, vi berättat, förklara i viss mån ett och annat i frihetstidens lynne och uppträden, deribland ock dess ovilja mot ökad regentmagt. Konung Fredrik, drottning Ulrika Eleonora, hertig Karl Fredrik, se der de tre personer, som vid denna tid antingen buro eller hade anspråk på att bära Sverges krona och leda dess angelägenheter. Läsaren har lärt känna dem och deras användbarhet för ett så vigtigt uppdrag. Samtiden kände dem ock, och just denna kännedom i förening med minnet af Karl den tolftes regerings-åtgerder hafva säkerligen bidragit till den kärlek, hvarmed de flesta bildade svenskar omfattade ett regerings-sätt, som anförtrodde fäderneslandets välfärd icke åt en konungs, en enda menniskas godtycke, utan åt de män, som förvärfvat sig folkets förtroende och åt de lagar, samma folk för sin ändamålsenliga styrelse stiftat.

ÅTTONDE KAPITLET.

HESSISKA TRONFÖLJARE-PLANER.

Knappt hade Fredrik bestigit Sverges tron, förr än åtskilliga personer sökte åt hans slägt förskaffa rättighet att densamma efter hans frånfälle intaga. Redan 1720 omtalades en plan att göra den i ålder närmast stående brodern, prins Wilhelm, till generalissimus öfver svenska tropparna, hvarigenom denne skulle blifva ställd på trappsteget närmast tronen [1]. Men nämnde furstes stela lynne stötte svenskarna tillbaka. Han tillät sig ock, att vid offentliga uppträden bemöta sin broder, den godmodige Fredrik, med så stor förtrolighet och med så stötande sjelfsvåld, att Horn nödgades påminna om den vördnad, som borde vid dylika tillfällen visas mot majestätet, mot svenska folkets konung [2]; en erinran som prinsen tog ganska illa. Dennes tronföljare-planer motarbetades ock af frihetsmännen, som önskade valet öppet, samt af holsteinarna, som ville leda det på Karl Fredrik. Följden blef, att Wilhelm måste afresa utan att hafva erhållit någon utsigt till svenska kronan.

Sedermera anlände till Stockholm en annan konungens broder, vid namn Georg. Denne vann mera bifall och understöddes af svenska hofvet samt af England och Frankrike, dels genom penningar, dels genom underhandlingar. Franska sändebudet Campredon åtog sig att resa till Petersburg [3], för att, som det påstås, motarbeta förbindelsen mellan Karl Fredrik och storfurstinnan Anna, och i stället föreslå en

---

1) Österr. min. br. d. 21 Jan. 1720.

2) Kongl. Bibl. Sagobrott om 1734 års riksdag.

3) Se sid. 168.

sådan mellan henne och nämnde prins Georg, hvilken sedermera skulle genom understöd af tsaren förhjelpas till svensk tronföljd [1]. Ett föga troligt rykte talade ock om förslag af än betänkligare art; nämligen, att Fredrik ämnade åt Preussen afstå Stralsund och Rügen, så framt Preussen ville kraftigt medverka till svenska tronföljdens öfverflyttande på hessiska huset. Märkligt är, att inom svenska regeringen samtidigt föreslogs, det 2,000 hessare och 2,000 hannoveranare skulle besätta Stralsund för att, som det hette, skydda samma stad mot preussiska eller ryska [2]) anfall. Landtgrefvens troppar hade ock begifvit sig på vägen dit; men vid närmare besinnande, yttrade många, och i synnerhet Horn och Düker, sitt ogillande; som det hette, emedan Sverge saknade medel till tropparnas underhåll. Andra och hemliga skäl, kanske ofvannämnde planer, hysta af ena, eller misstänkta af andra sidan, torde hafva förefunnits; om man nämligen skall döma af den uppkommande stridens envishet. Rådet ville nämligen öfvertala konungen att skicka de hessiska regementerna återbud. Man bad derom, dels i rådkammaren, dels genom Rehnskiöld och Düker, dels i hela rådets namn genom en beskickning under Horn; hvarjemnte Lagerberg visade, att uppgiften om bristande underhållsmedel öfverensstämde med sanningen; men allt var förgäfves. Fredrik ådagalade i denna punkt en hos honom sällsynt ihärdighet. Då beslöt rådet en ny beskickning; men innan densamma afgick, lyckades Düker förmå Fred-

---

1) Denna del af Campredons beskickning säges vara förnekad både af honom och af Arvid Horn, och har alltså blifvit betviflad. Vi följa dock de författare, som antaga dess verklighet och till bevis må utom förut kända källor anföras: Köpenhamns Kongl. bibl. Ny mscpt-saml. Coyets berättelse. Österr. min. br. d. 18 Dec. 1720, 5 Mars och 27 Oct. 1721. Uppsal. Svenska Handlingar 6. Nolckens berättelse.

2) Rådsprot. d. 9 Nov. 1721.

rik till eftergift, och saken förföll [1]. Vi lemna derhän, hvad egentliga afsigten var med detta besynnerliga förslag. Framtida forskningar torde lyckas att närmare utreda förhållandet.

Ungefär samtidigt härmed fick man höra, att bondeståndet ville tillerkänna åt den ene bland konungens bröder tronföljden och åt den andre värdigheten af generalissimus öfver svenska tropparna. Dessa rykten, misstankar, verkligheter tillsammanslaggda, stötte för hufvudet både frihetsmän och holsteinare. Också har Horn flere gånger och i flere personers närvaro varnande bedt Fredrik *afstå från alla tankar på hessisk tronföljd;* sagt honom *på hela rådets vägnar och rent ut, att man icke ämnade till svensk kronprins utkora någon hessisk furste; ty skulle man nödvändigt skrida till sådant val, så vore hertig Karl Fredrik närmast till både det kongliga blodet och den kongliga kronan;* — sagt honom: *att man visste, det franska penningar kommit för att användas till främjande af nämnde plan; men att ett sådant försök vore ett spel om kronan;* o. s. v. Till svar lär konungen hafva bedyrat, det sådana planer aldrig förefunnits [2].

Kort derefter anlände till Stockholm hans tredje broder, prins Maximilian, och både han och hofvet blefvo misstänkta för nya tronföljareplaner; men, som det tyckes, med föga skäl. Under den förbittring mot konung Fredrik, som utmärkte 1723 års riksdag, hade hvarje dylikt försök varit en dårskap. Hyltéens allvarliga och afrådande ord äro redan berättade.

Öfvergifna voro likväl icke dessa planer [3]. Omkring 1726, när tänkesättet började vända sig till fördel för konungen, såg man dem åter sticka fram

---

1) Rådsprot. Apr.—Maj 1721.

2) Österr. min. br. Mars och Apr. 1721.

3) Franska min. br. sommaren 1725. Memoire för nya fransyska sändebudet.

men också Arvid Horn genast vara färdig att visa dem tillbaka. I sittande råd omtalade denne sin kunskap om dylika förslag; men uttalade ock sin öfvertygelse om den *obotliga skada, hvarje dylikt försök skulle tillfoga hans kongl. majestät.* Fredrik med understöd af Taube och Cederhielm försäkrade, att hvarken han eller hans far hyst sådana tankar, tilläggande, att han för sin del icke ens ville höra ordet *tronföljare* nämnas [1]).

När kort derefter kejsarinnan Katarina dog, var Karl Fredrik ej mer någon så farlig medtäflare, att man för hans skuld behöfde lägga band på sina önskningar. Nu började ock hessiska planer åter komma i rörelse [2]). Horn var väl obeveklig; men De la Gardie, Silfverhielm och Taube vunnos [3]), och prins Georg reste under något svepskäl till Stockholm; denna gång, likväl icke i afsigt att arbeta för sig sjelf, utan för en yngre slägtinge, en konung Fredriks brorson och prins Wilhelms son, född 1720 och uppkallad efter sin farbror, den svenske konungen. Enligt sägen skall denne prins, (han öfvergick sedermera till katolska läran) hafva visat stora och tidigt mognade förståndsgåfvor; så att han t. ex. redan vid nio års ålder kunde föra ett regemente samt ådrog sig engelska konnngens uppmärksamhet till den grad, att denne skämtvis kallade honom sin blifvande måg. Hessiska partiets plan, sådan den vanligtvis beskrifves, var att nämnde prins skulle uppfostras antingen i Sverge eller på ett sätt, som gjorde honom passande att blifva konung i Sverge, och att han sedermera skulle förmälas med en engelsk prinsessa och genom engelskt understöd erhålla tronföljden efter sin farbror. Arbetet i denna rigtning tycks hafva börjat omkring 1727 eller något sednare

1) Rådsprot. Juli 1726.
2) Uppsal. bibl. Svenska handl. 6. Nolckens berättelse.
3) S. st. samt Franska min. br. d. 3 Mars 1728.

med afsigt att vid riksdagen 1731 bringas å bana [1]). Man sökte genom hvarjehanda smicker vinna drottningen. Den unge prins Fredrik tillskref henne artiga bref, och hon begärde verkligen hans porträtt för sitt kabinett [2]). Man sökte likaledes och omigen att vinna Horn och Düben, och konungen sjelf skall i sådan afsigt hafva med dem samtalat; men utan att kunna någonting uträtta [3]). Förslaget blef ej heller inför riksdagen framlaggdt; men arbetet för detsamma fortsattes [4]) och 1732 kom prins Wilhelm sjelf till Sverge, som många trodde, just för besagde ändamål. Rätt godt blef ej heller denna gång förhållandet mellan honom och svenskarna [5]). Rykten om några hans kärleksförbindelser med en fröken Liewen, varande af samma art, som Fredriks med fröken Taube, väckte missnöje och han troddes uppegga sin bror till nya envåldsplaner [6]). Svenskarna, i synnerhet frihetsmännen, höllo sig stela och på afstånd. Horn förklarade sig villig göra allt för svenska konungens bror; men icke att som svenskt riksråd gifva vika för en hessisk prins. Detta anspråk, under tider af Sverges fordna välmagt ofta hördt, blef nu åberopadt, kanske just i afsigt att tillbakavisa alla hessiska anspråk. Också reste prins Wilhelm snart hem igen, föga nöjd med svenskarna och deras statsskick. *Jag vill hällre*, sade han, *vara en adelsman i Hessen än en konung i Sverge.* Ofta bemälte tronföljare-planer blefvo sedermera under ifrågavarande tiderymd i det närmaste öfvergifna; och när de omtalades, skedde sådant, som det tyckes, mindre på allvar än i afsigt att antingen smickra konung Fredrik, eller mot honom uppreta allmänna tänkesättet.

---

1) Preuss. min. br. d. 28 Apr. 1730.
2) Riksark. Ulr. Eleonoras egenhändiga bref 1727—1730.
3) Preuss. min. br. d. 13 och 27 Maj, 27 Juli 1730.
4) Danska min. br. d. 31 Mars 1731.
5) Franska min. br. d. 28 Maj 1732.
6) Kongl. Bibl. Sagobrott om 1734 års siksdag.

Orsakerna hvarföre planen öfvergafs eller försummades, lågo bland annat äfven hos Fredrik och Ulrika Eleonora. Den förre, mer och mer förslappad, hade snart ingen lifligare önskan än den, att få ostörd öfverlemna sig åt nöjen, njutningar och hvila; och han afskydde det besvär, den tanke-ansträngning, de stridigheter, som tronföljare-planens fortsättande skulle föranleda. På dennas genomdrifvande ville han så mycket mindre offra tid, mödor och penningar, som förhållandet mellan honom och prins Wilhelm ej mer var så vänskapligt som tillförene. Den sednares öfverlägsna kraft i vilja och handling lät stundom för den svagare Fredrik känna sig på ett besvärande sätt. Prinsen visste ock ställa så till, att brodrens hessiska omgifning i Stockholm bestod af personer, som skulle bevaka prinsens och hessiska husets bästa [1]) och pådrifva Fredrik att göra likaledes. Denne kände det tvungna, det förödmjukande i sin ställning, och kände det med obehag och ovilja; men saknade kraft att afkasta de besvärande bojorna [2]). Lätt inses dock, att under sådana förhållanden kunde inga verksammare åtgerder vidtagas, inga vigtigare fördelar vinnas.

Af kärlek till sin gemål, följde Ulrika Eleonora under första äktenskapsåren dennes åsigter och vilja också derföre, att de öfverensstämde med hennes egen ovilja mot holsteinska huset. Tillgifvenheten var så stor, att hon med glömska af egen slägt fästade sig uteslutande vid gemålens och kallade den, som berättadt är, »*vårt hessiska hus.*» Hennes ifver härutinnan har dock frampå 1730-talet svalnat på samma gång som Fredriks, men af andra skäl. Den ständigt växande fräckheten i gemålens kärleksäfventyr, likaså, enligt ryktet, i svågrens, prins Wilhelms under dennes sista vistande i Sverge torde hafva betydligen afkylt

1) Franska min. br. d. 26 Juli 1731.

2) Danska min. br. d, 14 Febr. 1738. Franska min. br. d. 28 Juli 1731.

tillgifvenheten för nämnde furstesläget. Längre fram ville man dessutom märka, att hon motarbetade hvarje tronföljareval, för att ej af en ung kronprinsessa blifva undanträngd eller öfverglänst [1]. År 1738 visste man ej heller, huruvida hon i händelse af den då insjuknade Fredriks frånfälle skulle till efterträdare förorda någon prins af Hessen för dess slägtskap med hennes gemål; eller någon prins af Saxen Gota för dess slägtskap med hennes förra friare; eller någon prins af Birckenfeld för dess slägtskap med hennes egen ätt, den pfalts-zweibrückiska [2].

NIONDE KAPITLET.

KONUNG FREDRIKS RESA TILL HESSEN.

Vid slutet af 1720-talet kunde något hvar förutse, att den då mer än sjutio-årige landtgrefven Karl skulle snart falla undan. Redan af sådan orsak måste ett besök i Kassel vara för närmaste arfvingen, konung Fredrik, af stor vigt. Andra skäl funnos ock. Förhållandet mellan far och son var icke det bästa; och ryktet talade om ett af den förre upprättadt testamente, som skulle för äldre sonen, Fredrik, vara mindre fördelaktigt än för den yngre Wilhelm [3]. Under åren 1727—1729 kom fördenskull en resa till Hessen flere gånger i fråga; men uppsköts, som det hette, af brist på medel; kanske och

1) Danska min. br. d. 4 Oct. 1737; samt Dresdens ark. Staatrsechtl. und Statitisch. Aufsatz über das Reich. Schweden. 1739.

2) S. st.

3) Österr. min. br. d. 27 Sept. 1724 och Danska min. br. d. 10 Jan. 1728.

derföre, att ständerna ännu icke till en sådan färd lemnat det bifall, regeringsformen fordrade [1]).

Sedan gamle landtgrefven i Mars 1730 aflidit, blef det för konungen än mera nödvändigt att besöka sina arfstater, ordna deras angelägenheter och bevaka egna fördelar. De snart derefter sammanträdande svenska ständerna lemnade ock till resans företagande sitt bifall och till dess utgifter 400,000 d. s. [2]), samt påskyndade riksdagens afslutande, så att konungen redan i Maj 1731 kunde densamma anträda [3]).

Under vistelsen i Hessen höll konungen en landtdag och vidtog några sparsamhets-åtgerder; dessa sednare, sade man, till följe af prins Wilhelms föreställningar [4]). Styrelsen öfver landet uppdrogs åt sistnämnde furste, hvars påbud dock skulle utfärdas i *konungens namn*, hvilken sistnämnde äfven förbehöll sig af hessiska statsinkomsterna en årlig summa af 50- [5]) andra säga 80,000 dukater. Man ville uträkna, att han på sådant sätt uppburit 6,000,000 rdr, och att dessa blifvit bortslösade utan någon synnerlig nytta, hvarken för Sverge eller Hessen.

Under konungens resa hade, enligt ständernas begäran, Ulrika Eleonora öfvertagit hans plats i rådet och hans pligt i afseende på riksärendernas vård, samt derunder förvärfvat sig mycket beröm för arbetsamhet, påpasslighet [6]) och rättvisa, såsom det

---

1) Danska min. br d. 27 Mars, 3 April och 18 Sept. 1728, d. 16 Apr. 1729.

2) Enligt Stöver s. 140 koppar-mynt. Denna utgifts-post finnes dock ej upptagen i de årliga Dispositionerna i Statskontoret.

3) Franska min. br. d. 25 Juli 1713. Linköp. Bibl. Ett bref till E. Benzelius från G. O. Billberg d. 20 Apr. 1721 säger, att Fredrik ville, det Ulrika Eleonora skulle medfölja på resan, men att hon vägrade.

4) Preuss. min. br. d. 15 Juli 1730.

5) Danska min. br. d. 28 Aug. 1733.

6) Hon var under dessa månader oftare tillstädes i rådet än Fredrik på hela åratal.

egnade en dotter af Karl den elfte. De enväldiga tänkesätt, hon likaledes efter samme sin fader ärft, och under sin egen regeringstid 1719 alltför ofta och störande ådagalaggt, hade under sedermera förflutna år blifvit af omständigheter och erfarenhet, om ej tillintetgjorda, dock tillbakaträngda. Under hennes nu ifrågavarande styrelse omtalas ej ett enda försök att göra den enskilda regentviljan gällande öfver eller mot den allmänna lagen. Hos en person med så stora anlag för långsinnthet var det ett kanske än berömligare drag, att hon mägtade besegra sin djupt inrotade ovilja mot Arvid Horn. Hon nedlät sig verkligen att begära hans, den fordne motståndarens, råd och stöd, och att han för sådant ändamål skulle uppehålla sig i Stockholm under ifrågavarande tid. Han gjorde så, och motsvarade hennes förtroende med det nit och den framgång, att konungen i serskildt bref förklarade honom derföre sin lifliga tacksamhet [1]). Och Ulrika Eleonora sjelf! Kort efter Fredriks hemkomst och vid en större högtidlighet på hofvet såg man henne, dock efter någon tvekan, låta till sin beledsagare i dansen kalla den fordom hatade och aflägsnade motståndaren [2]).

Efter lyckligt fulländad resa återkom Fredrik i November 1731 till Stockholm, der han enligt vanan vid dylika tillfällen mottogs med äreportar, illuminationer och tal, men ock med klander öfver detta, som man kallade det, onödiga och kostsamma fjesk [3]).

---

1) Franska min. br. d. 1 Aug. 1731. Uppsala. Svenska handlingar. 6. Nolckens berättelse. Hornska arkivet Fredrik till Arvid Horn d. 20 Sept. 1731. Enligt ett franskt minister-bref d 11 April 1731 hade i Stockholm gått det rykte, att Horn ville under konungens resa vara ordförande i rådet.

2) Franska min. br. d. 5 Dec. 1731.

3) Uppsal. Bibl. Svenska Handl. 6. Nolckens berättelse.

Hessiska regeringsärenderna leddes hädanefter hufvudsakligen af prins Wilhelm; en naturlig följd af båda brödernas olika lynnen, samt af den enes frånvaro och den andres närvaro. För öfrigt ega vi om denna sida af Fredriks verksamhet inga utförliga underrättelser [1].

TIONDE KAPITLET.

SVERGES LYCKLIGASTE ÅR UNDER FRIHETSTIDEN.

Medan vindar och vågor i skenbar villervalla brottas på ytan, flyter ofta i djupet derunder en ström, hvilken lugn och likväl mägtig skrider oupphörligen framåt. Sådant är ej sällan förhållandet i stater med fria författningar, och sådant var det ock i Sverge under åren 1721—1738. De politiska partirörelserna voro vågorna på ytan; hela landets starka och jemna framsteg i både andeligt och verldsligt hänseende var den mägtiga på djupet gående strömmen. Utan att låta störa sig af partiernas och riksdagarnas stormar, sökte nämligen Arvid Horn och hans vänner att på det ändamålsenligaste sätt främja landets förkofran samt afvärja både yttre krig och inre svårare partisplittringar. Han lyckades ock under en tid af sexton år. Det var först med och från 1738, som vågorna började gå så djupt, att de nådde och upprörde samhällets nedre lager och sålunda rubbade det helas ordning och ändamålsenliga gång.

Knappt har Sverge någonsin så i alla möjliga hänseenden förkofrat sig, som under nämnde

---

1) Rommels stora verk, Gechichte von Hessen. har tyvärr blifvit genom författarens död afbrutet, just då han skulle företaga behandlingen af ifrågavarande tiderymd.

år. Vi hafva redan förut i korthet [1]), och skola framdeles utförligare teckna denna ljusa tafla. Här må blott anmärkas, att dess vackraste del utgöres af tiden mellan riksdagarna 1727 och 1731, hvilken utmärkte sig genom den lyckliga föreningen af partiernas hvila, men landets både lugna och starka framåtskridande.

Till någon del var detta visserligen en följd af freden och af några andra lyckliga förhållanden; men största förtjensten tillhör dock Arvid Horn. Vi hafva nämnt, huru efter 1727 års riksdag hans inflytande blef så stort, att ingen, icke ens konungen, mägtade detsamma motväga [2]). Vi skola taga en öfversigt af det sätt, hvarpå han begagnade samma magt.

Först med afseende på partisöndringen. Genom försonlighet och oväld sökte han vinna andra sidans män och lyckades så, att t. ex. Lagerberg, Düker och sjelfva Stobée erbjödo honom sin vänskap. Ensidighetens män bland hans egna anhängare knotade väl, men förgäfves. Han bildade omkring sig ett medelparti [3]), som bestod af landets redligaste män, och som var mägtigt, till en tid allsmägtigt, just genom sin oväld, sin oegennytta, sin fosterlandskärlek och genom det anseende hos andra, det förlitande på sig sjelf, som dessa dygder alstrade. Åsynen af en sådan regering verkade kufvande, lugnande, hänförande. Man såg ej mer, som förut, retsamma skrifter och uppviglande partilöpare smyga landet omkring. Deremot såg man båda sidornas män bredvid hvarandra hålla sig till konungen såsom den medelpunkt, kring hvilken alla fosterlandsvänner äfven med olika åsigter borde samlas [4]). Huru detta tillträde till hofvet blef af Horns motståndare, Gyllenborg och Höpken, begagnadt som tillfälle att grundlägga nya partier och

---

1) Se sidd. 27, 28.

2) Danska min. br. Sept.—Nov. 1727.

3) Uppsala Bibl. Svenska handl. 6. Nolckens berättelse.

4) Danska min. br. d. 30 Dec. 1730.

förbereda Horns fall; samt huru Fredrik lät locka sig att deltaga i dessa stämplingar, ehuru han sjelf nyligen blifvit just af Horn mot holsteinska partiet upprätthållen; detta allt skall i följande häfte läggas för läsarens ögon.

I afseende på förvaltningen sökte Horn att upphjelpa jordbruket och att uppmuntra både frambringandet och förädlandet af landets inhemska och naturliga alster, och att genom hvarjehanda skyddstullar främja dess både handelsrörelse och egna näringar. Han satte sig ej heller emot de på utländska råämnen och varor grundade fabriker och handelsbolag, hvilka vid ifrågavarande tid inrättades; endast de voro fotade på försigtig beräkning af landets både fördel och förmåga. Huru dock dessa företag blefvo längre fram af Gyllenborg och Höpken begagnade som medel till Horns störtande, denna märkvärdiga sida af saken skall framdeles beskrifvas.

I afseende på statsverket ådagalade Horn och hans vänner både sparsamhet och nit. Kollegierna sammankallades år 1728 till gemensamma rådslag rörande bästa sättet att åstadkomma nödiga besparingar [1]), och man talade om att afsäga sig bruket af tobak, emedan denna vara drog stora summor ur landet. Man ransakade strängt efter alla slags oordningar och försnillningar. Flere dylika framdrogos. Rättegången mot landshöfding Hylteen fortsattes med allvar; och en om bedrägeri öfverbevisad räntmästare vid namn Lagersparre ställdes på schavotten [2]). Man krusade icke med rikets högsta ämbetsmän, icke ens med sjelfva rådsherrarna. Ej mindre än trenne sådana, Hård, Meijerfelt och Klas Sparre [3]) blefvo ställda till ansvar. Vi veta dock ej med hvad utgång. Men utgången i det hela af denna förvaltning blef,

1) Danska min. br. d. 3 Apr. 1728.
2) S, st. d. 3 Apr. 1734.
3) S. st. d. 18 Sept. 1728 samt 27 Aug. 1729.

att betydligaste delen af Karl den tolftes efterlemnade skulder betaldes, att flotta och fästningsverk uppbyggdes, att ordning återinfördes och att allmänt välstånd åter började uppblomstra.

Under hela tiderymden från 1721 till 1738, blefvo utrikes ärenderna vårdade med den framgång, att riket fick åtnjuta oafbrutet lugn; och stundom derjemnte dryga underhållspenningar. Fredens bibehållande lättades dock mycket derigenom, att, enligt hvad nämndt är, hertig Karl Fredriks magt var tillintetgjord, och att Ryssland behöfde hvila till följe af tronombyten samt inre oenighet och utmattning. Äfven de samtidiga mycket inflytelserika statsmännen, Fleury i Frankrike och Walpole i England, sökte upprätthålla den allmänna freden, en omständighet, som mycket understödde Horns bemödanden i samma väg. Hela Europa behöfde hämta sig efter Karl den tolftes och Ludvig den fjortondes långvariga och förstörande krig.

Lugnet och lyckan blefvo dock ej länge förunnade åt vårt fädernesland. De begynte störas år 1731 genom gyllenborgska partiets stämplingar samt 1733 genom åtskilliga yttre förhållanden, hvilken sednare företeelse skall i nästa kapitel berättas.

ELFTE KAPITLET.

UNDERHANDLINGAR RÖRANDE POLSKA TRONFÖLJDEN.

SVERGES FÖRHÅLLANDE TILL POLEN OCH TILL STANISLAUS LECZINSKY ÅREN 1719—1732.

Alltifrån 1711 hade Polen och konung August velat med Sverge ingå först fred och sedermera förbund mot den gemensamma fienden Ryssland; men

vi veta, huru och af hvilken orsak hvarje försök till dylik öfverenskommelse misslyckades. Knappt hade dock Karl den tolfte fallit, förr än Stanislaus Poniatowski inledde underhandlingar, hvilka i Jan. 1720 slutade med ett stillestånd och med Sverges löfte att erkänna August såsom Polens konung. Öfverenskommelsen härom skulle dock tills vidare hållas hemlig emedan August fruktade Rysslands missnöje öfver en sådan Polens enskilda fred. Af denna hemlighet eller kanske af begär att spela beskyddare föranleddes tsaren att 1721 vid underhandlingen i Nystad uppträda som målsman för Polen. Ehuru från August intet ombud var tillstädes, lät Peter i nämnde fredsslut inflyta en artickel af innehåll, att då afslutade förlikning skulle gälla äfven för Polen; och att, när sistnämnde magt vid en formlig underhandling med Sverge närmare öfverenskomme om villkoren, borde detta ske under Rysslands bemedling och med undvikande af allt, som kunde strida mot de fördelar, sistnämnde rike genom freden 1721 betingat sig. Mycket stötande var, för Polen det förmynderskap, Ryssland sålunda utöfvade; och för såväl Polen som Sverge den föreskrift samma Ryssland gaf om både medlare och villkor vid den fred, de framdeles skulle sins emellan afsluta. Den tillämnade formliga underhandlingen blef fördenskull af Sverge och Polen år efter år uppskjuten, kanske ock i anseende till de hinder, Stanislaus Leczinski lade i vägen om hvilka mera framdeles. Oenighet uppstod ock till följe af ett svårt förtryck, som vid denna tid af Polens katoliker utöfvades mot dess protestanter, och som slutligen urartade ända derhän, att år 1724 blef i Thorn ett ohyggligt blodbad mot de sednare anställdt. Sverge, som från Gustaf Adolfs tid uppträdt i egenskap af målsman för de europeiska protestanterna, gjorde så äfven denna gång; väl icke med vapen, varande dertill ännu allt för magtlöst; men med underhandlingar i Österrike, Frankrike och England samt med

kraftiga insagor i Polen. Häraf föranleddes väl missnöje; men icke krig. Båda staterna kände sig i behof af såväl hvila, som ömsesidigt förbund mot den fruktade grannen i öster. För att kunna erhålla och stadga en sådan fred och derjemnte undvika Rysslands fredsmedling framkastade slutligen Horn [1]) den planen, att Fredrik och August borde medelst *»vän-broderliga»* bref sins emellan uppgöra hela saken. Våren 1729 skedde så ock, likväl endast med afseende på Saxen, icke Polen. Förlikningen med sistnämnde magt, blef först år 1732 uppgjord, men tyckes ingen gång hafva blifvit formligen bekräftad; utan man tog genom tyst öfverenskommelse för afgjordt, att det långvariga kriget båda staterna emellan upphört. Man undvek såmedelst icke blott tidspillan, besvär och kostnader, utan ock den ryska bemedling, hvilken båda parterna fruktade kunna urarta till rysskt förmynderskap [2]).

Hedrande för frihetstidens män, var den samvetsgrannhet, med hvilken Sverge sträfvade att så vidt möjligt var, fullgöra alla Karl den tolftes förbindelser till utländningar således äfven till Stanislaus Leczinski. Vi hafva anfört de uppoffringar, vårt fädernesland för dennes skuld underkastade sig också efter Karls död [3]). Flere

1) Uppsala Bibl. Svenska handl. 6. Nolckens berättelse.

2) I Uppsala, Rudenskiölds samlingar, finnes fredsdokumentet, underskrifvet af Fredrik och Cedercreutz, och dateradt 1730, men utan månad och dag.

3) **27.** 61. Som tillägg och rättelser må anföras följande sedermera funna uppgifter. Berghammars ark. Konung Fredriks bref till Erik Sparre den 30 Juli 1720 vill åt den «arme» Stanislaus gifva 50.000 riksdaler af de franska uuderhållspenningarna. Af ränteböckerna i Kammarkollegii arkiv finnes, att svenska staten har åt konung Stanislaus utbetalt år 1721, 15.000; år 1722, 59,581; år 1723, 60,000; år 1724, 60.000; år 1727. 60,000; år 1730, 49,400; år 1731, 3,666; allt d. s. Enligt Statskontorets arkiv, Bokslutskontoret, Secr. Utskotts bref d.

drag i samma anda kunna anföras, t. ex. att år 1720. när stilleståndet mellan Polen och Sverge afslöts, fordrade Ulrika Eleonora åt Stanislaus konungatittel, arfgods samt en skade-ersättning af 1,000,000 écus. Öfverenskommelsen tyckes dock hafva strandat på konungatitteln, hvilken August icke ville medgifva, Stanislaus icke afstå; den sednare häldre umbärande både gods och ersättning. Ändtligen år 1725 blef, som nämndt är, Stanislai nöd på det mest kraftiga och oväntade sätt afhjelpt derigenom, att hans dotter fick såsom konung Ludvig den femtondes gemål uppstiga på Frankrikes tron och sålunda kom i tillfälle att gifva sin fader icke blott behöfligt utan ock rikligt understöd.

I detta ömsesidiga läge befunno sig Sverge å ena samt Stanislaus och Polen å andra sidan, när i början af 1733 konungen öfver sistnämnde land, den ofta omtalade August den starke, afled.

KONUNGAVALEN I POLEN 1733.

I fråga om efterträdare delade sig polackarnas önskningar mellan bemälte Stanislaus samt den förre

---

16 Juni 1731, indrogs anslaget, för medlens knapphets skull, heter det; kanske ock derföre, att man tyckte konungen i Frankrike böra sjelf underhålla sin svärfader, Enligt dispositionerna i Statskontoret, har Sverge under åren 1724—1731 gifvit till Stanislai underhåll årligen 60,000 d. s. m. och en gång dubbla summan. Han tyckes således hafva efter 1719 uppburit tillhopa omkring 674,000 d. s. m. d. v. s. 1,353,000 rdr riksmynt. M. R. i Leben und Schicksal des Königs Stanislai sid. 531 säger dock, att efter Karls död uteblefvo de årliga underhållspenningarna från Sverge. Detta upprepas i The History of Stanislaus I sid. 125 samt flerestädes, hvarjemnte denne konungs biografer vanligtvis förtiga det understöd, som efter 1719 i många år af Sverge utbetaltes, oaktadt det svåra betryck, hvari nämnde rike sig befann. Huru oförtjent Sverge är af dylika förebråelser, synes, af hvad nyss blifvit åberopadt.

konungens son, August, nu efter faderns död kurfurste i Saxen.

Vi minnas, huru Stanislaus under olycksåren 1710—1718 flere gånger ville nedlägga polska kronan. Nu vid första glimt af återvändande lycka begynte han, den numera 55-årige mannen, att ånyo eftersträfva samma krona. Hans bemödande understöddes af både dotter och måg, hvilka ansågo genomdrifvandet af nämnde plan utgöra en ära för konungahuset samt en fördel för Frankrike, hvilket skulle genom Stanislai val bekomma i Polen en pålitlig bundsförvandt mot arffienden Österrike. Men just af sådan orsak arbetade samma Österrike och dess bundsförvandt Ryssland för kurfursten August, detta tillfölje också af andra bevekelsegrunder; Österrike derföre, att han visade sig benägen för pragmatiska sanktionen; Ryssland derföre, att han åt kejsarinnans gunstling Biron lofvade hertigdömet Kurland; så gick åtminstone ryktet. Båda partierna sände till Polen stora penningesummor och vunno många anhängare. Till Stanislaus sällade sig dock i början de flesta polackarna, ledda af tillgifvenhet för hans milda personlighet, af varmt deltagande för hans olyckor, af fosterländsk åtrå efter infödd konung, af ädel harm öfver ryssarnas förmynderskap, slutligen ock af flere lockande osanningar, som hans parti utspridde; t. ex. att en fransk flotta med hjelptroppar skulle komma; — att Sverge skulle för samma ändamål skicka ej mindre än 30,000 man; — att Turkiet skulle angripa Ryssland, om detta blandade sig i valet o. s. v. Smygskrifter, verser, tidningsarticklar hinna vi ej omtala. Sedan allt sålunda hunnit förberedas, anträdde Stanislaus sin resa från Frankrike till Polen, beledsagad endast af general Stenflycht samt förklädd till köpman; ty man fruktade hinder eller försåt. Lyckligt anländ till Warschau, blef han kort derefter utkorad till konung. Det motsatta för tillfället underlägsna partiet drog sig tillbaka och hade

måhända kunnat tillintetgöras; i fall Stanislaus genast och med verklig ansträngning, dels egen, dels Frankrikes, dels partivännernas hade fullföljt sina fördelar. Men härifrån hindrades han genom fromhet och slapphet i eget, genom räddhåga och sparsamhet i Fleurys och genom oenighet och afund i polackarnas lynne, hvilka omständigheter, hvar på sitt sätt, genast splittrade och försvagade hans i landet varande parti. Snart kommo ryska troppar, och österrikiska och saxiska väntades. De förre bemägtigade sig Warschau, och deras anhängare bland polackarna utropade nu till konung bemälte August. Stanislaus flydde till Danzig, hvarest han blef väl emottagen och var i tillfälle att både från Frankrike och Sverge erhålla det understöd, på hvilket han räknat. Ofvannämnde konungaval höllos, det första den 12 Sept., det sednare den 5 Oct. 1733.

FÖRSÖKEN ATT LOCKA SVERGE TILL DELTAGANDE I POLSKA KRIGET.

Vid polska konungens frånfälle funnos många svenskar, som smickrade sin stolthet med det hopp, att deras fordna skyddling, Stanislaus, skulle af Sverge och Frankrike återförhjelpas till Polens tron. Något hvar förutsåg likväl, att sådant icke kunde genomdrifvas utan ett svårt, kanske långvarigt krig, och mängden af dem, som i dylik händelse måste anskaffa penningar och förråder, skepp och soldater, skakade ovilligt på hufvudet [1]). Ett krig i Polen var också mera motbjudande än hvarje annat; emedan svenska folket hade i friskt och förfärligt minne, huru många tusen landsmän derstädes fallit för svärd, hunger och vanvård. *Polen och Stanislaus*, sade fredens vänner, *hafva redan kostat Sverge allt för mycket blod och penningar.* Förra riksdagen

2) Danska min. br. d. 28 Nov. 1733.

hade ock visat obenägenhet för krig, och man ville veta, att både Fredrik och Ulrika Eleonora önskade åt lugn tillbringa sina återstående lefnadsår, och att flertalet af svenska folket öfver hufvud taget önskade bibehålla freden.

Rösterna från detta håll voro dock hvarken så envisa eller högljudda, som deras, hvilka längtade efter krig, och hvilka för framtvingandet af ett dylikt talade och ifrigt talade om Sverges pligt att med vapen i hand understödja Stanislaus och motarbeta ryssarna. Personer med sådana tänkesätt funnos inom båda partierna, så väl Horns som Gyllenborgs [1]), och deras skäl eller svepskäl gjorde sig hos många gällande. Det är väl sannt; åren 1704—1718 hade svenskarna med ovilja betraktat Stanislaus såsom på sätt och vis orsaken till förra krigets långvarighet [2]). Men sedan dess hade tankarna ändrat sig. Man hade fått veta, huru han velat genom sin tronafsägelse göra slut på nämnde fejd; och att skulden till fortsättandet låg icke hos honom utan hos Karl. I sådana personers ögon blef Stanislaus nu mera en välmenande och ädelsinnad furste, hvars återupprättelse var svenskarnas pligt, han hade ju genom Sverges konung blifvit lockad i olyckan; likaså deras ära, han hade ju varit Sverges skyddling; likaså deras fördel, han skulle ju blifva Sverges trogne bundsförvandt mot grannen i öster. Ulrika Eleonora, ehuru älskande lugnet, hyste sjelf ungefär samma känslor [3]) och ville derföre icke på länge gifva företräde åt sändebuden från den i Polen sedermera utvalde konung August [4]). Horn sjelf, hvilken år 1704 kraftigt bidrog till Stanislai första utväljande [5]) kunde

1) Upps. Bibl. Svenska handl. Nolckens berätt. s. 63.

2) **27.** 57.

3) Danska min. br. d. 26 Dec. 1733 samt 8 Jan. 1735.

4) Franska min. br. d. 26 Okt. 1733.

5) **21.** 249—263.

likaledes betrakta honom såsom sin enskilda skyddling och hans återuppsättande på tronen som ett förnyande af sin enskilda ära; en åsigt, med hvilken Stanislaus ej underlät att gång på gång kittla hans stolthet. Ehuru vanligtvis af försigtigheten dold, glödde dock äfven i djupet af denne statsmans hjerta en brinnande längtan efter tillfälle att få stäcka Rysslands magt och återtaga några bland Sverges förlorade landskap. Ett sådant tillfälle tycktes nu yppa sig, genom möjligheten af ett framtida förbund mellan Sverge, Polen och Frankrike [1]).

Allt berodde naturligtvis på sistnämnde land och på den kraft, hvarmed dess regering ämnade taga Stanislaus under armarna. I detta hänseende hyste Horn redan från första ögonblicket hvarjehanda tvifvel. *Jag fruktar*, skref han, *att till följe af Fleurys sparsamhet komma hvarken Sverge eller Frankrike att gifva Stanislaus något verksammare biträde. Frankrike tör väl göra åtskilliga söta miner och vänskapsbetygelser; men skall troligen undandraga sig hvarje större ansträngning och deremot skjuta och skylla alltsammans på Sverge* [2]). Ture Bielke [3]) och Gustaf Bonde [4]) hyste samma tänkesätt, och kanslikollegium rådde till försigtighet. I början tycktes ock Frankrike sjelft draga i betänkande, huruvida det ville inblanda sig i nämnde polska angelägenheter [5]).

Snart började dock konung Ludvig att åtminstone skenbart ådagalägga mycken ifver. Han lofvade upprätthålla Polens valfrihet och bad Sverge göra på samma sätt;

---

1) Danska min. br. d. 21 Aug. och Nov. 1733. Franska min. br. d. 11 Juni 1734. Horn piqué à vive contre la Russie veut guerre, si sans risque pour la Suède.

2) Hornska ark. v. Kocken till Horn d. 15 Febr. 1733 och Horns svar följ. dag.

3) Bergshammar. Bielkes brefvexling 1733.

4) Riksark. Acta Histor. från frihetstiden. Extr. ur rådsprot. om Polen.

5) Hornska ark. S. st. och Sax. min. br. d. 4 Maj 1733.

och han erbjöd underhållsmedel, i fall hjelptroppar öfverskickades till Polen. Tillika påpekade han de fördelar, Sverge kunde genom planens utförande ernå, och bland dessa förnämligast vinsten af en pålitlig bundsförvandt mot den ryska grannen.

Skälen voro starka, utsigterna lofvande och hatet mot Ryssland häftigt. Horn och hans vänner frestades ock att öfvergifva sina hittills följda fredliga åsigter. Innan något beslut togs, lät man dock till säkerhet öppna förra riksdagens förseglade testamente, och ansåg sig sedermera och till följe af dettas innehåll hafva rättighet att underhandla om närmare förbund med Frankrike och mot Ryssland [1]. Mellan franska i Stockholm varande sändebud Casteja [2] å ena samt Horn å andra sidan uppstod ett vänskapligt och förtroligt umgänge. Man öfverlade om val af anförare i det väntade kriget, och Horn skall till och med hafva erbjudit Karlskrona till vinterhamn åt fransyska flottan. Han sökte ock att för planen vinna så väl svenska rådet som engelska regeringen. Sändebudet i Warschau, Rudenskiöld, fick äfven tillåtelse att, dock endast i hemlighet, arbeta för Stanislaus. Horns önskan och plan tyckes verkligen hafva någon tid varit den, att till Rysslands tyglande stifta ett närmare förbund mellan Frankrike, Sverge och Polens konung Stanislaus [3].

Men planen mötte tvänne hinder, ett in- och ett utrikes.

Det inrikes kom från konung Fredrik och hans dåvarande gunstlingar, Fersen, Gyllenborg och Höpken. Fredrik ville undvika krig, för att undvika besvär och bekymmer för sin egen person, samt vådor och fiendtliga infall för sitt arfland; hvarjemnte han

---

1) Kongl. Bibl. Acter till Fredrik I:s historia. Berättelse af T. G. Bielke s. 324.

2) S. st. 325.

3) Kongl. Bibl. Grefve Bondes berättelse om riksdagen i Stockholm 1738—1739,

af gammalt var fästad vid prins Eugene och vid Österrike, hvilket sednare, i förbund med Ryssland, gynnade den unge August. Hans ofvannämnde gunstlingar drefvos tillika af begär att motarbeta och om möjligt störta Horn; några, säger man, ock af än sämre egennytta. Stora penningsummor blefvo nämligen utdelade. Det berättas i synnerhet, att Höpken, partiets egentliga hufvud, hade genast vid brytningens början blifvit af Ryssland vunnen genom en gåfva af 10 eller 12,000 dukater [1]. Han umgicks ock med ryska sändebudet på förtrolig fot; och man talade om nattliga under förklädnad hållna möten; o. s. v. [2]. Med understöd af nämnde herrar sökte Fredrik och hans omgifning att motarbeta de önskningar, som Horn och rådets flertal hyste, enligt hvad nyss berättadt är [3].

Till sådana inrikes kommo åtskilliga utrikes hinder, också dessa af stor vigt; isynnerhet den omständigheten, att under öfverläggningarnas fortsättande begynte Frankrike draga sig tillbaka, så snart fråga väcktes om större verksamhet och kraftigare understöd. Redan de först erbjudna underhållspenningarna voro allt för knappa [4], och när Sverge, med ådagaläggande häraf, fordrade större summor, kunde på länge intet svar erhållas. Den franska flotta, som 1733 seglade mot norden för att, som man trodde, understödja den då nyvalde Stanislaus, vände om i Öresund, så att just under den vigtigaste brytningen i sin belägenhet erhöll nämnde furste från sin måg icke någon betydligare hjelp.

Lamheten i Frankrikes åtgerder, ehuru skenbart besynnerlig, hade dock sin förklaring. Det fransyska

---

1) Franska min. br. d. 22 Apr. och 23 Dec. 1733.

2) Kongl. Bibl. Sagobrott om 1734 års riksdag s. 131.

3) S. st. s. 124, 125. Kongl. Bibl. Acter till Fredrik I:s historia. Bielkes berättelse s. 325, 326.

4) Sax. min. br. d. 1 Apr. 1733.

konungaparet, åtminstone drottningen, ville göra allt för Stanislai återupprättelse; men icke så Fleury, Frankrikes dåvarande främste minister. Likasom Horn efter Karl den tolftes, så ville ock Fleury efter Ludvig den fjortondes långvariga krig upprätthålla freden, samt genom sparsamhet upphjelpa landet och betala dess skulder. Han ville således undvika de dryga kostnader, en till Polen skickad fransk här skulle förorsaka, de vådor, för hvilka den och Frankrike skulle utsättas under en strid mot Österrike, Ryssland och Saxen, måhända ock mot England. Af undseende för hofvet, för Stanislai måg och dotter, vågade han icke öppet visa sådana tänkesätt; men lyckades dock att medelst allahanda svepskäl afböja hvarje betydlig truppsändning till Polen. Hvad han likväl icke mägtade hindra, var ett krig mot Österrike. Till dettas förande ansträngde han Frankrikes krafter, med afsigt att skaffa samma stat någon betydlig landvinning, såsom äfven fallet blef medelst eröfrandet af Lothringen. Men för det polska kriget, för Stanislai krona, för det franska konungahusets enskilda planer ville Fleury icke underkasta sitt fädernesland några betydliga uppoffringar. Deremot sökte han locka Sverge att kasta sig i nämnde vådliga företag. Beräkningen var, att, Stanislaus måtte nu blifva konung eller ej, så skulle dock Sverges angrepp sysselsätta en del af de österrikiska och saxiska troppar, hvilka eljest kunnat vändas mot Frankrike.

Men Horn var honom för klok. Redan är berättadt, huru den svenske statsmannen tidigt anade möjligheten af en sådan Fleurys plan. Misstanken, genom Frankrikes försäkringar till någon tid insöfd, blef genom sednare tilldragelser väckt till nytt lif. Dertill bidrogo andra samtidiga uppträden. När man t. ex. frågade Casteja, hvar den polska hufvudhär förefanns, med hvilken de utskickade svenska hjelptropparna borde förena sig, kunde intet annat svar

gifvas, än att vid svenskarnas ankomst skulle talrika skaror af Stanislai polska anhängare strömma till deras läger. När man frågade, huru de 10 eller 12,000 ditämnade svenskarna skulle besoldas, erbjöd Frankrike så otillräckliga underhållspenningar, att största krigskostnaden skulle falla på Sverge. Med anledning af allt detta började både motståndaren Saxen och den tillämnade förbundsbrodern Sverge att betvifla allvaret af den ifver, Fleury till någon tid låtit påskina [1]. Horn beslöt således att tills vidare lägga band på sina personliga känslor mot Ryssland; ty han befarade, att Sverge, en gång inlockadt i kriget, torde blifva af Frankrike om ej alldeles öfvergifvet, dock ingalunda understödt med den kraft, ett så vigtigt företag fordrade [2]. Han drog sig tillbaka och gaf på Fleurys förnyade uppmaningar det svar, att Sverge skulle tillgripa kraftigare åtgerder, men endast i händelse Frankrike föreginge med dylikt exempel [3]. Skedde ej något sådant, ämnade Sverge inskränka sig till vänskapliga föreställningar o. s. v. Horn afböjde ock all brefvexling med Stanislai polska anhängare Czartoriski [4]. Å andra sidan ville han ej heller inlåta sig med den unge konung August; icke ens mottaga formligt tillkännagifvande om dennes val till konung i Polen [5], och han råkade af sådan orsak i allvarsamma skriftvexlingar. Horns afsigt var numera tydligen den, att åt Sverge förbehålla en oinskränkt frihet att framdeles och efter omständigheternas kraf välja sitt parti, eller, och kanske allra häldst, att undandraga sig hvarje deltagande i den blifvande striden.

---

1) Sax. min. br. d. 21 Maj 1733.
2) Danska min. br. d. 14 Nov. 1733. Dresdens ark. Preussiska min. Finckensteins mémoire etc. 1739. Jfr Lynars Statsschriften 1. 99.
3) Franska min. br. Oct.—Dec. 1733.
4) Rådsprot. d. 19 Febr. 1734.
5) Sax. min. br. d. 25 Nov. 1733 och 24 Febr. 1734.

Men att på denna försigtiga medelväg styra svenska statsskeppet framåt mellan de å ömse sidor befintliga klipporna, detta var en ganska svår uppgift; häldst under den storm, Frankrike genom sitt sändebud Casteja sökte uppväcka inom både hofvet, partierna och allmänheten. Naturligtvis åstundade Frankrike först och främst att vinna Sverges hof och regering. Till Fredrik, Ulrika Eleonora och Arvid Horn skickades ock från Stanislaus samt från hans gemål och dotter flere bref, fulla af artigheter och af bevekande föreställningar om den personliga ära och de politiska fördelar, som genom Stanislai återupprättelse skulle vinnas. Som bevekande skäl tillgrepos ock mindre säkra uppgifter, t. ex. att Ryssland hotades af uppror bland kossackerna samt af krig mot turkarne [1]), och ett sultanens sändebud lät, säger man, muta sig att bestyrka sistnämnde påstående. Man ville ock veta, det Casteja bjudit åt grefvinnan Horn 30,000 dukater och åt Hedvig Taube en betydlig summa, så framt dessa fruntimmer kunde till Frankrikes parti locka den förre sin man och den sednare sin konungslige älskare. Grefvinnan Horn skall med ovilja hafva tillbakavisat anbudet; och äfven fröken Taube gaf ett vägrande svar [2]). Horn vidhöll sina numera fredliga åsigter, och detta så envist, att Fleury utbröt i hotande ord; men förgäfves. Sistnämnde statsman hade ock vändt sig till Horns motståndare Fersen och Gyllenborg, dock ännu utan framgång; emedan dessa herrar, såsom berättadt är, då för tiden underhöllo nära förbindelse med Ryssland [3]).

Då Frankrike sålunda icke mägtade inom sjelfva regeringen besegra Horn, sökte dess utliggare att

---

1) Sax. min. br. d. 23 Dec. 1733.

2) S. st. d. 15 Juli 1733. Franska min. br. d. 20 Okt 1734, d. 12 Mars 1737.

3) Danska min. br. d. 26 Sept. 1733.

uppreta allmänheten till en sinnesstämning, så pockande krigisk, att den skulle tvinga honom till ingående i Frankrikes planer. Redan i Maj 1733 och sedermera hela sommaren igenom lät Casteja för en mängd personer framlägga bref och beskrifningar om de medel, Frankrike skulle till Stanislai upprättelse använda; om de fördelar och den ära, Sverge skulle genom deltagande i kriget vinna; om det nu gynnande tillfället *att hämnas på Ryssland; — att återtaga förlorade länder och förloradt anseende; — att upplifva Karl den tolftes ärorika minne; — att sätta kronan på hans verk genom att omigen sätta kronan på Stanislai hufvud; —* o. s. v. Tillika sökte man inbilla allmänheten, att, *innan nyssnämnde återeröfringar blifvit åt Sverge vunna, skulle franska konungen icke nedlägga sitt svärd.* Mot slutet af år 1733 lät Casteja på svenska öfversätta och sedermera kringsprida hvarjehanda skrifter och bref, hvilka uppeggade svenskarnas stolthet och rysshat; hvarjemnte man lät förstå, att Horn och hans medbröder *vore förslitna gubbar utan mod och kraft att något företaga.* Dessa och dylika uppsatser blefvo icke blott utdelade i Stockholm utan ock genom posten sända kring hela riket till landshöfdingar, officerare, prester, borgmästare. äfven till inflytelserika bönder [1]).

Retemedlen verkade. *Svenskarna,* hette det i en samtidig berättelse, *svenskarna brinna af längtan att få återtaga de förlorade östanhafsländerna. Ungdomen, utan redigt begrepp om, hvad ett krig fordrar och hvad ett krig medför, men med liflig känsla af sitt mod och sin goda vilja, tror för visso, att det ej behöfs mer än sistnämnde egenskaper för att besegra Rysslands magt. Den börjar ock med hån och förakt tala om Horn och om hans statskonst samt med sjelfsvåld och öfvermod fördömma, ja sönderslita*

---

1) Danska min. br. d. 26 Dec. 1733. Saxs. min. br. d. 30 Dec. s. å.

hofvet och dem, som rösta för freden. Enligt en annan berättelse voro svenskarna genom Frankrikes tillställningar så uppspelta, att de skulle för ifrågavarande krig gerna *ātaga sig ökade skatter* [1]; en uppgift, som troligen kom mindre från dem, som skulle betala de »ökade skatterna», än från dem, som längtade efter ökad sold samt efter utmärkelser, befordringar och krigsrof. På ett annat ställe finnas Frankrikes stämplingar under den sedermera sammankallade riksdagen beskrifna med följande ord. *Man söker mer och mer reta folket till krig mot Ryssland och till de förlorade östanhafsländernas återeröfring. På riddarhuset omfattas sådana åsigter af ett mägtigt parti, som hufvudsakligen utgöres af officerare, bland hvilka en stor del är illa lönad och har under fredstid föga hopp om befordran. Dessa föra ett högt och för sina landsmän smickrande språk, om svenska mannamodet; — huru detta hade under sista århundradet upplyftat Sverges anseende; — huru det ej heller nu vore utdödt; — huru det skulle mägta godtgöra lidna förluster; — huru man borde begagna de nu återställda krafterna och det nu gifna tillfället; och*, tillade berättaren, *det sist uppväxta slägtet tror sig kunna utföra samma bragder, som Karl den tolfte och hans bussar; och att det följaktligen vore för hela svenska folket en stor nesa, om man längre tilläte ryssarna innehafva Sverges fordna landskaper.*

Tänkesättet fick en snillrik och vältalig sakförare i den 23-årige skalden Dalin, hvilken just vid samma tid började berömma Karl den tolfte såsom ett mönster för konungar. Missnöjd med Horns fredliga åsigter, prisade han den förres sätt att gå till väga, och påstod att just genom att följa ett sådant exempel skulle Sverge krossa Rysslands magt. En bland hans sånger började med följande vers

---

1) Österr. min. br. d. 30 Dec. 1723.

Store Karl, som vi nu sakna,
Och tillika mod och hopp.
Kunde vi dig gräfva opp.
Ack! om du man kunde vakna,
Tro man fritt, det hördes då
Mycket annat ljud i skällan;
Ryssen vore då i fällan;
Juten fick sitt öra klå.

Den unge skalden glömde, att Karl den tolftes krig mot Ryssland slutade tvärtom så, att det blef just svenskarna, som råkade i »*fällan*»; nämligen i rysk fångenskap en stor del af deras härar, och under ryskt vapenvälde halfva delen af deras rike. Utan att betänka hvarken dessa sanningar eller Sverges ännu försvagade tillstånd, fortfor Dalin att klaga öfver regeringens fredliga statskonst, såsom den der hindrade svenska folkets hjeltemod från att framträda och göra sig gällande; ty detta hjeltemod, hette det, kan väl

Tappert våga lifvet sitt.
Men ehvart man sig ock vänder,
Kunna ju par bundna händer
Aldrig nånsin fäkta fritt.

Det var för öfrigt ej blott ungdomen, utan ock många äldre personer, som blefvo hänförda af den glödande fosterlandskärleken, de vackra orden, de prydligt utmålade förhoppningarna. Till och med den i allmänhet fredlige och försigtige Serenius ansåg *oförsvarligt, om man försummade ett så gynnande tillfälle att återtaga Sverges gamla »utjordar.»* [1]).

På ofvannämnde sätt lyckades Casteja att till krigisk hänförelse locka en del af svenska folket; men icke att derigenom besegra Horns motstånd. Oaktadt allt det högljudda ropet, alla de vackra verserna, alla de ståtliga orden, vidhöll denne med orubb-

1) Linköp. Bibl. Serenius till E. Benzelius d. 30 Nov. 1733.

lig ståndaktighet sina åsigter, och kunde så mycket mindre från desamma tvingas, som konungen och flertalet bland rådsherrarna härutinnan lemnade honom sitt understöd.

Enda återstående medlet att bryta ett så kraftfullt motstånd, var att vädja till ständernaoch att söka till krigiska beslut hänföra också dem. Enligt laglig ordning borde dock ingen riksdag sammanträda förr än i medlet af Jan. 1735. Men just när Stanislaus blifvit korad till Polens konung, och medan Frankrike ännu tycktes vilja upprätthålla hans tron, och sedan krigiska tänkesätt hunnit inom Sverge utspridas, just vid denna tid, eller hösten 1733, ville svensk-franska partiet begagna sinnesstämningen och fordrade fördenskull, att riksdag borde genast sammankallas, för att låta ständerna afgöra den vigtiga frågan [1]). Horn befarade likväl, att folkombuden skulle möjligtvis kunna uppspelas och lockas till ett krigsbeslut, hvilket nu syntes honom så mycket vådligare, som Frankrikes ofvannämnde opålitlighet mer och mer kom i dagen. Han satte sig derföre emot riksdagsförslaget; och lyckades att tills vidare afböja beslutet derom. Man borde, hette det, skåda tiden an och se, huru händelserna utvecklade sig.

Men för mångens till år eller till värmegrad unga blod syntes denna väntan för lång, denna försigtighet för feg. Ett ej ringa antal personer ämnade fördenskull låta sig af Casteja värfvas för att fäkta under Stanislai fanor; de skulle der, hette det, bekomma förhöjd sold samt stora befordringar; en underofficer till officer, en fänrik till kapten, en ryttmästare till öfverstelöjtnant, o. s. v. [2]). Ryssland och Österrike påstodo väl, att Sverge icke borde tillåta sådana hjelpsändningar; men Horn svarade, *att sven-*

1) Sax. min. br. hösten 1733 och våren 1734.
2) Danska min. br. d. 2 Jan. 1734. Sax. min. br. d. 3 Febr. s. å.

skarne vore ett fritt folk, hvars medlemmar egde rättighet taga tjenst hvar som häldst; det stode Ryssland och Österrike fritt att, om så önskades, anställa värfningar på samma sätt[1].

Emellertid såg man ett betydligt antal unga eller tjenstlösa officerare infinna sig hos Casteja. Att Stanislai belägenhet redan nu var mycket betänklig, och att efter all sannolikhet dessa krigare skulle ändamålslöst störta sig i förderfvet; detta förutsades af mången, som egde närmare kännedom om förhållandet. Men alla dylika varningar öfverröstades af modets och krigslystnadens högljudda rop. Ungefär 100 officerare ingingo i Stanislai tjenst, anförda af en öfverstelöjtnant Stackelberg[2], och de värfvade omkring 500 karlar, för att deraf vid ankomsten till Polen bilda en tropp dragoner. Hösten 1733 afseglade till Danzig flere fartyg med förråder och med sådana krigare[3]. och det icke blott från Stockholm, utan ock från andra hamnar; ty äfven till landsorten hade lystnaden efter vapenbragder utbredt sig[4]. Vid afresan blefvo dessa unga män af Dalin helsade och uppmuntrade med följande sång:

I ädle Svea barn! om edert ändamål,
Er drägt, ert mannamod i allt sig städs förena;
Om edra hjertan, som kung Carols menat 5), mena,
Om eder klinga är af Carols eget stål:
Så grönskar Carols plit i edra svenska näfvar;
Då jäfvas, hvad kung Karl ännu i grafven jäfvar 6);
Så byggs på nytt kung Karl den tolftes ärestod.
I svaren allihop, I ären så till sinnes

---

1) Sax. min. br, d. 16 Dec. 1633.

2) Franska min. br. d. 23 Dec. 1733.

3) Sax. min. br. d. 30 Dec. 1733.

4) Danska min. br. d. 29 Jan. s. å. Sax. min. br. d. 20 Jan. s. å.

5) Att upprätthålla Stanislai konungadöme.

6) Nämligen en saxisk kurfurste på Polens tron.

Att visa, hvad ännu i svenska ådror finnes
Af tappra svears och af gamla göters blod.

Så fören himlens och ert uppsåt så till ända,
Som vi, nu hemma bli, vår önskan med er sända.
Då skall ert ändamål en lycklig utgång si.
Kung Ludvigs nåd skall bli er hugnad och er hägnad;
Er käcka framgång bli kung Fredriks egen fägnad,
Och himlens egen hand skall eder ledsven bli.
Då gror er välgång vid kung Stanislai sida,
Då skall man er en krans af franska liljor vrida[1].

Men under loppet af vintern mellan 1733 och 1734 inträffade en stor förändring i sakernas läge. Lamheten af Frankrikes understöd och följaktligen vådan af Stanislai belägenhet trädde båda delarne mer och mer i dagen; och detta på ett sätt, som minskade krigsifvern hos många svenskar och skulle troligtvis tillintetgöra den hos ständernas flertal. Horn hade således numera af en riksdag mindre att frukta än att hoppas. Dessutom, att så mycket möjligt stödja sina åtgerder på ständerna hörde till hans vana och statsåsigter; och vid närvarande tillfälle följde han dem så mycket hällre, som han befarade krigspartiets tadel och efterräkningar, i fall han, utan att någon gång rådföra sig med folkets ombud, läte gå obegagnadt förbi ett tillfälle, som af många ansågs gynnande för anfall mot Ryssland[2]. Hans beslut var snart taget, och kallelse till riksdag blef utfärdad.

Ständerna sammanträdde den 15 Maj 1734, och som det snart visade sig, med i allmänhet fredliga tänkesätt. På riddarhuset funnos väl många, och i synnerhet tjenstlösa officerare, hvilka talade för krig; men prester, borgare och bönder uttryckte motsatta önskningar, detta redan i talemän-

1) Sko-klosters arkiv.
2) Saxs. min. br. d. 7 Apr. 1734.

nens första helsningsord. Den rådande sinnesstämningen, beskref danska sändebudet[1]) sålunda: *svenskarna önska väl åt Stanislaus lycka och framgång; men åt sig sjelfva lugn och förkofran.*

Casteja och hans parti gjorde dock, hvad göras kunde, för att äfven bland riksdagsmännen framkalla mer krigiska tänkesätt. Man sökte också här uppspela rysshatet, hämndgirigheten, stoltheten, krigslystnaden. Man böd åt staten underhållspenningar, åt enskilda riksdagsmän mutor och vid Castejas bord fri taffel för tolf personer dagligen. Man utspridde rykten om ett turkiskt anfall mot Ryssland och om en fransk flotta som 1734 skulle inlöpa i Östersjön, och man utdelade bland riksdagsmännen de förut omtalade till fördel för Frankrike uppsatta och öfversatta skrifterna[2]). Troligtvis hade dock alla dessa bemödanden blifvit fruktlösa, och Horn vunnit en snar och lätt seger, om ej följande opåräknade händelse inträffat. Panow, en skrifvare vid ryska beskickningen, lät af Casteja locka sig att utlemna flere sin herres papper, måhända ock förteckningen öfver de med Ryssland i hemligt förstånd varande svenska herrarna, kanske ock öfver de summor, dessa bekommit. Upptäckten ansågs oroande för Fersen, Höpken och Karl Gyllenborg och skall framdeles närmare beskrifvas. Här nämna vi blott, att sistnämnde herrar, hvilka med sina vänner förut i enlighet med Rysslands önskningar arbetat mot Stanislaus och mot krig, kastade nu om, och begynte med häftighet ifra för Stanislaus och för krig; detta, sade man, i afsigt att ställa sig in hos Frankrike, så att Casteja icke skulle framlägga de bevis om deras brottslighet, han af ryska sekreteraren fått mottaga. At dessa her-

1) D. 24 Apr., d. 15 och 22 Maj 1734 samt Saxs. min. br. d. 19 Maj s. å.

2) Danska min. br. våren 1734 samt Franska min. br. d. 4 Mars 1734.

rar med sina många vänner öfvergingo till franska sidan gaf åt krigspartiet nytt lif och nya krafter. Frankrike, med ökade förhoppningar, ökade ock sina ansträngningar, sina mutor, hvilka utdelades genom Fersen, Gyllenborg, Höpken och Åkerhielm [1]. Många, serdeles inom Hemliga Utskottet vunnos [2], och sakens utgång började blifva tvifvelaktig.

Men andra sidan försummade ej heller sina fördelar. Horn förstod likså väl som Casteja den konsten att genom skrifter och mellanlöpare bringa till allmänhetens kännedom de omständigheter och åsigter, som voro för hans parti gynnande. Främmande sändebuden på denna liksom på andra sidan begagnade ock hvarje tillgängligt medel; först och främst mutor, man sade, att 300,000 plåtar genom Fredrik sjelf utdelades [3]; sedermera föreställningar om Sverges behof af fred; — om ohjelpligheten af Stanislai belägenhet; — om höjden af de uppoffringar, Sverge redan för honom gjort; — om opålitligheten af Frankrikes löften; — om faran af att stöta sig med England; — samt till följe af allt detta om faran för Sverge att ingå i ett så vanskligt företag. Mot Castejas öppna taffel svarade en dylik hos ryska sändebudet Bestuchew [4], och för att blidka Ulrika Eleonora, lät konung August tillställa henne en dyrbar taffeluppsättning af finaste saxiska porslin [5].

Många bland dessa skäl voro kraftiga nog. Kraftigast verkade dock det lama sätt, hvarpå Frankrike understödde Stanislaus och det olyckliga slut, som i anledning deraf hotade hela företaget. Till fördröjande af en sådan utgång, sökte väl Frankrike i det

1) Franska min. br. d. 20 Okt. 1734.

2) Kongl. Bibl. Sagobrott om 1734 års riksdag s. 133. 209—213.

3) Franska min. br. d. 20 Okt. 1734.

4) Danska min br. d. 22 Maj 1734.

5) Danska, Franska, Sachs. och Österr. min. br. åren 1734.

längsta att med hvarjehanda blåa dunster upprätthålla modet hos Stanislai parti. Man sökte uppmuntra det belägrade Danzig genom berättelser om undsättningar, som sades komma från Sverge, från Frankrike och från Stanislai polska vänner. De sistnämnde, deras antal var i början betydligt nog, sysselsatte sig dock mest med att plundra motståndarnes gods, i stället för att strida mot ryssarna; och när ändtligen en tropp af 10,000 man för sådant ändamål ryckte mot Danzig, blef den lätt och nesligen bortjagad af blott 4 till 5,000 ryssar [1]. — Svenska undsättningen bestod af förut omtalade 6 till 700 man, hvilka visserligen utmärkte sig för tapperhet [2]; men voro allt för svaga att kunna någonting hufvudsakligt uträtta. Med det understöd, konungen i Frankrike lofvat sin svärfader gick det på följande sätt. Den större flotta, som 1734 skulle gå till Östersjön, vågade ej afsegla; ty man befarade ett angrepp af den engelska. De fransyska landtroppar, som skickades, bestodo af omkring 2,000 [3] man, hvilken obetydliga styrka blef på vestpreussiska kusten landsatt, men snart af ryssarna angripen och slagen eller tagen. Någon tid derefter vunno ryssarna äfven skansen Weichselmünde, hvarigenom Danzig blef helt och hållet instängdt och allt hopp om undsättning tillintetgjordt. Staden kunde ej längre försvaras, och en natt vid midsommarstiden 1734 förklädde sig Stanislaus och Stenflycht till bönder, rymde från Danzig och lyckades efter allehanda äfventyr att komma inom preussiska området och till staden Königsberg. Stanislaus ämnade derifrån segla till Stockholm; men svenska regeringen afböjde förslaget [4].

---

1) Enligt ryska källan Manstein.

2) Det sätt, hvarpå Stackelberg dagtingade i Weichselmünde har dock blifvit tadladt.

3) Uppgifterna vexla mellan 1500 och 2200.

4) Upps. Bibl. Rudenskiölds Autobiografi. Danska min. br. d. 30 Jan. 1734.

Sådana tilldragelser borde hos riksdagsmännen i Stockholm minska förtroendet till Frankrike och tillintetgöra lystnaden efter krig. Genom gyllenborgska anhangets öfvergång hade dock franska partiet fått så mycken förstärkning, serdeles inom Hemliga Utskottet, att detta under hösten 1734, åtminstone till en tid, afgjorde besluten, och det i krigisk anda. Horn, som besegrat år 1723 det hessiska, och år 1727 det holsteinska partiet, var nu 1734 nära att blifva besegrad af det öfvermod, den krigslystnad som mer och mer utbredde sig bland folkombuden. Oaktadt det förtviflade läge, hvari Stanislaus numera befann sig; oaktadt Sverges stora behof af fred; oaktadt de i alo hotande utsigterna, ville dock utskottet i enlighet med Castejas önskningar, skicka 10,000 svenskar till Stanislai hjelp [1]; och emedan kanslikollegium påstått de af Frankrike erbjudna underhållspenningarna vara otillräckliga, sökte utskottet genom ny beräkning ådagalägga motsatsen [2]. Äfven inom ofrälseständen började krigspartiet få stort anhang. Spänningen blef så häftig, att Horn begärde sitt afsked och var nära att erhålla det; emedan också en mängd borgare och bönder [3]) blifvit af Casteja vunna. Men just under denna vigtiga brytning, fick Horn underrättelse, och säker underrättelse om, huru Frankrike förehade med Ryssland hemliga underhandlingar i en anda, som var rakt stridande mot den, det i Stockholm lät påskina; ja, att Frankrike, tvärt emot sitt åt svenskarna gifna löfte, erbjudit sig att trygga Rysslands besittning af de från Sverge tagna landskapen. Bevisen härom, framlaggda för Hemliga Utskottet och för ständerna, öppnade mäng-

---

1) Kongl. Bibl. Sagobrott om 1734 års riksdag. s. 243.

2) S. st. s. 211.

3) Danska min, bref d. 8 Jan. 1735 säger deremot, att bondeståndet genom deputation anhöll om fredens bibehållande.

dens ögon och afgjorde saken. Fåfängt blef numera allt sträfvande af både Casteja och gyllenborgska partiet. Ständerna undandrogo sig hvarje inblandning i polska angelägenheterna; samt aflade både hos konungen och hos Arvid Horn sina tacksägelser för de omsorger och åtgerder, genom hvilka freden blifvit bibehållen. På sådant sätt slutades vid riksdagen i Stockholm striden om polsk-svenska förbundet.

I rådet och i Polen fortfor den likväl ännu till någon tid; ty hvarken Stanislaus sjelf eller hans anhängare ville uppgifva sina länge närda förhoppningar. Omgifven af polska vänner och svenska officerare stannade den förre i Königsberg, och sökte derifrån uppmuntra sina landsmän och vinna främmande magters bistånd. Af dessa anledningar fortsattes inom Polen det inbördes kriget och inom svenska rådet de häftiga slitningarna; ty ännu i denna stund funnos några herrar, som lyssnade till Castejas anbud och förslager.

Men frampå året 1735 fick regeringen veta, huru Frankrike höll på att med Österrike afsluta en fred, medelst hvilken det betingade åt sig sjelft hertigdömet Lothringen, men åt Stanislaus blott konungatittel, arfgods och några mindre fördelar. Som Horn förutsagt, hade Fleury sett mera på Frankrikes än på Stanislai fördel. Den sistnämnde fick likväl för sin lifstid besittningsrätt till det åt Frankrike afträdda landskapet Lothringen.

De svenska krigare, som tagit tjenst under sistnämnde konung, råkade genom en sådan utgång i svår belägenhet. De hade fått ryssarnas tillåtelse att från Danzig resa efter honom till Königsberg; men kunde numera hvarken af honom eller af Frankrike bekomma tillräckligt underhåll, utan ådrogo sig betydliga skulder. Innan dessa blifvit betalda, ville ej heller preussiska ämbetsmännen låta dem återvända till hemlandet. De skickade i stället bref, fulla af klagovisor öfver det sätt, hvarpå de blifvit af Frankrike bedragna, öfver det elände, hvari de råkat,

och slutade med ömma och ödmjuka böner om hjelp. Ständerna hade för sådant ändamål anslagit en summa, hvilken likväl befanns otillräcklig. Rådet, af fruktan för efterräkningar, ville dock icke öfverskrida föreskriften. Fredrik åtog sig då ansvaret och, om så behöfdes, äfven återbetalningen. På sådant sätt frikköpta, kommo bemälte krigare tillbaka till fäderneslandet, den ene efter den andre, för det mesta i ett ömkligt tillstånd, och i en sinnesstämning helt olika den, med hvilken de två år förut anträdde denna sin härfärd [1]).

Genom nämnde fransk-österrikiska fredsunderhandling blef ändtligen polska tronföljaretvisten en gång för alla afgjord; och något hvar insåg numera vissheten af Horns beräkningar. visheten af hans åtgerder. Inför rådsherrarna erkände Fredrik öppenhjertigt dessa förtjenster och beskref det olyckliga läge, hvari Sverge skulle hafva befunnit sig, om man följt andra sidans ledning och således i stället för fred haft krig mot Ryssland, Saxen och Österrike, kanske ock mot flere andra stater [2]). Engelska sändebudet skämtade öfver gyllenborgska herrarnas lättrogenhet; och dessa kunde föga svara derpå, kännande och erkännande sjelfva, huru Frankrike genom »*blåa dunster*» villat deras blickar [3]). Sedan nu allt var förbi, hörde man Fleury, just sjelfva frestaren, erkänna, det svenska regeringen handlade ganska klokt, när den icke *dumdristigt* (tollkühn) inkastade sig i ryssk-polska kriget [4]).

Horn hade alltså lyckats att äfven denna gång och under dessa kinkiga omständigheter bibehålla den fred, Sverge ännu behöfde, samt tillintetgöra ett för-

---

1) Franska min. br. d. 1 Maj 1736. Österr. min. br. d. 6 Febr. 1739. Danska d:o d. 25 Nov. 1735 och 15 Juni 1736. Kongl. Bibl. Grefve Bondes ber. om riksdagen 1738—1739. s. 26 27. Lösningssumman uppgifves olika, 7 eller 8.000 écus eller 2,000 dukater.

2) Danska min. br. d. 25 Nov. 1735.

3) S. st. samt andra bref från samma tid.

4) S. st. d. 13 Sept. 1737.

slag, som hotade med stora vådor. Hans klokhet, rättsinnighet och fosterlandskärlek blefvo ock allmänt beprisade. Konungen, rådet och flertalet bland ständerna yttrade sådana tänkesätt och bådo honom oaktadt sin höga ålder qvarblifva på den vigtiga kanslipresident-platsen. Likartade omdömen fälldes af den tidens främmande sändebud. Midt under de häftiga striderna hördes Casteja, sjelfva motståndaren, intyga, *att Horn älskade sitt fäderneslаnd och var otitlgänglig för alla mutor* [1]), och franska hofvet erkände öppet hans vishet och skicklighet [2]). Danmarks sändebud i Stockholm skref till sin regering följande märkeliga omdöme. *Det är svårt att få maken till en sådan person som kanslipresidenten Horn. Hvar svensk man må tacka Gud för den skicklighet, hvarmed han leder de utländska angelägenheterna* [3]).

1) Franska min. br. d. 1 Sept. 1734.
2) S. st. d. 1 Sept. 1735.
3) Beskrifningen om tillståndet i Sverge, af danska ministern i Stockholm d. 8 Jan. 1735 skickad till Köpenhamn.

NAMNLISTA.

A.

B.

C.

G.

H.

I.

J.

K.

L.

M.

N.

O.

P.

R.

S.

T.

U.

V.

W.

Å.

Ö.

RÄTTELSER.

Sid.	1	r.	9	*står:*	efterkommande	*läs:*	afkomlingar
»	5	»	34	»	Marlkoraugh	»	Marlborough
»	16	»	9	»	torde	»	tordes
»	27	»	35	»	stadgades	»	stegrades.
»	29	»	25	»	hade	»	hade, och
»	34	»	6	»	vanliga gäckerier i så fall	»	i så fall vanliga gäckerier
»	39	»	14	»	man	»	män
»	47	»	32	»	Caracter	»	Caractere.
»	50	»	22	»	och	»	—
»	51	»	5	»	på	»	—
»	»	»	21	»	mågen	»	mången
»	66	»	4	»	omtalades	»	omtalade
»	93	»	16	»	tyckes	»	tycktes
»	111	»	12	»	frillora	»	frillorna
»	135	»	26	»	1734,	»	, 1734.
»	137	»	3	»	verhielm	»	derhielm
»	155	»	35	»	folkombudens	»	folkombuden
»	179	»	10	»	detsamma	»	densamma
»	»	»	25	»	de	»	ogilla de
»	191	»	3	»	ligans	»	ligan
»	206	»	5	»	häfte	»	häften
»	209	»	11	»	sen	»	xen
»	213	»	7	»	ville	»	att
»	»	»	»	»	taget	»	taget ville
»	»	»	28	»	österi	»	i öster

Från sidan 217 finnas på några ställen orden: Saxen, saxiska Sachs. stafvadt Saxsen, saxiska, saxs. hvilket härmedelst rättas.

